ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 14 • OCAK 2004 • 3.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2004/01

YILDIZ GÜNCESİ'nde
— Hamzatov Neden Anılmadı
— İnsanlığın Aydınlık Yüzü
Şükran Kurdakul

- BİR DÜŞÜNÜRÜN...
  ÖMER NACİ SOYKAN'IN IŞILTILI ÇAĞRISI
- SANAT ve SOSYOLOJİ
- ZORUNLU BİR EL FALI
- ANNA AHMATOVA
- F.E. FARMER'IN HÜZÜNLÜ
  ve DİRENGEN ÖYKÜSÜ

yeni yılda esenlikler diliyoruz...

2004/01 Sayı: 159 **İNSANCIL** Aylık Kültür Sanat Dergisi ISSN 1300-4158

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu Berrin TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni Cengiz GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı Şadiye GÜLE
Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım Deniz SARAÇ

Baskı ILICAK Matbaası
Dağıtım DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•İsmet ALICI, •Eylem CAN, •Servet ÇOLAK, •Cengiz GÜNDOĞDU, •Berrin TAŞ
Danışma Kurulu
•Doç.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Doç.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDUVENCİ *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversites*
•Doç.Dr.Cengız ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç.Dr Yaşar Çoruhlu *(Mimar Sinan Üniversitesi)* •Prof Dr.Zeynep DİREK *(Galatarasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Çiğdem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Universitesi)*, • Prof Dr Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Nacı SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr Harun TEPE *(Hacettepe Universi*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir

Adres: Kuçukparmakkapı. Ipek Sok. Zafer Han No 10 Beyoğlu-Istanbul Tel Fax (0212) 249 80 19 E-mail insancildergısı@hotmail com
Atölye Adres: Istiklal Cad. Mustala Kalıp Çelebı Mah Tel Sk. No 20/4 Beyoğlu Istanbul

Yurtiçi yıllık abone bedeli 36.000.000 TL
Yurtiçi ödemeler için
T İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-Istanbul Hesap No. 1042 577792
Posta Çeki 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T İş Bankası Ataköy-Istanbul 1137 3010031 9335 Euro Hesabı

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	BİR DÜŞÜNÜRÜN... ÖMER NACİ SOYKAN'IN IŞILTILI ÇAĞRISI	1
Güngör GENÇAY	AKDENİZ ÜSTÜNE ÇEŞİTLEMELER (ŞİİR)	9
Ömer Naci SOYKAN	SANAT VE SOSYOLOJİ	10
Mehmet TAYAK	TAKSİM-LEVENT-ŞİŞHANE (ŞİİR)	13
Mevlüt KIRNAPÇI	ZORUNLU BİR EL FALI..	14
Feryal TURAN	Baraj Karşıtı Hareketin Öyküsü: AKARSULAR/DURGUN SULAR	17
Nalan ÇELİK	ANNA AHMATOVA	20
Edna St. Vincent MİLLAY	GÜZEL IŞIK (ÇEVİRİ ŞİİR, ÇEVİREN: ANIL MERİÇELLİ)	28
Gülhan DİKME	CAN BAĞI	29
İbrahim TIĞ	YÜZÜN (ŞİİR)	30
Hira Selma KALKAN	FRANSE ELENA FRAMER'IN HÜZÜNLÜ ve DİRENGEN ÖYKUSU	31
Öztürk TATAR	GÜVERCİN GİBİ (ŞİİR)	37
	İNSANCIL A MEKTUP	38
	BASINDAN..	39
Dilek YILMAZ	SESLENDİN (ŞİİR)	39
Yılmaz ZİR	GÖRÜLMEMİŞTİR	40
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	43
İnci AYDIN	MASAL (ŞİİR)	48

BİR DÜŞÜNÜRÜN... ÖMER NACİ SOYKAN'ın IŞILTILI ÇAĞRISI

Cengiz GÜNDOĞDU

Bir Havuzun İçinde

Günlerdir Ömer Naci Soykan'la uğraşıyorum. Işıltılı bir ırmak gibi Ömer Naci, yatağını genişlete genişlete akıyor... dur durak bilmiyor... Irmak boyu yürüyorum ben de, esenlikli bir duyguyla... Biliyorum bu ırmak, geniş ovalarda dinginleşecek, sarp yerlerde sağa sola sert vuruşlarla, kabara kabara akacak... Herakleitos'u düşünüyorum. Karanlık denen bu filozofu ben pek severim. Her okuyuşta ayrı bir tat alırım Herakleitos'tan. Ne demiş o Efesli filozof, *"Bir ırmağa iki kez giremezsin.* Kim ne anlarsa anlasın, ben, buna, bilginin tüketilmezliği derim. Irmağı bilmek, tanımak istiyorsan, bir girişte olmaz bu... İki, üç, dört, beş girişle de olmaz. Çünkü sular akıp gider üstünden. Bilmek, tanımak istiyorsan hep ırmakta, bilgi ırmağında kalacaksın. Edilgen değil tabii. Irmak boyu yüzeceksin, sulara karşıt da yüzeceksin... dalacaksın derinlere... Irmaktan aldığın bir kova suyla bilemezsin ırmağı... akıp gitti o sular, yenileri geldi... Irmağa bakacaksın... bütüne. Sarmaş dolaş olacaksın o bütünle...

Ömer Naci böyle biri işte... bilgi ırmağı. Bakın ne diyor kendisi, *"Bu kitabı oluşturan yazılar, bin dereden su getiriyormuş gibi görünseler de getirdikleri suyu bir havuza döküyorlar."* (1) Havuza su, "başka derelerden" getirilmiş. Havuz bir havuz değil ama. Çok havuz var. Havuzlar dingin, durağan değil. Dereler... akarsular havuza karışıyor, havuzlar havuza karışıyor... Bir evren oluşuyor... Ben buna evren havuzu diyorum. Durmadan çalkalanan, başka ırmaklarla başka havuzlara giden...

Şimdi ben dala çıka, aşıp geldiğim akarsulardan sonra, Türk Dili havuzunun içini kulaçlıyorum...

Şimdi o havuzun içindeyim. Az ilerde, karşımda, Ömer Naci Herakleitos'la tartışıyor mu ne. Belki de doğa üstüne konuşuyorlar. Ömer Naci, Herakleitos'a, doğa felsefesinin, nasıl varlık felsefesine dönüştüğünü anlatıyor. "Sizin" diyor *"gözlerinizin önünde tanıdık, bildik doğa (physis)"* vardır. (2)

Onlar konuşa dursunlar, ben yola düşeyim.

Tanrı Misafiri

Şimdi bir soru. Filozof kimdir, kime filozof denir. Biliyorum, bu soru, bir kavganın başlangıcıdır. Hani metafizik dendi mi bitmez tükenmez bir tartışma başlar ya, filozof sorusu da böyle. Eski tarihlerde bir toplantıda, konuşmacı, Marks için *"O filozof değildir"* deyince ortalık karışmıştı. Ama filozof tanımı üstünde uzlaşılmamıştı. İşte ben bu uzlaşmazlıktan yola çıkarak, tartışanları uzlaştırmıştım. Toplantı sonrası duruma pek gülmüştük. Herkese pek yabancı gelmişti uzlaşmazlıktan yola çıkarak, uzlaşmak.

Peki Ömer Naci ne diyor bu kavgalı tanım için. Tanrı misafiri, diyor, *"biz"* der Ömer Naci *"'filozof'un Türkçesini arıyorduk, karşımıza 'Tanrı misafiri' çıktı."*(3)

Nerden karşımıza çıkıyor bu Tanrı misafiri... Ömer Naci, şöyle açıklar bunu, *Filozof Tanrı Misafiridir* adlı yazısında. *"Türkçe sözlükte 'çağrılmadan gece yatısına gelen konuk' karşılığı verilen 'Tanrı misafiri' deyimi, sıradan bir deyim olmaktan öte, Türk kültürünün, yaşama tarzının bir görünüşünün Türkçe'ye özgü dile gelişidir. Bu nedenle, örneğin 'evin kapısı' gibi olağan bir deyişin sözcüğü sözcüğüne bir başka dile çevrilebilmesine karşın, 'Tanrı misafiri' aynı biçimde çevrilemez."*(4)

Tanrı misafiri, bize özgü bir deyim. Ömer Naci, filozofu bize özgü bir deyimle anlatmak ister. Bize özgü bir deyim ararken, Tanrı misafiri çıkar karşısına. Şöyle der, *biz 'filozof'un Türkçesini arıyorduk, karşımıza 'Tanrı misafiri' çıktı."*(5)

Şimdi burda duralım. Ömer Naci, filozofun Türkçesini ararken, karşısına Tanrı misafiri deyimi çıkıyor. Gördünüz mü, başımıza geleni. Filozof üstüne anlaşamazken, Ömer Naci bunun Türkçesini arıyor. *"Filozofun Türkçesini niye arıyorsun, yeni kavgalar mı çıkartmak istiyorsun, filozof de gitsin"* diyesi geliyor insanın. Ömer Naci durmuyor, akıyor, şöyle diyor, *biz Türkçe'de düşüneceksek, Türkçe'yle felsefe yapacaksak, bu dilin kendine özgü renklerini felsefe anlayışımıza katmamız gerekir, daha doğrusu o renkler doğrudan doğruya. kendiliğinden felsefe yapmalarımıza girmelidir."*(6)

Suların kabardığı yer burası. Türkçe düşüneceksek, Türkçeyle felsefe yapacaksak, bu işi paldır küldür yapamayız, yapmamamız gerekir.

Türkçe düşünmek... Bu, son derece önemli. Türkçe roman, öykü, şiir yazacaksak, film çevireceksek Türkçe düşünmek gerekiyor. Ama bu, bizim en zayıf yanımızdır. Belli bir dilin, belli bir kültürün içinden çıkan akımlar, hemen Türk edebiyatına aktarılmıştır. Batılı belli bir nedenle bunalmıştır. Ama bizim yazarımız Türkçe düşünmediği için, hiç bunalmadan belli bir modele göre roman yazmıştır. Bunaltıcı romanlarından sonra yapısalcı, postmodern romanlar edebiyatımızı karaçalı gibi kaplamıştır.

Ömer Naci felsefede nelerin olduğunu şöyle anlatır, *başka bir dilin anlama, rasyonelleştirme, bölümleme, sınıflama ve benzeri bilme tarzlarını benimseyerek, bunları Türkçe sözcüklerle dile getirmek gibi, ne yazık ki örneklerini sıkça gördüğümüz tuhaflıklara düşülür."* (7)

Düşülmüştür. Birçok Batılı filozofun "acentaları" açılmıştır Türkiye'de. Nietzsche, Althusser, Derida, en son Baudrillard... Tabii marksist "acenta"ları da biliyorum. Marks, Engels, Lenin, Gramsci...

Bu düşünürlerin acentaları allak bullak ettiler düşünce dünyamızı. Tıpkı Ortaçağ'da olduğu gibi. Aristoteles'e gönderme yaparak "Usta dedi ki" dendi mi akansular dururmuş ya o dönem.

Ömer Naci'nin dediği gibi sık sık "tuhaflıklara" düşüldü. Sözgelimi "Baudrillarda der ki" yabansıydı, ama daha yabansı olanı Nietzsche'nin sürü dediği kişilerin Nietzscheci olmasıydı. Hele geçenlerde karşılaştığım bir genç kızın Nietzsche'yi çok sevmesi... Tabii bir insan Nietzsche'yi sevebilir. Okur, öğrenir, sever. Genç kızımız daha okumamış Nietzsche'yi. Ama duyduğuna göre çok güzelmiş "bu adam" Hiç gülmeden *"Sizinki platonik sevgi"* demiştim de *"Evet, öyle"* demişti.

Ömer Naci, her alanda acenta açıcıların kökenine vuruyor. Türkçe düşüneceksek, Türkçe yazacaksak, bu dili bilmek gerekiyor.

Haneberduş

Peki, Tanrı misafiriyle filozof arasında nasıl bir benzerlik var. Ömer Naci'ye göre açıklarsam, şöyle. Tanrı misafiri *"çat kapı bir orada, bir burada görülen"*dir. Bir anlamda *"haneberduş"*tur. Filozof da böyledir. O, belli bir disiplinde "ev sahipliği" yapmaz. Şöyle der Ömer Naci, *"O, sözgelişi bir gece boyu kadar konaklamak amacıyla arada bir fizikçinin, matematikçinin, dilbilimcinin vb. kapısını çalabilir, ama orada yerleşmemek, misafirliğini bilmek, zamanı gelince yine yola düşmek ve yine başka kapıları çalmak üzere."* (8)

Ben, Ömer Naci Soykan için de haneberduş diyorum. Karşımızda bir filozof var. Bunu eserlerine bakarak söylüyorum. Bir bakıyorsunuz ontolojide, bir bakıyorsunuz estetikte, ordan postmodernizmde... dolaşıp duruyor felsefi disiplinlerde...

İnsanla ilgili ne sorun varsa. Ömer Naci orda.

Haneberduş, Türk dili üstünde de durur. Türkçeyle felsefe yapmanın olanaklarını arar. İşte haneberduş Ömer Naci dur durak bilmeden oradan oraya çat kapı dolaşırken, ben onun bir havuzunda durdum. Bu havuz, *Türkçe'nin Felsefe Yolları*... Bakalım bu havuzda neler var.

Anam Dil

Türkçe, Ömer Naci için *"anam dili"* Türkçeyi, anasını sevdiği gibi seviyor. *"Anam dili"* dediği Türkçeyi sarmış sarmalamış ele güne karşı koruyor. Şimdi burdan başlıyorum

Zülfü Livaneli, 23.5.1996'da *Milliyet*'te *Çokkültürcülük ve Charles Taylor* başlıklı bir yazı yayınlar. Bu yazıda *Türkçenin Gücü ve Zayıflığı* alt başlığında Türkçenin zayıflığından yakınır. Bunun üstüne bir mektup gönderir Ömer Naci, Livaneli'ye. Mektubun bir yerinde şöyle der, *bazılarımız, batı dillerinde birkaç sözcüğün birleşik yazılıp tek sözcük haline getirilebilmesinin Türkçede her zaman yapılamadığını görünce, sözü 'vah benim güçsüz Türkçem' demeye getiriyor. Bazılarımız ise, 'hanımeli', 'gözbağı', 'kocakarı', 'eşbiçimli' 'gündöndü' gibi birçok örnekte görülen birleştirmeye dayanarak bunu başka yeni deyimlere de uyguluyor; sizin de çokkültürcülükle yaptığınız gibi. Batı dillerindeki bir kavramı Türkçe'de bitişik ya da ayrı yazarak birkaç sözcükle karşılama durumunda kalmak veya bazen bunu da yapamamak, yalnızca onun anlam alanını betimlemekle yetinmek, Türkçenin o diller karşısında 'zayıflığını' göstermez.* (9)

Burası önemli. Gerçekten de, kimileri, Batı dillerinden birindeki bir kavramı Türkçeye çevirememeyince, yana yakıla üzülür. Oysa Ömer Naci'yi izlersek şunu görürüz. Batı dillerindeki bir kavramı, Türkçeye çeviremezsek, bu, Türkçenin güçsüzlüğünü göstermez. Çevirememezlik bir dilin güçsüzlüğünü gösteriyorsa, bu kez Batı dillerinin Türkçe karşısında güçsüz olduğunu söylemek gerekir. Şöyle der Ömer Naci, *Türkçenin 'hüzün', 'gönül', başka sözcüklerle birlikte otuzu aşkın kullanım elde eden 'yol' sözcüğü (bkz. Türkçe Sözlük) gibi pek çok kavramını batı dillerine aynı anlam yüküyle çeviremeyeceğiniz gibi, onlardaki bazı incelikleri betimleyici tarzda bile o dillere aktaramazsınız."* (10)

Bunun yanı sıra Ömer Naci, şunu da belirtir. Bir kavramı çevirememe sorunu. Batı dillerinin kendi aralarında da var. Sözgelimi Geist kavramı İngilizceye tam anlamıyla çevrilemiyor.

Nedir burda temel sorun. Temel sorun şu. Batı mürekkebine bulanmak. Batı mürekkebine bulandın mı, kendini küçük görüyorsun, habire kendini dövüyorsun. Beni bu konuda hem en çok üzen, hem en çok kızdıran sosyalistlerimizdir. Hem Batının mürekkebinden, hem de egemen dilden arınamadılar bir türlü.

Şu bilinsin. Arınmadan sistem dışı bir tasarı oluşturulamaz. Oluşturulursa bile bu tasarı öznesiyle buluşamaz.

Sorunu Ömer Naci, açık seçik sermiş. Sorun Türkçe düşünebilmek, Türkçe düşünmesini öğrenmek... *"Bizim açımızdan"* der Ömer Naci, *"sorun, Türkçe düşünmesini öğrenmektir, batı dillerinde düşünüp ya da düşünür gibi yapıp, onu Türkçeye çevirip-çevirememekte değil. Türkçede veya başka herhangi bir kültür dilinde düşünmeyi öğrenmekte engel, bu dillerin kendisinde değildir. Engeli, düşünür(!) kendisinde aramalıdır.'*(11)

Zülfü Livaneli'ye gönderilen bu mektup şunu gösterir. Acemi avcıların Türk dilini nişan tahtası diye kullanmalarına göz yummaz Ömer Naci.

Ömer Naci, kuş sektirmiyor. Türk dilinin güçsüzlüğü görüşüne, güçlü kanıtlarla karşı çıkıyor. Buna karşılık Livaneli, ad vermeden suçluyor Ömer Naci'yi. "Özgürlük düşmanı" "etiket düşkünü" Ömer Naci, Livaneli'ye göre.

Düşünen insanın işi zor Türkiye'de. Aslında burası yol ağzı. Livaneli sorunu önemsemiyor. Sorun göstereni küçümsüyor. Bilinen insan tutumu bu... sorunu yok sayma, sorunu küçümseme.

Ömer Naci n'apıyor. Önemsenmeyeni önemsiyor, sorunu gösteriyor. Filozof tutumu bu. Bir kez daha söylemek gerekiyor. Filozof, önemsenmiyeni önemser. Önemli olduğunu gösterir. Bilinmeyeni ya da üstü kapalı geçileni, bilince çıkarır.

Dışı-İçi

Her olgunun bir dışı var, bir de içi. Olguya bakış dışta kalırsa, görünüşlerle yetiniriz. Alışırız o görüngülere. Görüngüleri devindiren içi göremeyiz. Bu genel durum Türkçe için de geçerli. Dilin dışıdır kelimeler, kelimelerle konuşuruz, yazarız. Sözgelimi, *"Ahmet geldi"* ya da *"Geldi Ahmet"* demeniz hiç şaşırtıcı gelmez. Biz, Türk dilinde kelimelerin yerini değiştirsek bile aynı anlamı dillendirebiliriz. Şöyle bir örnek verirsem sorun daha iyi anlaşılır. *"Evin kapısı bütün gece açıktı"* ya da *"Bütün gece evin kapısı açıktı."* Görüyorsunuz değil mi, kelimelerin yeri değişti. ama anlam değişmedi.

Ne demek bu... ne anlama geliyor. Kelimelerin yeri değişse bile anlam değişmiyorsa, bu, neyi gösterir. Felsefe uğruna yollara düşen Ömer Naci, dil uğrağında, Türk dilinin içine girer. İnsanı şaşırtan Türk dilinin içini gösterir.

Neden Türk dilinin içini gösterir Ömer Naci. Şunun için Türk dilinin içini gösterir. Acaba, Türkçeye özgü felsefe yolu var mıdır. Sorun budur.

Türkçenin Felsefe Yolları I adlı yazı (12) bu sorunu irdeler. Yazı, mantıksal bağlarla birbirini izleyen dayanakları göstermekle başlar. Bu dayanakların ilkine göre, biricik felsefe yok, felsefeler vardır. Bu dayanak ikinciye yol açar. *"Herhangi bir doğal dilde bile biricik bir felsefe yok, felsefeler vardır."*

Üçüncü dayanak, her doğal dilin kendine-özgülük alanı olduğunu belirler. Öyleyse, bu dördüncü dayanaktır, her doğal dil, kendine-özgülük'ten pay alabilir. İşte Türkçe böyle bir dildir der, beşinci dayanak. Türkçe böyle bir dilse, kendine-özgülük'ten pay almışsa, Türkçenin de en az bir felsefe yolu olabilir. Bütün bu dayanaklardan sonra, Ömer Naci, Türk dilinin felsefe yolunu açma uğraşına girişir.

Şunu da söyler. Ömer Naci, Türk diliyle felsefe yolunu açamazsa, n'olacak. Ömer Naci sorumluluğu üstlenir. Başarısızlık onundur.

Burda duralım. Burası beni heyecanlandırdı çünkü. Ömer Naci, Türk diliyle felsefe yapabileceğini göstermek için yola çıkar. Dağın eteğinden, yukarılara, dağa tırmanarak... Başaramazsa *"Bu dağda iş yokmuş"* demeyecek. *"Ben çıkamadım o dağa"* diyecek.

Sorumluluğu üstlenir, Ömer Naci. Acaba dedim Aristoteles bu davranışa ne derdi. Ne diyecek, yüce gönüllülük derdi Aristoteles, bu davranışa. (13) Çünkü korkmaz Ömer Naci, yan yollara sapmaz. Başaramazsa, *"Başarısızlık benim"* der.

Yolcu, Yolun Açık Olsun

Şimdi Ömer Naci, iğretilemeyle, Türk dilinin içine girer. Bölünmeyen gövdesel kelimelere atom, atomların birleşmesinden oluşan bileşik kelimelere ya da tamlamalara molekül der. Bunu, şöyle somutlar, *"Örneğin 'ev' ve 'kapı' atomsal sözcüklerden oluşan 'evin kapısı' moleküler sözcük birimi, 'Evin kapısı bütün gece açıktı' cümlesinde bir 'atom'dur. Bunun anlamı şudur: Bu cümle, kendi başına birer molekül olan, ama cümle içindeki dizilişi bakımından her bir molekülün bir atom olduğu üç birimden oluşur."* (14)

Peki bunun önemi ne. Bunun önemi şu. *"Bu üç birimin cümledeki yeri istenildiği gibi değiştirilebilir ve cümle hiçbir anlam değişikliğine uğramaz. Bu durum, Türkçe cümlenin matematiksel bir söz dizim yapısında olduğunun açık bir kanıtıdır."* (15)

Şimdi bunu somutta göstermek gerekiyor. Tümce şu. *"Evin kapısı bütün gece açıktı"* "Evin kapısı" birinci birim, "bütün gece" ikinci birim, "açıktı" üçüncü birim. Şimdi burda birimlerin yeri değiştirilirse anlam değişmez. Ömer Naci altı olasılık vermiş. Ben iki olasılıkla durumu göstereceğim. Birinci olasılık *"Evin kapısı bütün gece açıktı"* Altıncı olasılık *"Açıktı bütün gece evin kapısı."*

Öbür dört olasılığı siz bulun.

Ömer Naci, Türk dilinin bu yapısına *"modülsel"* der. Türk dili modül mobilya birimini andırır. Bilirsiniz, modüllerle yeni biçimler elde edilir.

Dilin Yapıp Ettikleri

Ömer Naci, *"dil-yapısı, algı tarzını belirler"* der. Bu, şu anlama gelir. Biz, Türkçede, görülen nesne-

lerin adlarını söyler, daha sonra nesneler arası ilişki kurarız. Sözgelimi *"Kitap masanın üstündedir."* Şöyle der Ömer Naci, *"Türk, gördüğü nesnelerin adlarını uygun biçimde art arda sıraladıktan sonra ikisi arasındaki bağı kurar (...) Ama Alman, bağı gördüğü iki nesne arasına koyar."*(16)

Olay betimlerinde de oluş sırası izlenir. Biz, *"İş dönüşü balık pazarından balık aldım"* deriz. Oysa Alman, iş dönüşü balık pazarından balık almasına karşın, tümceyi zaman sırasına göre yapmaz. *"Ben aldım balık iş dönüşü balık pazarından"* der.

Şimdi burda önemli olan ne. *"Biz Almanca cümleyi Türkçe sözcüklerle Almancanın sentaksına göre ifade edebildik. Gerçi cümlemiz bozuk bir cümle idi ama, yine de demek istediği anlaşılıyordu. Ama bunun tersini yapamazdık. Başka bir deyişle, Türkçe cümlelerin içindeki sözcüklerin Almancalarını Türkçe sentaksa göre yan yana dizersek bozuk da olsa ortaya anlaşılır bir Almanca ifade çıkmaz.* (17)

Bunun nedeni Türkçenin "modülsel" oluşu. Türkçede sözdizimi değişirse, anlam değişmiyor.

Şimdi bunu bir başka açıdan görelim. *Biz, "kitap masanın üstünde"* deriz. *"Masanın üstünde kitap"* dersek sözdizimi değişir, ama anlam değişmez. Aynı durum Almanca ya da İngilizce söylendiğinde, sözdizimi değiştirilirse anlam kayboluyor. Şöyle der Ömer Naci, " *Türkçede söz diziminin, dar anlamda sentaksın, tasarımı, anlamı ya da semantiği belirlemediği veya her ikisi arasında bire bir karşılıklı oluşun bulunmadığıdır."* (18) Ömer Naci bu önermesini, *"Erol geçen yıl Avrupa'dan bir araba getirmişti"* tümcesini 120 söz biriminde söyleyerek tanıtlar.

Gerçekten de bu, Ömer Naci'nin dediği gibi, *"Türkçenin şaşırtıcı, hayranlık verici sözdizimsel yapısının açık bir kanıtıdır."* (19)

Ömer Naci, bunu matematiğe benzetir Şöyle der, *"Türkçe cümlenin anlamı, onun üyelerinin tasarımlarının matematiksel toplamıdır. Matematiksel toplamdan burada şunu anlıyoruz. Nasıl 3+2+5 on ederse, 2+3+5 de on eder. Yani bu ve herhangi bir matematiksel cümlenin öğelerinin art arda geliş sırasının hiçbir önemi yoktur; onları nasıl dizerseniz dizin sonuç aynıdır."* (20)

Acaba Türk diline epik bir dil diyebilir miyiz. Epik oyunda da çeşitli bölümler vardır. Ama bu bölümler bir anlam için vardır. Türk dili de buna benziyor.

Tabii bu şöylece aklıma geliverdi. Ama Ömer Naci, önemli olanı gösteriyor. Türk dilinin yetkin bir sözdizimi var.

Bunu akılda tutalım.

Dil-Dünya İlişkisi

Felsefe Semireleri'nden biliyorum. Kavramların nesnel karşılığı olabileceği savını biz zor kavrarız. Bütün ortaçağı kargaşaya çeviren, baş düşüren Tümeller kavgası bize yabancıdır. Ömer Naci bu konuda şöyle der, *"Sorunumuz açısından, Türkçenin önemli bir ikinci özelliği de varlıklara ad vermede, sayılabilir ve sayılabilir-olmayan ayrımı yapmamasıdır. Bu sayede Türkçede "denizler", "sular" "havalar" "sevgiler" vb. denebilmektedir."* (21)

Peki, ne var bunda. Sorun şu. Diyelim anadili, sayılabilir, sayılabilir-olmayan ayrımı yapan kişiye Türk dilinin bu durumu çok saçma gelir. Çünkü *"Varlık adlarında 'sayılabilir, sayılabilir-olmayan' ayrımını gözeten bu anlayışta şöyle bir varsayım gizlidir. Özelde, ad sözcükleriyle, onların adı olduğu şeyler arasında; genelde dil ile dünya arasında bir upuygunluk vardır. Batı düşüncesi, bu varsayımı Platon'dan beri kimi örtük, kimi açık olarak kendisinde bulundurmuştur. Oysa Türkçe böyle bir varsayıma izin vermez. (...) 'sayılabilir olmayan' diye nitelenen şeyleri, Türkçenin sayılabilir olarak ifade edebilmesinin temelinde böyle bir uygunluğun zorunlu bir uygunluk, yani upuygunluk olmadığı kabulü yatar. Batı düşüncesinin bu dil gerçeklik-dil-dünya uygunluğunun zorunlu olmadığını görebilmesi yüzyıllar almıştır ve ancak zamanımızda, özellikle dilbilim, gösterge bilim ve yapısalcı antropoloji tarafından açık bir biçimde ortaya konmuştur."*(22)

Türk dilinde varlık alanı bir yana, yokluk alanında da çoğaltma yapılabilir. Sözgelimi *"Ahmet evde yoktu"* diyebileceğimiz gibi yerine göre *"Ahmetler evde yoktular"* diyebiliriz. Ömer Naci şöyle der, *"Türkçede var'lardan söz edilebildiği gibi yok'lardan da söz edilebilir."* (23)

Parmenides'in toprağı bol olsun, bu söylediklerini duysaydı, kimbilir neler yapardı Ömer Naci'ye... Hele Platon, kesinlikle sokmazdı devletine... Ortaçağda belki yakarlardı. Ömer Naci şöyle der bu konuda, *"Türkçe, her söylenenin bir var olan'ı dile getirmesinin zorunlu olmadığını bize açıkça gösterebiliyor. Yoklardan söz edilmesi, yokların bir şey olmasını gerektirmez."* (24)

Ömer Naci, Türkçenin bu yanını yetkin bir biçimde gösterir. Peki, bir kelimenin algısal içeriği yoksa, tasarlanan bir içeriği yoksa, bu kelimenin anlamı nerde aranacak. Ömer Naci Wittgnestein'a gönderir bizi. *"Sözün anlamı, onun kullanımındadır."* der Wittgnestein.

Dil Varlığın Evi mi

Ömer Naci, Türkçeyi irdelerken Batı felsefesini yüzyıllarca uğraştıran bir sorunu da ele alır. Bu sorun dil varlık ilişkisidir. Şunu gördük. Türkçe, *"her söylenen bir var olan'ı dile getirmesinin zorunlu olmadığını"* gösterir. Ömer Naci, Türkçenin bir başka özelliğini göstermeden önce Heidegger'in temel bir sözünü alır. *"Nichts selbest nichtlet (Hiçlik kendini*

hiçler)" Almancaya göre bu yanlıştır. Çünkü *"Almancada olsun, İngilizcede olsun, aynı sözcük başka yardımcı bir sözcük kullanılmaksızın hem özne, hem yüklem olarak birlikte kullanılamaz. Buna aykırı örnekler Almancada ancak felsefi metinlerde görülür. Oysa bu, Türkçede çok sayıda sözcükle yapılabilir. (...) Bunun örnekleri boldur. "Yağmur yağar", "Göz gözler", "El eller", "türedi türer" gibi."* (25)

Ömer Naci burda durmaz. *"Heidegger 'Dil varlığın evidir' demişti. Çünkü o, bir Platoncu olarak dil ile varlık arasında tam bir uygunluk kabul eder."* (26)

Dil ile varlık arasında tam bir uygunluk varsa, o zaman hiç n'olacak. O zaman *"Hiç hiçliyor"* diyemez. *"Çünkü bu cümlede varlık değil, 'hiçlik' ifade ediliyor. Bir başka deyimle, bu cümle varlığın değil, 'hiçliğin evi'dir. 'Hiç hiçler' diyebilmesi için Heidegger, sözünü 'dil varlığın ve hiçliğin evidir' biçiminde genişletmesi gerekirdi. Fakat o zaman da 'dil=varlık' ilkesinden vazgeçecekti."* (27) Bütün bunlardan sonra Ömer Naci susturucu vuruşunu yapar, *"Demek ki 'dil varlığın evidir' ya da 'Dil-varlık' kabulü yanlıştır."*(28)

Bütün sorun şurda. "Dil=varlık" kabulü ciddi sorunlar oluşturuyor. Oysa *'dile getirdiğinin' (söylediğinin) ille de bir gerçekliği ifade etmediğini, bir şeyi göstermesi gerekmediğini Türkçe bize açık bir biçimde gösterir."* (29)

Dilde Nedensizlik Sorunu

Şimdi konuştuğumuz dilde, Saussure'in diliyle söylersem, gösteren'in, gösterilen'le nedensel bir ilişkisi var mı. Saussure göre gösteren'le, gösterilen arasında nedensizlik vardır. Daha sonra Saussure, dilde salt nedensizlikle, görece nedensizlik ayrımı yapar.

Saussure'ü izlersek nedensizliğin çok olduğu dillerde sözlük, nedenselliğin az olduğu dillerde dilbilgisi baskındır. İngilizce Almancaya göre daha çok nedensizdir. Ama gösteren'le gösterilen arasındaki nedensizlik en çok Çincededir. Bu açıdan Çince sözlüksel bir dildir.

Peki Türkçe nasıl bir dildir. Ömer Naci şöyle der, *"Saussure'ün Türkçe hakkında Çince kadar olsun bilgisi olsaydı, o aşırı sözlüksellik örneği olarak, yani gösteren ile gösterilen arasındaki nedensizliğin en yüksek orana ulaştığı bir dil olarak Türkçeyi en azından Çincenin yanına koyacaktı."* (30)

Türkçenin nedensizlikte sınırsızlığını "hiç", "yok", "var olmayan", kelimeleriyle gösterir Ömer Naci. Şöyle, *"Burada gösteren ile gösterilen arasında bir nedensizliğin olmadığı bir yana hiçbir gösteren-gösterilen ilgisinin olmadığını söyleyebilecek durumdayız. 'Yok', bir şeyi gösteremediği için, kendisi de bir 'gösteren' sayılamaz. Dolayısıyla, bu alanda bir göstergeden söz edilemez."*

Bu, şunu gösterir. Türkçe dil-dünya ilişkisinde upuygunluk aramaz. Bunun ötesinde *"Yalnızca kavramsal-dilsel çözümlemelerle"* metafizik yapılamaz Türkçede.

Türkçenin İçindeki Dünya

Ömer Naci, dil sorununu didiklerken iki türlü dünyadan söz eder. Bu iki dünyanın biri nesnel dünyadır, varlık alanıdır. Nesnel dünya diller açısından değişmez. Ama bir de ikinci dünya, dil dünyası vardır. İkinci tür dünya, dil dünyası, dilden dile değişir. Şimdi burda sorun şudur. Türkçe, nesnel dünyayı, varlık dünyasını nasıl görür. Ömer Naci'nin diliyle söylersek, *"Türkçenin içindeki 'dünya' ne tür bir dünyadır?"* (32)

Burda duralım. Ömer Naci'nin deyişi ne kadar güzel... Türkçenin içindeki dünya... Bu deyiş beni heyecanlandırdı.

Türkçenin içindeki dünya... bu deyiş üstüne şiir yazılabilir, roman yazılabilir, beste yapılabilir. Ama sorun şurda. Türkçenin içindeki dünya hiç düşünülmüş mü. Bunun pek düşünüldüğünü sanmıyorum. Sanatımızdaki kısırlığın bir nedeni de bu. Türkçenin içindeki dünyayı görememek... Türkçe varlık dünyasını daha zengin görebiliyor. Şöyle der Ömer Naci, *her doğal dil varlık' karşısında özgürdür. Türkçe ise gördük ki, varlık karşısındaki durumu bir yana, söz dizimi bakımından kendi kendisinde de olağan üstü bir eğilip bükülebilirliğe sahiptir. Türkçedeki bu kıvraklık ve serbest olabilme yetisi o kadar yaygındır ki, o, bir dil-varlık karşılıklığını aklımıza getirmeye izin vermez."* (33)

Türkçenin içindeki dünyayı, doğa açısından nasıl görebiliriz. Ayrıntıları bir yana bırakarak Ömer Naci'yi izlersek Homeros'la Thales'te doğa kavramı, hem açıklayıcı, hem betimleyici resimdi. Parmanides'le doğa felsefesi biter, varlık felsefesi başlar.

Varlık felsefeleri başlayınca ne olur. Parmanides Gerçeklik'le Görünüş'ü ayırdı. Gerçeklik'le Görünüş arasında hiçbir ilişki yoktur. Görünüş dediği doğa, varlık alanına çıkamaz. Şöyle der Ömer Naci, *"Varolmayan (tüm algılanabilir şeyler) hiçbir varolma elde etmez. Yani bu felsefede topraktan biten, büyüyen (phye) bir şey için, başka deyişle bir bitki, bir ağaç, kısacası doğa için hiçbir yer yoktur."* (34)

Böyle oldu da ne oldu. Ömer Naci, doğayı şöyle konuşturur, *"Ne canlı doğayı ne de bilimi gözlerinizin önünden yitirmeyin. Ben ikisinin bir yay gibi gerili, karşı karşıya durduğu yerdeyim; ister İ.Ö. 6.yüzyıl İonya'sında ister başka bir zaman ve yerde. Bu antagonizmi, bu gerginliği yitirdiniz mi ya edebiyat olur yaptığınız ya bilim. Sakın birinden şu kadar birinden bu kadar alıp ikisini karıştırarak antagonizmi yok etmeye çalışmayın, yoksa ne edebi-*

yat olur avucunuzun içindeki ne bilim; sadece rezalet!" (35)

İnsanlığın trajik öyküsünü anlatıyor Ömer Naci. Dilin bize gösterdiğini ya da gösteremediğini. Biz doğa resimlerini gösteren dili yitirdik. Doğayı hoyratça yok etmemizin önemli bir nedeni değil mi bu. Ama Türkçede var bu. Türkçe doğanın canlı resmini çizen, bu resimleri bize gösteren bir dil. Şöyle der Ömer Naci, *"Öyleyse biz ne yapacağız; biz Türkçe'de felsefe yapanlar? Kuşkusuz bu sorunun da hazır bir yanıtı yok. Belki ama gözümüz bazı tutamak noktalarına şimdiden erebilir. Türkçe doğaya ve dünyaya nasıl bakıyor? Örneğin Türkçe 'dağ eteği', 'gelincik', 'hanımeli', 'gözbebeği', 'caneriği', 'yalıçapkını', 'karabatak' gibi nice adlandırmalarda neyi, neleri gözönüne tutarak böyle davranır."* (36)

Ömer Naci, *"bize özgü bir doğa resimleri felsefesi"* çıkabileceğini düşünür.

Bilirsiniz Karacaoğlan Çukurova'ya gelinlik giydirmişti, karlar bile Elif Elif diye tozardı.

Türkçede doğa gerçekten canlıdır. Hemen aklıma gelenler. *Fındık kurdu, elma gibi kırmızı yanaklar, Hasanbey kavunu, Mustafabey armudu, üzümün sapı, armudun çöpü, kuzu kulağı, aslanağzı...* Doğayla iç içedir Türkçe. Ömer Naci, bunu anımsatıyor bize. Yalnız felsefecilerin değil, edebiyatçıların da Ömer Naci'nin dediklerine göz kulak olması gerekir. Canlanmak için, üstümüzdeki kiri pası atmak için.

Burası Boş mu

Bir toplantıda, kimsenin oturmadığı iskemleyi göstererek, *"Burası boş mu"* dersek, *"Hayır, dolu"* derlerse, oturmayız. Oysa, o sıra iskemlede oturan biri yoktur. Bu bir Batılıya son derece yabansı gelir. Batılılara yabansı gelen bu durum, Türkçenin mekanı algılayış biçiminden kaynaklanır. Ömer Naci'yi izlersek, Descartes'te, cisim yer kaplayandır. Mekan cismin özniteliğidir, *"cisim nereye gitse o da ordadır."*

Türkçeye geldikte... Türkçe boş mekanı kabul eder. İşte bundan ötürü, *"Burası boş mu"* deriz. *"Boş"* denirse otururuz. Türkçede mekan, cismin özniteliği değildir. Cisim, mekana girer, çıkar.

Bizde boş zaman bile vardır. Boş zamanda oyun oynanır, kitap okunur, müzik dinlenir. Boş zamanı doldurmak için bir yerde beklenir.

Ayrıca Türkçede bunun yanı sıra "Bakar görmez" diye ikili bir dil durumu vardır. Ömer Naci bir Almanın bakınca göremediğini anlamadığını söyler. Almana göre bakınca görmek zorunludur. Oysa, biz rahatlıkla *"Baktım, ama göremedim"* dersek kimse buna şaşmaz.

Ömer Naci, bu saptamalardan sonra şöyle der, *"Kanımca Türkçede felsefe yapan birinin bu ve benzeri ayrımlara dikkat etmesi gerekir. Aksi halde o, bildiği bir batılı dilin bakış açısından Türkçe sözcükler kullanan biri durumuna düşer ve bu durumun da ayrımında olmaz. Türkçe ile felsefe yapmanın bir başka yararı da Türkçenin kendine özgü sesinin felsefe dünyasına katacağı yenilik ve zenginliktir."* (37)

Yolun Başı

Ömer Naci'yle birlikte yola düştük. Şunu aradık. Türkçe nasıl bir dildir. Türkçeyle felsefe yapılabilir mi.

Türkçe her şeyden önce matematiksel-modülsel bir dil. Bu yapı, Türkçeye son derece kıvraklık veriyor.

Türkçede anlam, sözdizimine bağlı değil. Ömer Naci bunu 120 olası tümceyle gösterir. Bu, her dilin altından kalkabileceği bir sorun değildir. Bu konuda şöyle der Ömer Naci, *"Türkçenin sentatik esnekliğinden dolayı, herhangi bir olay ya da nesne-durumu karşısında, o olay ve durumun oluş ve yapı tarzına kendini rahatça uydurur. Türkçenin sentatik yapısının bu özelliği bilebildiğimiz kadarıyla İngilizce ve Almanca gibi hiçbir Batı dilinde-bu dillerde ve yüklemsel öğenin cümle sonunda olmamasından, buna bağlı olarak öteki sözcük birimlerinin belirli yerlerde bulunması zorunluluğundan dolayı yoktur."* (38)

Türkçe saydam bir dildir.

Peki Türkçeyle felsefe yapılır mı. Yapılır. Şöyle der Ömer Naci. *"Doğal dil temelinde yapılacak felsefe, bizim için Türkçedeki felsefedir. Türkçede felsefe yapmak, Türkçe düşünmekle olur."* (39)

Görüyorsunuz işte, burda önemli olan Türkçe düşünebilmek... Ömer Naci'den şunu da öğreniyoruz. Daha Almanca ortada yokken Yunus Emer şiir söylüyordu. Böyle bir dille nasıl olur da felsefe yapılamaz.

Ömer Naci, Türkçeyle felsefe yapılacağını sağlam kanıtlarla gösterir bize.

Elinde Işığı Tutan İnsan

Tam bitirecektim, suların karardığı yere ışık tutan Ömer Naci'yi gördüm. Oraya döndüm, baktım, Ömer Naci, *"Kimlik-Kişilik"* tartışmasına ışık tutuyor.

Önce bir düşüncemi söyleyeyim. Dil, varolanı değiştiremez. Ama varolanı bize değişik biçimde gösterir. Bu noktada ciddi bir mücadele var. Bilirsiniz, her savaş barış çığlıklarıyla yapılır.

Birçok doğru, dille örtülür. *"Propaganda, kullanmasını bilenin elinde korkunç bir silah olacaktır."* dedi, Hitler.

Propaganda örtücü bir dil oyunudur. Dille insan bilinci dumura uğratılır. Düşünemez insan.

Kimlik kavramı da işte böyle örtücü bir kavram.

Ömer Naci, ışıkla, bu örtüyü nasıl kaldırıyor görelim.

İlk elde şunu söylemeliyim. Herkes yüceltirken kimliği, Ömer Naci eleştirir. O yazıyı okurken heyecanlandığımı şimdi bile anımsıyorum. Ömer Naci'den Kimlik-Kişilik konusunda bir konuşma yapmasını istemiştim *İnsancıl Atölyesi*'nde. Şimdi o konuşma *Arayışlar/Felsefe Konuşmaları 2*'de var.

Ömer Naci bu konuya şöyle girer, *"Kimlik, nelik, kişilik, görüldüğü gibi sonunda hep '-lik' ekiyle soru sıfatlarından ad yapılmış sözcükler. Nelik, ister canlı, ister cansız, ister soyut, ister somut olsun tüm nesneler için kullanılır. (...) Bir şeyin mahiyeti, özü, ne olduğu sorulduğunda istenen yanıttır. Nelik budur."* (40)

Burda önemli nokta şu. *"Bir şeyin neliği sorulduğunda, ona verilecek yanıt, o şeyin geçtiği her yerde geçebilecek bir karşılık olmalıdır."* (40)

Peki kimlik nedir. Kimlikte özdeşleşme sorunu var. Şöyle der Ömer Naci, *"... nelikte bir şey ile onun yerine geçebilecek şey aranıyor; yani x nedir, dediğim zaman x'in karşısına koyacağım şey, x'in her geçtiği yerde koyabileceğim bir şey olmalı. Tam bir tanım bu. Bu, zaten sadece matematikte ve mantıkta mümkündür. Örneğin 4=2+2 dediğim zaman, 4'ün her geçtiği yerde 2+2'yi koyarsam hiçbir sorun olmaz. Bu tarz bir eşitliğin mantıktaki karşılığı da totolojidir, yineleme yani, örneğin "masa masadır" dediğimde olduğu gibi. Yinelemeyi kimlik konusunda 'özdeşlik' diye alabiliriz, kendi kendisi olma, kendi kedisiyle özdeş olma."* (42)

Peki ben Türküm dediğinizde neyle özdeşleşiyorsun. Ömer Naci şöyle açıklar bunu *"... ben bir Türküm. Türk denen ulusal birliğin üyesiyim. Benim gibi başka Türkler de var. Ben kendisini Türk denen bir grupla özdeşleştiriyorum. (...) Tehlike burada. Siz, bir şeye ait olduğunuzda, ona ait olan diğer şeylerle de bir olduğunuzda, artık sizin kendinize özgülüğünüz, kişiliğiniz yok olur. Tek kişi olarak ortadan kalkıyorsunuz. İşte kimliğin, kişiliği yok ettiği nokta, kimliğin sınırı dediğimiz şey budur."* (43)

Kimliği kaldırmıyor Ömer Naci, sınırlıyor. Bu bütün kimlikler için geçerli. Ben Almanım, ben Kürdüm, ben Fransızım, ben Çerkezim dediğinde özgülüğünü, kişiliğini yok ediyorsun.

Neden kişilik sınırlanıyor. Sınırlanıyor çünkü, *"bir kişinin, bir insanın belli bir grubun tamamlayıcı parçası"* oluyorsun. Ben Türküm, ben Almanım, ben Kürdüm dedikte, o kümenin eşiti, özdeşi oluyorsun.

Peki kimlik nasıl sınırlandırılır. Şöyle der Ömer Naci, *"amacımız kimliği ortadan kaldırmak, yok etmek değil, fakat sınırlandırmaktır. Kişilik kimliği nasıl sınırlandırır? Kimliğin karşısına kişilik konularak. Eğer kimlik kişiliği ortadan kaldırıyorsa ona artık 'dur' demek gerekir. Ama eğer o tam tersine kişiliği besleyen, kişiliği oluşturan bir zemin oluyorsa elbette ki ona 'evet' denecektir."* (44)

Ömer Naci sorunu çoktandır unutturulan bir kavramla çözer. O kavram şudur. *"Ben insanım.*

İşte Kimlik-Kişilik konusuna ışık tuttuğu yer burası. Burda ışık tutar Ömer Naci.

Ben insanım demenin önemi şurada, *burada bir aidiyet, yani iki ayrı şeyin özdeşleği yoktur. 'Ben insanım' ya da 'Ben benim' dediğinde burada iki ayrı şey yok. Oysa ben 'Türk'üm dediğimde, yani kimlik söz konusu olduğunda iki ayrı şey var. Kişiliğin önemli olması, kimlik karşısındaki önemi burada."* (45)

Burda önemli bir sorun daha var. "Ben Türküm" dedikte, kendini Türklerle özdeşleştiriyorsun. Öbürlerinden, Kürtlerden, Fransızlardan, Almanlardan ayırıyorsun. Bu dediklerim "Ben Kürdüm, ben Fransızım, ben Almanım" diyen için de geçerli.

Tabii burda ciddi bir yanılsama var. Yanılsama ulusal bir öz arayışında. *"Kavramcılığa vardırma tehlikesi"* der buna Ömer Naci.

Ömer Naci'yi izlersek, masa nedir diye sorarsak, masayı tanımlarız. Peki zaman nedir dersek. Biz zamana, masa gibi bakarsak kavramcılığa gideriz. Gidiyoruz da. Zaman-mekan dışı kimliksel özler arıyoruz. Tarihin karanlıklarında o özün tarihin başlatıcısı olduğunu ciddi ciddi söylüyoruz. Oysa insan için böyle bir öze gerek yok. O, etiyle kanıyla eyledikleriyle, başarılarıyla ben'dir.

Kimlik, kişiliği yok ederse, "ben"e, "ben" olduğunu unutturur. Kişi, hangi kimlikle kişiliğini ezmişse, yok etmişse, hangi kimlikle kendini özdeşleştirmişse o kimliğin içinde nesne olur. Yapan, eyleyen, kişisel insani sorunları olan kişi değildir. Acısı, sevinci, coşkusu o kimliğe bağlıdır. O kimlik gerekirse, ülkü için aşkı bile yasaklar.

Kimlik, barış için de ciddi bir tehlikedir

Ömer Naci, kimliklerin yüceltildiği bir dönemde, kimliği eleştirir. Yürekli bir çıkıştır bu insan için. Bakın ne der Ömer Naci, *"İki ayrı kimliğin olduğu yer, aynı zamanda bu iki kimlik arasında düşmanlık tohumlarının ekildiği yerdir de. Zaten düşmanlık, her zaman ayrılıkla başlar. Bu geçmişte hep böyle olmuştur. Bugün ise durum, insanlık açısından bir bakıma geçmişte olduğundan daha tehlikeli bir görünümdedir."* (46)

Bu saptamadan sonra, önemli bir vurgu gelir. *"Bir milliyet ifadesinden başka bir milliyet ifadesine geçilmez. Ve milliyetleri arttırarak insanlığa ulaşılmaz. Örneğin 'Ben bir Fransızım'dan, 'Ben bir insanım'a varmada, örneğin 'Ben bir Almanım' ifadesi, ikisi arasında aracılık edecek bir kimlik ifadesi değildir."* (47)

Biliyorum, çok kişi için sarsıcı bir vurgu bu.

Kişinin doğrudan doğruya insana geçebilmesi için *"Ben benim"* demesi yeterlidir. Çünkü Ömer

Naci'nin dediği gibi 'Ben benim'den 'Ben insanım'a geçişte hiçbir sorun yoktur.

Kimlik, kişiliği ezerse bu geçiş olanaksızdır. Bir kez daha söylüyorum. Ömer Naci'nin bu davranışı yüce gönüllü bir davranıştır. Yüce gönüllü davranış gerekirse milyonlara karşı doğruyu söylemektir.

Ömer Naci, elbette, savaşların, düşmanlıkların nedenini dilde bulmaz. Söylenen şu. Bütün bunlar dille dışa vurulur.

Sorun şudur. Tarım toplumlarında insan din kimliğiyle yaşadı. Burjuvaziyle birlikte uluslaşma başladı. Uluslaşma burjuvazinin pazar sorunuydu. 1992 yılında *Yıldız Güncesi*'nde şöyle yazmıştım. *"Milliyetçilik, daha sonra..: özellikle yirminci yüzyılda Bertrand Russel'ın dediği gibi 'dünyamız için en tehlikeli şey oluyor. Çünkü dünyayı yöneten burjuvazinin insanı sömürme mekanizması, milliyetçilik kavramıyla örtülüyor. İnsan, hakikatten Türkmüş... Yunanmış... Almanmış... Rusmuş gibi... bütün bu kimlikler hakikatmış gibi savaşa sürülüyor."* (48)

Ömer Naci sorunu şöyle kor, *"Şüphesiz ki, çalışan insanlar ve birisine çalışan insanlar varsa, burada bir sınıfsal çelişkinin olduğu açıkça ortadadır. (...) Kapitalizmi sosyalizm yok edemedi, tam tersine kapitalizm sosyalizmi yok etti. Ama kapitalizmin yok edici gücü, sonunda kendi kendisine yönelecek, kendini yok edecektir. (...) kapitalizmin bu gidişi dünyayı sonunda yaşanmaz hale getirecek. O zaman ya insanlık ortadan kalkacak ya da kapitalizm (...) Bu durumdan kurtulmak ise ancak kapitalizmden kurtulmakla olanaklıdır. Bu da kapitalizmin doğaya ve insana bakışının yerini yeni bir bakışın almasını gerektirir."* (49)

Hem doğaya, hem insana yeni bir bakış dilde gerçekliği örten kavramları temizlemekle sağlanabilir. Bu, kişilikli insanların oluşturacağı esenlikli bir toplumun kuruluşuna ilk adımdır. Bu adımı atabilmek için insanın ilk elde özgür olması gerekir. Açık seçik söyler Ömer Naci, *"Kimlikçiliğin, gelenekçiliğin içine gömülmüş birinin özgürce düşünmesine olanak yoktur."* (50)

Özgür düşünürsek, *"Kendi kişisel hayatımızı ve kendimizde toplumsal hayatımızı bilir ve bilinçle oluşturursak ancak dünyayı anlarız; dünyada yerimizi doğru olarak konumlayabiliriz."*(51)

Kendini insanlığın içinde gören bir filozofun... Ömer Naci Soykan'ın insanlığa ışıltılı çağrısıdır bu.

DİPNOTLAR

1. Ömer Naci Soykan, *Önsöz, Türkiye'den Felsefe Manzaraları I*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.
2. Ömer Naci Soykan, *Ağaçları Tanıyan Filozoflar*, a.g.e.
3. Ömer Naci Soykan, *Filozof Tanrı Misafiridir*, a.g.e.
4. a.g.e.
5. a.g.e.
6. a.g.e.
7. a.g.e.
8. a.g.e.
9. Ömer Naci Soykan, *Z. Livaneli'ye Mektup, Türkiye'den Felsefe Manzaraları II*, II. Baskı, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.
10. a.g.e.
11. a.g.e.
12. Ömer Naci Soykan, *Türkçenin Felsefe Yolları I, Arayışlar, Felsefe Konuşmaları I*, II. Baskı, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.
13. Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* (1124b-25), Çev. Saffet Babür, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.
14. Ömer Naci Soykan, a.g.e.
15. a.g.e.
16. Ömer Naci Soykan, *Türkçenin Felsefe Yolları II, Arayışlar, Felsefe Konuşmaları I*,
17. a.g.e.
18. Ömer Naci Soykan, *Türkçenin Felsefe Yolları III*, a.g.e.
19. a.g.e.
20. a.g.e.
21. Ömer Naci Soykan, *Türkçenin Felsefe Yolları I*, a.g.e.
22. a.g.e.
23. a.g.e.
24. a.g.e.
25. a.g.e.
26. a.g.e.
27. a.g.e.
28. a.g.e.
29. a.g.e.
30. a.g.e.
31. a.g.e.
32. a.g.e.
33. Ömer Naci Soykan, *Türkçenin Felsefe Yolları III*, a.g.e.
34. Ömer Naci Soykan, *Ağaçları Tanıyan Filozoflar, Türkiye'den Felsefe Manzaraları I*.
35. a.g.e.
36. a.g.e.
37. Ömer Naci Soykan, *Türkçenin Felsefe Yolları III*, a.g.e.
38. Ömer Naci Soykan, *Türkçenin Yapısına İlişkin Bazı Belirlemeler Sonuçlar ve Öneriler*, a.g.e.
39. Ömer Naci Soykan, *Türk Diliyle Felsefe Yapmanın Olanakları, Arayışlar, Felsefe Konuşmaları II*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.
40. a.g.e.
41. a.g.e.
42. a.g.e.
43. a.g.e.
44. a.g.e.
45. a.g.e.
46. Ömer Naci Soykan, *Kimlik Karşısında Kişilik, Arayışlar, Felsefe Konuşmaları I*.
47. a.g.e.
48. Cengiz Gündoğdu, *Yıldız Güncesi*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.
49. Ömer Naci Soykan, *Kimlik ve Kişilik, Arayışlar, Felsefe Konuşmaları II*.
50. Ömer Naci Soykan, *Felsefede Gelenek Oluşturmak*, a.g.e.
51. Ömer Naci Soykan, *Hayatımızı Felsefece Nesneleştirmek*, a.g.e.

AKDENİZ ÜSTÜNE ÇEŞİTLEMELER

Güngör GENÇAY

I
MAVİLİ SOLUYUŞA ÖNDEYİŞ

Korsanlarını unutmuş bakışlarıyla
Mavili soluyuşların bir adı da Akdeniz
Anamur'dan muz kokusu
Finike'den portakal mandalina
Sarmaş dolaştır rüzgârlarına

Meyveyi ağacında hiç tanımamış
Çekik gözlü bir çirkin güzel
Yırtık köylü elinin çatlağından görünüp
Mevsiminde açmış çiçekler gibi
Kilitlenir zamana

Yılların anılarıyla geçer turnalar
Kimseler bakmasa da uzak uçuşlarına
Börtü böcek arasında bir başına
Karıncaların terslendiği Akdeniz
Kurum satar Toros Dağları'na

Akik taşlı bir altın kemerdir
Reyhanlı'yla Silifke'nin arası
Değdikçe mavileşir oynaşır
Renk verir kızoğlankız dalgalarına

Bir rüzgâr dellenir yarısı sıcak
Beklerken görücüler gecelerinde
Aspendos'ta bir tenorun aryası
Alyuvarlarda nabzı vurur devinir
Aşk rüzgârı denmese de adına

Dün bordasını birbirine yaslayan
Dretnotlar borçlu kaldı anforalara
Bitti Akdeniz gölündeki kanlı kıyamet
Barış hamalıdır şimdi Akdeniz
Güneş taşır sırtında hiç bıkıp usanmadan
Açık deniz sularına ve yarınlara

SANAT ve SOSYOLOJİ*

Ömer Naci SOYKAN

Konuşmamın başlığını, yanlış anlaşılmak endişem olmasaydı, *"Sanat, Sosyoloji ve Ben"* diye koyacaktım. Çünkü burada ben, yirmi yılı aşan bir süredir üniversitemizin (Mimar Sinan) Güzel Sanatlar Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi ve Konservatuarı'nın çeşitli bölümlerinden öğrencilere Lisans ve Lisansüstü programlarında vermekte olduğum *"Sanat Sosyolojisi"* derslerinin hikâyesini anlatacağım. Bu adla bir dersin üniversitelerimizde ilk kez programa konulmuş olması, öznel hikâyeme nesnel bir değer de yüklemiş oluyor.

1982 yılıydı, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde *"Estetik"* konulu doktora tezimin savunmasını yapmış; birkaç gün sonra ders vermek üzere hocam profesör İsmail Tunalı, beni o gün bu gün görevimi sürdüreceğim üniversitemize ge mişti. *"Estetik"* ve *"Sanat Kuramları"* derslerini üstlendim. YÖK'ün Üniversiteler için yaptığı ders şablonuna koyduğu *"Sanat Sosyolojisi"* dersini de verip veremeyeceğimi, hocamın beni kendisine takdim ettiği, sonradan çok yakın ilgisini gördüğüm profesör Safa Erkün, bana sordu. Bana kalsa *"Hayır!"* diyecektim; çünkü bu konuda hiçbir hazırlığım yoktu. Fakat Tunalı, benden önce davranıp *"Verir!"* dedi. Böylece ders üstüme kaldı. Hemen literatür taramaya koyuldum. Gördüm ki, bu disiplin batıda da yeniydi. Gerçi sanat sosyolojisine ilişkin bir takım kaynak vardı. Ancak onlarda da sanat sosyolojisi, henüz felsefeden bağımsız olarak düşünülmüyordu. Sanat sosyolojisinin "genç bilim" olduğu belirtiliyor, onun teşekkülü, yöntemleri ve erekleri konusunda tam bir birliğin henüz sağlanmadığı söyleniyordu. Bunları öğrenince doğrusu heyecanım arttı. İşe daha bir şevkle sarıldım. Yapacağım işin böyle bir disiplinin kuruluşuna katkıda bulunacağını bile düşündüm. Öğrencilerimin önünde de mahcup olmak istemiyordum. Ancak bir haftalık ders stokum oluyordu. Bir yandan öğreniyor, bir yandan öğretiyordum. Bir kısmı şimdi doçent, profesör olan öğrencilerimle birlikte dersi kotarıyordum. Öğrenmenin bir yolunun da öğretmek olduğunu böylece anlamış oldum.

Yaptığım literatür taramasından, derslerimde hâlâ kullanmakta olduğum otuz sayfalık bir metin oluşturdum. Burada ilkin sosyolojinin nesneleştirme biçimini göz önüne alarak, onun sanata uygulamak için kullanacağı yöntemlerin neler olacağı sorunu üzerinde durdum. Sosyolojinin sanatla karşılaşması, elbette kendi tarzında olacaktı. Bu nedenle bu bilimin nesnesi olarak tek başına sanat değil, "sanat olgusu" deyiminin yeğlenmesi gerektiğini düşündüm. Bu olgu, sosyolojinin kuruluşundan beri iki temel disiplini olan dinamik (devimsel) ve statik (dural) sosyoloji açısından ele alınacak, bunun için de her bilim için geçerli olan çözümleme ve bireşim yöntemleri uygulanacaktı.

Dinamik sosyoloji açısından, genel çizgileriyle de olsa, sanat olgusunun toplumdaki yansımalarının başlangıçtan günümüze bir tarihçesi verilmeliydi. Bu tarihçe kaygısı beni sanatın sorunlarının zaman içinde nasıl göründüğü sorununa götürdü. Sanat ya da sanatsal etkinlik, en ilkel denebilecek toplumlarda da vardı ve yaşamın içinde idi. Ama o, mitos, mitoloji, büyü ve din, toplu çalışma gibi yaşamın içindeki diğer olgularla birlikte idi. O zaman öncelikle, sanatın bu olgularla ilişkileri araştırılmalıydı. Bu noktada çeşitli sanat kuramcılarının sanata bir köken, bir kaynak arama çabaları ile karşılaştım. Farklı eğilimler taşıyan kuramcıların aynı konudaki görüşlerini inceledikçe, gerek kendi savlarında, gerek karşıt görüşleri eleştirmelerinde, her birinde doğruluk payı olduğunu gördüm. Öte yandan felsefe birikimimden, kaynak sorularının daima açmazla sonuçlandığını da biliyordum. Böylece, kendisi zaten en temel, en ilksel bir olgu olan sanata ondan daha ilksel bir başka etkinliğin temel olarak verilmesinin yanlışlığına karar verdim. Ama bu, sanatın bu etkinliklerle ilgisi olmayacağı, onlardan şu ya da bu biçimde yararlanmayacağı anlamına gelmezdi. Böylece sanatın mitos ve mitoloji ile büyü ve din ile toplu çalışma ve emek ile yani ekonomik etkinlikle ilgisini araştırdım.

Sanatın toplumla ilişkisi, *Platon*'a dek geri gider. Ancak gerek *Platon*'un, gerek konuyla ilgilenen daha sonraki filozofların bu ilgisi, daha çoğu, kural koyucu, düzenleyici tarzda oluyor, estetik-etik bağlamlarında kendini gösteriyordu. Genelde sanatın, özelde edebiyatın toplumla ilişkisinin sosyolojik tarzda ele alınışını, kendisi ona bu adı vermemiş olsa da ilk kez *Madame de Staël*'de gördüm. O, *Edebiyata Dair* (1800) adlı eserinin amacını şöyle dile getirir: *"Bu eserde, dinin, âdetlerin, kanunların edebiyat üzerinde, edebiyatın da din, âdetler ve kanunlar üzerinde ne gibi tesiri olduğunu incelemeyi kendime hedef tuttum."* Bu sözler, *Staël*'in eserinin bir edebiyat sosyolojisi olacağı müjdesini bize

vermekle birlikte, incelemenin aynı şekilde umut verici olduğu söylenemez. *Staël*, edebiyat olgusunun kendisine değil, fakat "erdem", "özgürlük", "mutluluk" gibi bazı soyut düşüncelere yönelmekte, bunların edebiyat tarihindeki rolünü göstermeye çalışmaktadır. *Staël*'den sonra, benzeri bir çalışmanın *Hippolyte Taine* tarafından yapıldığını görüyoruz. Sanat sosyolojisi konusunda belki ilk denebilecek olan Taine'in kitabı da *Sanat Felsefesi (Philosophie de l'Art, 1882)* adını taşıyordu. Daha çoğu resim ve heykel sanatlarını ele aldığı bu kitabından önce yayımladığı *İngiliz Edebiyatı Tarihi* (1863)'nde *Taine*, edebiyatla toplum ilişkisini araştırır. *"Sanat yapıtları, toplumların belirli bir çevre ve zaman içindeki duygularını, düşüncelerini yansıtır."* ilkesinden hareketle *Shakespeare, Swift, Milton, Byron* gibi İngiliz Edebiyatı'nın 16. yüzyıldan 19. yüzyıla dek en önemli temsilcilerinin yapıtlarını inceler. Aynı yöntemi *Eleştirel Denemeler*'inde *Racine, Balzac* ve *Stendhal*'a uygular. Pozitivist bir filozof olan *Taine*, doğa bilimlerinin yöntemini sanat ve tüm insansal görüngülere uygulamayı deneyerek, kültür bilimlerinin diğerleri kadar sağın olacağını savunur.

19. yüzyılda pozitivist bir bilim olarak kurulan sosyolojinin sanata uygulanmasının da aynı tarzda olacağı anlaşılır bir şeydir. Aynı yüzyılda pozitivizmin karşısında yer alan, ancak tarihsel-toplumsal varlık alanının yasalılığını savunmakla onunla benzer bir tavır sergileyen *Marx* ile *Engels*'in sanata ilişkin düşünceleri, bazı mektuplarında ve yapıtlarının şurasında burasında serpiştirilmiş olarak kalmıştır. Marksist sanat kuramının 20. yüzyılın başında *Plekhanov*'la ortaya çıktığı söylenebilir. Üstelik onun kuramı sanat sosyolojisi için de önemli ipuçları verir. Ona göre, *"her ideolojinin -sanatla edebiyat da girer buna- belli bir toplumun ya da bölümlü bir toplumda belli bir sınıfın ruhsal durum ve eğilimlerini belirteceği açıktır."* O halde *"eleştirmenin ilk görevi belli bir eserdeki düşünceyi, sanat dilinden toplumbilim diline çevirerek, belli bir edebiyat olgusunun toplumbilimsel karşılığını ortaya koymaktır."* *Plekhanov*'un önerdiği, sanatın dilinden toplumbilimsel dile yapılacak çevirinin sanat sosyolojisi için başarılı bir yöntem olduğu açıktır. *G. Lukacs, E. Fischer, G. Thomson* gibi yirminci yüzyıl marksist düşünürlerinde ve yine aynı düşünsel eğilimde olan Frankfurt Okulu düşünürlerinde de sanat ve toplum sorunları çok önemli yer tutar. Bunları anlatmak için burada zamanımız yoktur. Fakat Frankfurt Okulu'ndan *Marcuse* ve *Adorno*'nun sanatı özgürlükçü bir toplum için model aldıklarını söylemekle yetinelim. Ayrıca yirminci yüzyılda etkin felsefi görüşler olan "fenomenoloji" ve "varoluşçuluk"tan esinlen sanat, edebiyat sosyolojilerinin de yapıldığını belirtelim.

Dural (statik) sosyoloji açısından sanata bakıldığında ise, sanat olgusu şimdi ve burada olan bir nesne olarak ele alınır, onu oluşturan öğeler çözümlenir, aralarındaki bağıntılar gösterilir. Bu tarz bir çözümsel yaklaşım, dilbilimin ve iletişim kuramının yöntemlerinden yararlanabilir. Buna göre, sanat olgusunun dört yapıcı öğeden oluştuğunu söyleyeceğiz. Birincisi sanat yapıtı, ikincisi onu yaratan sanatçı, üçüncüsü alımlayan kitle ve sonuncusu da yapıt ile kitle arasındaki iletişimdir. Sanat sosyolojisi, her bir yapıcı olguyu ilkin kendi başına inceler ve sonra olgular arasındaki bağları araştırır. Böylece sanat olgusu, kendi bütünlüğünde ortaya konur. Bu bütünlüğün gönderimde bulunduğu ya da yansıttığı, ifade ettiği gerçeklikle arasındaki bağ da gösterilmeye çalışılır.

Plastik sanatlarda anlatım aracının sözel dil olmaması nedeniyle, bu tarz yapıtların sosyolojik incelenmesinde daha çoğu göstergebilimsel, yorumbilgisel yöntemlerden yardım alıyoruz. "Görsel dil" üstüne yaptığım bir temellendirme denemesinde (Bkz. *Arayışlar, Felsefe Konuşmaları 1*) plastik sanat yapıtlarının nasıl okunacağını göstermeye çalıştım. Bu metni de derslerimde kullanıyorum. Ancak burada bunu yinelemeye gerek görmüyorum. Sanat olgusunun diğer öğeleri olan sanatçı, alımlayıcı kitle ve iletişim için de benzeri çalışmaları öğrencilerime yaptırıyorum. Özellikle bu son iki öğenin sosyolojik açıdan önemli olduğunu belirtmek isterim.

Sanat yapıtının bir şeyi ifade etmesi, yansıtması, yapıtın türüne göre çeşitlilik gösterir. Edebi yapıtta ifade aracı doğrudan doğruya sözel dildir. Yapıtta kullanılan figürlerle, betimlemelerle ve dramatik öğelerle anlatılan şey, somut olarak göz önünde bulundurulur. Sanatçı, içinde yaşadığı toplum-kültürün ve çağının bir bireyi olarak ondan aldıklarını kendi tininin süzgecinden geçirerek, yaratıcı gücü ile yapıtında ortaya koyar. Elbette onun birincil amacı, herhangi belli bir şeyi doğrudan doğruya anlatmak değildir, ama o yine de bir şey söyler, kendi tarzında. Sosyologun işi bu noktada başlar. O, deyim yerindeyse sanatçının yaptığı işi tersinden yapar. Önündeki yapıttan geriye doğru giderek onda edebi tarzda dile gelen toplumsal olanı o, bilgisel tarzda ortaya koyar. Kuşkusuz onun bulduğu toplumsal olanla, sanatçının hareket noktası olan toplumsal olan aynı şey değildir. Sosyolojik açıdan incelenecek olan edebi yapıtların seçiminde yansıtıcı yönü ön planda olan yapıtları derslerimde tercih ediyorum. Dikkat ettiğim bir ikinci nokta da yapıtların Türk yazarlarının ürünü olmasıdır. Bunun nedeni şudur. Yıllar önce yayımlanan, kendi önerdiğim bir edebiyat sosyolojisi yöntemine (Bkz. *Adam Sanat*, sayı: 46) uygun olarak, yapıtın bir

edebi haritasını, bir de bunun gönderimde bulunduğu gerçekliğin haritasını çıkarıyoruz. Bu "gerçeklik haritası" kendi toplumsal gerçekliğimiz olursa, onun hakkında bilgi, belge edinme şansımız kolay olur. Böylece elde edilen iki haritayı karşılaştırıyor, aralarındaki benzerlik ve ayrılıkları gösteriyoruz. Bu bağlamda yapıtta doğrudan ya da dolaylı olarak verilmiş olan mesajı ortaya çıkarıyoruz.

Sanat yaşam tarzının bir ifadesidir. Bu açıdan toplumların sanatlarına baktığımızda, nasıl yaşadıklarını oradan çıkartabiliyoruz. Nasıl yaşadıkları demek, onların dünyayı, doğayı, toplumu, insanı nasıl algıladıkları anlamına gelir. Plastik sanatlar olsun, söz sanatları olsun, müzik olsun her tür sanat, ifadesini kendi tarzında ortaya koyuyor. Bu tarz, her şeyden önce somuttur. Sanat nesnesi diye bir şey varsa, gördüğümüz, algıladığımız bir şey olarak o somut bir nesnedir, adı "soyut sanat" da olsa. Bu somut, algısal olan şeyin kavramsal olana çevrilmesidir sanat sosyolojisi. Bu, sosyolojik bir kavramlaştırmadır; sanatta algısal olarak ifade edilen şeyin sosyolojik dile çevrilmesi, sosyolojinin kavramlarıyla ifade edilmesidir. Bu, şüphesiz hem sosyolojinin bu tarzda kendini geliştirmesine, yeni alt dallar açmasına neden olduğu gibi, hem de sanatın yeni bir tarzda ele alınması sonucunu da doğuruyor.

Sosyolojinin kendisine sanatı nesne yapması yanında, aynı şekilde diğer toplumsal-kültürel olguları da incelemesiyle genelde sosyolojiye yirminci yüzyılda disiplinler arası bir yer verildi. Özellikle Frankfurt Okulu bu konuya önem verdi. Temellendirici bir bilim olarak felsefenin öteden beri yer aldığı bu interdisipliner konuma bu kez sosyolojinin talip olması, ister istemez onu felsefeleştirdi. Bugün gerçekten ampirik sosyolojik araştırmalar dışında sosyoloji literatürüne baktığımız zaman, bu durumu açıkça görüyoruz. Belki de sanat sosyolojisinin hâlâ bağımsız bir disiplin olamayışının bir nedenini, genelde sosyolojinin bu felsefeleşmesinde aramak gerekir.

Sanatın yaşam tarzının bir ifadesi olduğunu söyledim. Bu ifade, ister doğrudan doğruya sözeldilsel olsun, ister görsel-işitsel olsun daima bir şeyin ifadesidir. O zaman o "şey" nedir? sorusu burada hemen kendisini ortaya koyar. Öteden beri sanat kuramları, sanatın arkasındaki o şeyin ne olduğunu söylemek istemiştir. Kuşkusuz burada bu estetik tartışmalara girmek için zamanımız yoktur. Ancak ilkin şunu söylemek isterim. Sanat sözel olduğunda yapıt kavramsaldır, bir kavramanın nesnesidir. İşitsel-görsel olduğunda ise, doğrudan doğruya algının nesnesidir. O halde sanat algılanabilir ya da kavranabilir bir şeyi ortaya koyduğunda, sanat böyle bir şeye aracı olduğunda, kendi başınalığını, özerkliğini yitiriyor mu? 80'lerin ortalarında ortaya çıkan post-modern tartışma bu soruya "evet" yanıtını verir. Ancak sanatın özerkliği adına onun hiçbir şeyi ifade etmeyeceği savı, sanatın kendisinin ortadan kalkmasına, sanatla sanat olmayan ayrımının yok olmasına vardı. Bu nedenle postmodern düşünürler "sanatın ölümü"nden söz eder oldu. Ama kuşkusuz insanın en temel etkinliklerinden biri olan sanat ölmedi; tersine çok çeşitli tarzlarda var oluşunu sürdürmektedir.

Özünde bir sanat üniversitesi olan Mimar Sinan'da görevli olmamın, hem bana verdiği sorumluluğu yerine getirmeyi, hem de bana sağladığı avantajı kullanmaya çalışıyorum. Konservatuar olsun, güzel sanatlar ya da mimarlık fakülteleri olsun, sanatın doğrudan doğruya pratik olarak yapıldığı bir üniversitenin sanata kuramsal açıdan yaklaşmak için en uygun yer olduğunun bilincindeyim. Gönül ister ki, estetik ağırlıklı, kendine özgü bir felsefe bölümü de üniversitemiz bünyesinde yer alsın. Sanata sosyolojik yaklaşımın yanında felsefece de bakılsın. Ne yazık ki bu konuda şimdiye dek yaptığım çabalar bir sonuç vermedi. umarım bundan sonra verir.

Sözlerimi, şimdiye dek öğrencilerime yaptırdığım çalışmalara kısa bir bakışla bitirmek istiyorum. Görevli olduğum Sosyoloji Bölümü öğrencileriyle daha çoğu edebiyat sosyolojisi çalışmaları yapıyorum. Çünkü onların ilgi ve istekleri çoğunlukla bu yönde oluyor. Bu çerçevede *Recaizade Ekrem*'den *Orhan Pamuk*'a Türk Edebiyatında öne çıkmış yazarların romanlarından onlarcası şimdiye dek incelendi. Bu arada İranlı bir öğrencim, kendi ülkesinin bir yazarı olan *Ali Asgar Raşedan*'ın *Toprağın Yarasından* adlı romanının aynı yöntemle sosyolojik çözümlemesini yaptı. Şiir sosyolojisi yapmanın oldukça güç olmasına karşın, şiirle yakından ilgilenen bazı öğrencilerimin isteği üzerine bu konuda da çalışmalar yapıldı. Resim, heykel, fotoğraf sosyolojileri en çok yapılmak istenenler arasındadır. Tiyatro ve karikatür sosyolojisi de yaptık. Konservatuar'dan bir öğrencim, modern dans üzerine çalıştı, bir diğeri müzik üzerine. Bu arada şimdiye dek ne Mimarlık Fakültesi'nden ne de doğrusu olmasını çok istediğim seramik ve el sanatları bölümlerinden başvuran olmadığını belirtmek isterim. Bu konuşmam, belki onlara bir çağrı olur. El sanatlarının toplumsal bağıntılarını ortaya koymak, sosyolojisini yapmak, hem çok kolaydır hem de bu alan için yararlıdır. Son zamanlarda sinema sosyolojisi üzerine çalışmak isteyen öğrencilerim de oldu. *Lütfü Akad*'ın Düğün, *Zeki Demirkubuz*'un Üçüncü Sayfa, *Yavuz Turgul*'un Eşkiya filminin sosyolojik çözümlemeleri yapıldı. Başka üniversitelerde Yüksek Lisans veya Doktora yapmakta olan veya Lisansı

orada bitirip bizde Yüksek Lisans yapan öğrencilerin de zaman zaman derslerimi aldıkları oluyor. Bu öğrencilerden endüstri mühendisi olan ve mesleğinde çalışmakta olan biriyle endüstri tasarımının sosyolojik boyutları üzerine yaptığımız çalışmanın özel sektör için de yararlı olabileceğini söyleyebilirim. Şimdiye dek Doktora programında *"Edebiyat Sosyolojisi"* adıyla vermekte olduğum dersi gelecek yıldan itibaren *"Sanat ve Toplum"* olarak değiştiriyorum. Böylece *"Edebiyat Sosyolojisi"* çalışmalarını zaten *"Sanat Sosyolojisi"* içinde yaptırdığım için hem o yönde bir eksiklik olmayacak, hem de belki daha genel, daha kuramsal ağırlıklı çalışmalar yapma olanağı da elde edilmiş olacak. Bütün bunlardan ve daha sonra daha farklı alanlarda yaptırmayı düşündüğüm çalışmalardan bir seçki yaparak hepsini ileride bir kitapta toplamak istiyorum. Katılımcıların adlarının da yer alacağı, kuram ve uygulamasıyla bir *"Sanat Sosyolojisi"* kitabının önemli bir eksiği kapatacağını umuyorum.

İlginize teşekkür ederim.

**1-3 Nisan 2003 tarihinde MSÜ Oditoryumu'nda gerçekleştirilen "Sanat-Sosyoloji Sempozyumu"nda yapılan konuşmanın metni.*

Felsefe Ansiklopedisi I

Editör Ahmet Cevizci

15 ciltlik, yaklaşık 12.000 sayfalık Felsefe Ansiklopedisi'nin ilk cildi çıktı...

Öbür ciltler 4 ayda bir yayınlanacaktır.

Ciltli fiyatı: 35.000.000 TL.

Karton kapaklı fiyatı: 30.000.000 TL.

Etik Yayınları

Nuruosmaniye Cd. Molla Fenari Sk.

No.27 Kavlak Han Kat.3

Cağaloğlu- İstanbul

Tel: 0212 511 63 91

Taksim - Levent - Şişhane

Çekiç sustu
utanıp gizledi
yüzünü ay

koca sular
bunca kandan iğrendi

yollarda ağaç değil
ceset parçacıkları

kan delirdi
nabız durdu
katılaştı acıyla
yuvalarından uğrayıp
gökyüzüne saçılmış gözler

yollarda kuşlardan çok
beton parçacıkları

büyüyor
minarenin çatlağı
kirletiyor içimdeki
Allah'ı.

Memet TAYAK

ZORUNLU BİR EL FALI...

Mevlüt KIRNAPÇI

İnsancıl Dergisi'nin Kasım 2003 sayısında yayımlanan *Şiir Yazanlar ve Şairler* başlıklı yazısına şöyle başlıyor Hulki Can, *"İnsancıl'ın Eylül 2003 sayısında, şiir ve şairler hakkında, öyle tuhaf görüşler belirdi ki yazmadan duramayacağımı anladım."*

Oğuzhan Akay'a başkasının kesesinden verip veriştirirken, birdenbire adımla karşılaşınca şaşırmadım desem yalan... Hani deyim uygunsa;

"Keskel alaka?"

Sevgili Hulki Can, Oğuzhan Akay'ın şiir anlayışı, yazdıkları, yazmadıkları, yayımladığı kitabı, söylediği söz beni ilgilendirmez, ama sormadan edemeyeceğim; kitapçıya gittiniz, Oğuzhan Akay'ın adı anılan kitabını satın aldınız, son satırına kadar okudunuz, notlar tuttunuz, estetiği, matematiği, mimarisi, sözcük ve imge kullanımı, dize örgüsü, tematik yapısı, biçemi, kurgusu... açısından inceleyip, ondan sonra mı kitabın yazarına (şairine) ateş püskürdünüz?

Hulki Can, Oğuzhan Akay'ın ağzının payını veriyor bir çırpıda. Ancak bu ağzının payını verme işini, emek vererek değil, Cengiz Gündoğdu'nun eleştirisinin arkasına sığınarak yapıyor. İyi de, aslı dururken, fotokopisini niye okusun okuyucu?

Sizin eleştiri anlayışınıza, bilincinize göre eleştiri böyle mi yapılır?

Bektaşi sokakta yürürken cami imamı olan çocukluk arkadaşıyla rastlaşır. İki eski ahbap birbirlerine takılırlar. İmam, Bektaşi'ye der ki; *"Artık yaşın kemale erdi. Neden namaz kılmıyorsun?"* Bektaşi; *"Namaz kılacağım ya, kutsal kitaba göre namaz kılmak günah. Ondan kılmıyorum..."* der. İmam şaşırır. Birlikte kitaba bakarlar. Bektaşi'nin sözünü ettiği cümle şöyledir; *"Sarhoş haldeyken namaz kılmak günahtır!"* Bektaşi, imamın şaşkınlığını görünce, muzipçe güler ve şöyle der; *"Baştaki sarhoş sözcüğünün ne önemi var, namaz kılmak günah yazıyor ya; sen ona bak!"* der.

Sevgili Hulki Can, şimdi siz benim yazımın içinden canınızın çektiği bir tümcenin bir parçasını alacaksınız ve çektiği fotoğrafın altına aklının estiğini yazan üçüncü sınıf bir magazin gazetecisi gibi dolduracaksınız, sonra da, yazı *İnsancıl Dergisi*'nde yayımlanınca, eş, dost ve akrabanızı telefonla arayıp; *"İnsancıl'ı okudunuz mu, Okumadınızsa hemen okuyun, yazım yayınlandı!"* diyeceksiniz. Hadi canım siz de! Bu iş o kadar basit değil. Bırakın benim yazımı, siz kendi yazınızı bile okumamışsınız.

Sözü uzatmadan gelelim sizin yazdıklarınıza...

Yazınızın üçüncü paragrafı aynen şöyle; *"İmdi, eğer bir aydın, bir yazar, bir şair olma iddiasında isek, halka inmeli miyiz, yoksa o mu bize çıkmalı gibi söylemleri de bir kenara bırakalım. (*-diyor, ama bırakmıyor.) *Çünkü, aydınlar ve yazarlar olarak biz ne yaptık.* (Demek ki, sevgili Hulki Can, aydın yazar, şair... olma iddiasında falan değil. O, bu payeleri kendisine vermiş bile...) *Yukarı çıkmaya çalışmadık mı?* (Bu *Yukarı çıkmak*! ne ola ki?) *Halkın içinden gelip yukarı doğru tırmanmaya çalışmadık mı?* (Yo. Benim hiç öyle derdim olmadı. Ben, yedi yıldır tiyatro yönetmeni, yirmi iki yıldır sınıf öğretmeni olarak halkın içindeyim. Hele bir veli toplantıları yapıyoruz onlarla, halkın içinde olmak neymiş gel de gör a Hulki Can!) *O halde, şimdi tekrar aşağı mı inelim?* (Bende yükseklik korkusu var ve tansiyon sorunu yaşıyorum. O nedenle istesem de senin durduğun yere çıkamam!) *Bir zamanlar içinde yaşadığımız, eskiden kölesi olduğumuz ilkel, eğrelti değerlere* (Allah aşkına bu *Eğrelti değerler*... ne demek sayın Cengiz Gündoğdu, bunu bilsen bilsen sen bilirsin. Benim kıt aklım ermedi de...), *kurallara tekrar geri mi dönelim? Ya da halka yaranmak için kendimizi öyle mi gösterelim? Özgürlüklerimizden vaz mı geçelim?* (*-vaz mı geçelim?* denmez Hulki kardeş, *-vazgeçelim mi?* denir. *Vazgeçmek* bir deyimdir ve bitişik yazılır...) *Yukarıdayız diye aşağıdakileri hor mu görelim?* (Eh, artık yeter! demiş olmalı ki, yanıtı yapıştırıyor;) *Hayır. İçinde yaşadığımız toplumu küçümsemeye hakkımız var mı? Yok.* (*Yok!* diyor ya, devamında bir önceki söylediği sözü çürütüyor sevgili Hulki Can...) *Ancak, halk, çapulcu sermayenin dejenere kültürü ile şeriatçı kültürün arabesk dayatması arasına sıkışıp kalmıştır.* (Bak sen şu milletin yaptığı işe! Hiç olacak iş mi şimdi bu?) *Çıkış yolu bulamayınca da kendi içine, kendi içsel, gelenek değerlerine dönmek, kapanmak, hiçbir şeye karışmak, bulaşmamak istemektedir.* (Vallahi benim bir suçum yok. Tümce aynen böyle...)"

Sevgili *İnsancıl* okuru... Bu uzun alıntıyı yaparak, yazıyı okunmazlık sınırlarına ittiğimin farkındayım. Ancak bir tümce daha alıntılayarak söyleyeceklerime geçeceğim. Sevgili Hulki Can, bütün bu "lafları" ettikten sonra dördüncü paragrafa hangi tümceyle giriyor biliyor musunuz? Aynen şöyle;

"Oysa, onları yukarı çıkarmaya, aşama yapmaya, özenmeli, imrenmeli." Sözün tam burasında gene sayın Cengiz Gündoğdu'ya sormak istiyorum; Allah aşkına, benim kıt aklım almadı, ne demek bu?

Yıllar önce, şimdi yayınevini ve çevirmenini anımsamadığım bir kitap okumuştum; *Devrimci Lafazanlık!*, yazarı Vilidamir İlyiç Lenin. Lenin, o kitapta, tıpatıp Hulki Can gibi arkadaşları anlatıyordu. *Pravda* Gazetesi'nde yayımladığı yazıların toplamı olan bu kitaptaki makalelerinde, devrim sürecindeki Çarlık Rusya'sında, devrimci hareketi sekteye uğratan ve sözde "devrimci laflar" eden, ancak özde ne dediğinin bile ayırdında olmayan yarı aydın tipleri anlatıyordu. O kitabı okumasını öneririm Hulki Can'a.

Sevgili Hulki Can, beşinci paragrafa şöyle bir giriş yapmış; *"Sanatçı özgür olmalıdır. Dokunulmazlığı olmalıdır. Halk, sanatçıyı her durumda özel konumda olan biri olarak, hoş görmelidir..."* Devamında da gene anlam olarak ve bilgi olarak birbirini tamamlamayan, diyalekt düşünceden çok ama çok uzak önermelerde ve savlarda bulunmaktadır. Ancak, halktan hoşgörü isteyen Hulki Can, kendisi o hoşgörüyü bir başkasına göstermemektedir. Yarı aydın devrimci lafazanların genel özelliğidir bu; asarlar, keserler, azarlarlar... Çok doğal olarak benim kimseden bir hoşgörü falan beklediğim yok. Gene Cengiz Gündoğdu'nun dediği gibi; *"Görüşlerime katılırsınız, ya da katılmasınız; o kadar."*

Sevgili Hulki Can, Cengiz Gündoğdu, Vedat Türkali'nin tuğla kalınlığındaki kitabı hakkında eleştiri yapabilmek için, *Güven* adlı bu romanı kaç kez ve hangi yönetemle okumuştur biliyor musun? Eleştiri yaparken ölçüt aldığı kıstasların neler olduğunu düşündün mü? Sen (*"Sen"* dediğim için özür dilerim...) iki sayfa yazımı bile dikkatli okumamışsın. Üstelik, insan eleştirdiği yazının adını ve sayfasını verir, sonra diyeceğini der.

Alıntı yaptıklarımın dışında aynı yöntemle deşifre edebileceğim o kadar çok çelişki var ki! *İnsancıl* okurunu gereksiz yere yormak istemem doğrusu. Ancak, aynı *İnsancıl* okurundan özel bir ricam var; *İnsancıl* dergisinin, Eylül 2003 sayısının 25. sayfasındaki *Şair Şiiri Döverse, Şiir Ya; Davulcuya Kaçar, Ya...* başlıklı yazımı okuyun. Ardından da, Kasım 2003 sayısının 18. sayfasında yayımlanan Hulki Can'ın, *Şiir Yazanlar ve Şairler* başlıklı yazısını okuyun. Sevgili Hulki Can'ın yazısında sözünü ettiği yargılara (bu yargılar sözü iyi niyetle söylenmiştir...) hangi görüşlerim nedeniyle varmış olduğunu anlayabilirseniz bana da söyleyin.

Hulki Can'ın benim yazımı *"tuhaf"* bulmasını tuhaf karşıladım. Acaba diyorum, artık *İnsancıl* dergisi yayımlayacak yazı bulamıyor da, benim gibi *"halk düşmanı, medyatik moloz kültürünü savunan..."* birisinin yazısını yayımlıyor. Üstelik bunu ilk kez de yapmıyor. Hatta, Cengiz Gündoğdu, *Yıldız Güncesi*'nde söz etti üstüne üstlük övünçle. Görülüyor ki yanlış yapmışlar. İnsan o yazıları, şiirleri yayımlamadan önce sevgili Hulki Can'a gönderip, *"tuhaf"* olup olmadığını ölçtürmez mi? Ne diyeyim... Cengiz Gündoğdu öğrenemedi bu dergiciliği ve eleştirmenliği oldum olası...

Ha... Şu *"medyatik moloz kültürü"* ne demek allasen? Bu, Kapitalist ya da Sosyalist kültürden farklı bir kültür müdür? Yoksa bu bir tür kültür mantarı mıdır?

Beni eleştirirken (Yazımı eleştirirken diyemeyeceğim, yazdığı sözlerin benim yazımın özüyle bir ilintisi yok!) şu sözüme takılıyor Hulki Can; *"Ne kadar çok şiir yazan varsa, toplumumuz o kadar çabuk uygarlaşacaktır!"* Ancak, bu önermemi pek de yabana atamamış olmalı ki; *"böyle söylemek biraz eksik oluyor"* diye yumuşatıyor. Bunun yerine, *"Ne kadar az şiir yazan varsa, toplumumuz o kadar çabuk uygarlaşacaktır!"* mı yazaydım? Böylesi bir sözü acaba Hulki Can söyleyebilir mi? Bir de bana hatırlatmaz mı; *"Şiir yazanların sayısının artması, şairlerin sayısının artacağı demek değildir!"* E pes doğrusu! Canım kardeşim, böyle bir sözü diyen mi var? Bak, ben sana rahatlıkla polemik yapabileceğin bir söz daha söyleyeyim; *"Dünyayı, gelecek güzel günlere romantikler taşıyacaktır!"* Buna adım gibi eminim ve kalıbımı basıyorum!

İnsani duyarlılığın yansımasıdır sanat. Şiirle şarkıyla devrim olmaz Hulki Can! Büyük ozan Hasan Hüseyin Korkmazgil'in şiirinde seslendirdiği gibi, ancak insanın *"yönünü ve doğrultusunu"* belirler şiir.

İnsanların şiir yazmasından rahatsız olmanızı bir türlü anlayamadım. Eğer, ilk yazdıklarıyla değerlendirilseydi, Nazım Hikmet, Fazıl Hüsnü Dağlarca... başta olmak üzere, kaç şair var olurdu? İnsanlar şiir yazarak şiiri sever öncelikle. Böylelikle de şiir okuma alışkanlığı kazanır. Hangi şair yıllarca dergilere şiir göndermemiştir? İlk şiiri yayımlanan şair, eğer kendisini sizin yaptığınız gibi birisi aşağılasaydı, yazmayı sürdürebilir miydi? İnsanların gönüllü şiir işçiliğini engellerseniz, şiire giden yola nasıl açarsınız Hulki Can? Hele o; *"yukarı çıkmak / aşağı inmek..."* gibi safsataları söylememiş ol. Birisi soruverir adama; sahi, Can Yücel aşağıda mıydı, yukarıda mı? Şair ve şiir, önde arkada, yanda, aşağıda yukarıda... olmaz Hulki Can! Şiir ve şair, yaşamın ta içindeyse ancak, yazdığı şiir, kendisi şair olur! Sizin dediğiniz gibi yukarıda aşağıda olursa, şair değil, olsa olsa aşağılık ya da büyüklük kompleksi olan psikolojik bir vaka olur.

İnsancıl dergisi çevresinde örgütlenen sanat gönüllülerinin yaptığı çalışmaları övünçle izlemek-

teyiz. Bu atölye çalışmalarının bir bölümü de şiir üzerinedir. Orada atölye çalışması yapan gençlerin ürettikleri ürünler, zaman zaman düzeyine bakılmaksızın dergide yayınlanmaktadır. Hiç kimsenin o gençleri şiir yazıyor, yazdıkları şöyle ya da böyle diye eleştirmeye, hakir görmeye hakkı yoktur. Onların içinden geleceğin has şairleri çıkacağı gibi, belki bir daha şiir yazmayacak olanlar da çıkacaktır. O çalışmalardan geriye hiçbir şey kalmayacaksa bile, katıksız bir sanat sevgisi kalacaktır. Yineliyorum; *ülkemizde ne kadar çok şiir yazan varsa, toplumumuz o kadar çabuk uygarlaşacaktır! Şiir, roman, öykü... yazmak, resim yapmak, hiç kimsenin tekelinde değildir.*

Hulki Can diyor ki; *"Herkes şiir yazarsa düzey düşer, çıta alçalır!"* Yahu, kimse size her şiir yazanın yazdığını dergilerde çarşaf çarşaf yayınlayın, kitaplarını peynir ekmek gibi tüketin demiyor ki! Aralarından kendilerini yetiştirip şiirin izini sürecek olanlar kalıcı olacaktır. Diğerleri de hiç değilse iyi bir sanat tüketicisi olacaktır. Sakın ola ki *tüketici* sözüme takma bu kez! Sözünü ettiğim, kapitalist tüketim değildir. Sanırım sen de bilirsin; *İyi bir sanat tüketicisi olmadan, iyi bir sanat üreticisi olma olasılığı yoktur!* Kendisinden önce yazılan milyonlarca şiirin, hiç değilse genel hatlarıyla ayrımında olmayan bir insanın, şiirde ilerleyebilmesi olanaklı mıdır?

Gelelim asıl konuya... Ben yazınızdaki tezlere yanıt vermeyi yeğledim. O tezler, çelişkili ve diyalektik düşünüş yönteminden uzak olsa da. Oysa siz benim yazımı nesnel bir bakış açısıyla okumadınız bile. Asıl konu sizin bakış açınızdır sevgili Hulki Can. Bu bakış açısı, üzüm yeme üzerine bina edilen bir açı değil, bağcıyı dövmek üzerine oluşturulan açıdır. Elbette ki bunun için sanatsal etik değil, pragmatik yürüyüş önemliydi sizin için. Yönteminiz bilimsel değil. Ben Oğuzhan Akay'ı tanımadığım gibi, dergilerde okuduğum sınırlı sayıda şiiri dışında, sanatı hakkında bilgiye sahip değilim. Oğuzhan Akay'ın da, Mevlüt Kırnapçı diye birisinin varlığından haberli olduğunu sanmıyorum. Hele hele benim yayınlanmış tek şiir kitabımı okuduğunu ise hiç sanmıyorum. Tıpkı sizin de okumamış olduğunuz gibi. Bizi, sizin değerlendirmenizle aynı potada buluşturan özelliklerse, biliyorum ki sizce de meçhul! Çünkü siz, ne Oğuzhan Akay'ın şiirini biliyorsunuz, ne de benim şiirimi! Sizin için önemli olan, yazınızı yazarken yüksek perdeden seslenmek ve mümkünse o sırada birkaç ad vermekti. İyi de güzel kardeşim, Mevlüt Kırnapçı sana malzeme olabilecek kadar ünlü birisi değil ki! Ne *Radikal Kitap* benimle söyleşi yapar, ne de *Hürriyet Gösteri Dergisi*. Gariptir ama, sizinle benim ordtak paydamız *İnsancıl Dergisi*. Ağacın kurdu özünden olurmuş. Elinde balta vuruyorsun gövdeme. Kesip yıksan canım yanmaz, yaralıyorsun kardeşim, yaralıyorsun!

İnsan gemi azıya almaya görsün, söyledikçe kızar, kızdıkça söyler. Sevgili Hulki Can, yazısının sekizinci paragrafında; *"Akay ve Kırnapçı'nın görüşleri hakkında burada derin sosyo-psikolojik ve hatta sosyopsikiyatrik çözümlemelere girişecek değilim..."* diyor. Bence giriş Hulki Can! Hatta istersen ben de senin el falına bakayım. Nasıl olsa atmakta sınır sepet yok. Tıpkı senin yaptığın gibi...

Futbol oynamayı şiir yazanlara benzetmemden yola çıkarak yazdıklarına bakılırsa, eleştirdiğin konuda bayağı ilgilisin Can kardeş! Türk futbolunu düzlüğe çıkarma projelerine bir diyeceğim yoksa da o tümcelerinin içindeki bir bakış şekli beni rahatsız etti. Diyorsun ki; *sokak aralarında ayaktopu oynayan veya futbol oynadığını sanan, küfürbaz ve baldırıçıplak mahalle çocuklarının tepişmesi.*. "Burada o insanların aşağılanması yok mu? Devamındaki önermelerin ve vardığın sonuçsa bir garip. Anlaşılan o ki, görüşünüze göre, *"Türk şiirini kurtaracak olan, bir eli yağda bir eli balda olanlardır!"* Hayır, siz böyle demiyorsunuz, ama çıkan sonuç aynen öyle. O zaman holdinglerin gölgesindeki kültür sanat hareketine diyecek sözünüz olabilir mi? Aydın ve devrimci bir insanın hedef kitlesi, elbette toplumun tümü, öncelikle de sizin *"baldırıçıplak"* dediğiniz halk çocukları değil midir? *"Hayır ben böyle demiyorum, art niyetli söylüyorsun!"* dersen, bence de haklısın. Ben de sizin öyle düşünmeyeceğinizi tahmin edebiliyorum. Ancak, sizin yaptığınız gibi öküz altında buzağı ararsak, o öküzlerin altında ne buzağıların fink attıklarını bilebilecek kadar yaşamsal deneyimim var sevgili Hulki Can!

Sonuç olarak, dergide yayımlanan yazımdan rahatsız olmanızı gerektirecek bir durum yok. Rahat uyuyun. En son *"sabıka kaydı belgesi"*'ni geçen hafta aldım ve *"sabıkasız"* yazıyordu. Türk şiir dünyasının üst katlarında oturan kimseyi alaşağı etmek gibi kötü bir niyetim olmadığı gibi, hazırda bulunan iki şiir kitabı dosyamı yayımlatacak yayınevi de bulamıyorum. Anlayacağınız gibi, kendim çalıp söylüyor, gene kendim dinliyorum. Size verdiğim rahatsızlıktan dolayı da özür dilerim. Vallahi bir daha öyle abuk sabuk *"tuhaf"* yazılar yazmayacağım söz!

Not: *İnsancıl* Dergisi'nin, Eylül 2003 sayısında yayımlanan yazımın, *"Soru; Neden bu kadar çok şiir yazan varken, iyi şair sayısı azdır?"* sorusuyla başlayan paragrafın son bölümü, sayfa düzenlemesi sırasında bilgisayarca sıkıştırıldığından atlanmış olmalı ki, eksik çıkmıştır. Doğrusu şöyle olacaktır; *"Ben şairim, şiir yazar, yayımlarım. Okuyucu gelsin okusun, bana ne!"* derseniz, benim size sözüm var; *"Yok canım, sizi; şiir yazdı... okuyalım..."* diye insanlar kapıda kuyruk oluşturdu, koş! Var mı öyle kolaycılık?)

Baraj Karşıtı Hareketin Öyküsü: AKARSULAR / DURGUN SULAR

Feryal TURAN

Geçmişte gelişmenin sembolü olarak kabul edilen barajlar her geçen gün artan ölçüde eleştiriye ve çatışmaya neden olmaktadır Baraj karşıtı hareket, geçen yüzyılın nehirler ve buralarda yaşayan ve yaşamı bu doğal kaynaklara bağlı olan topluluklar için bir felaket olduğunu öne sürmektedir *(World Rivers Review, 2000:1)*. Yeni milenyumun bu barajların neden olduğu zararların giderilmesi ve kalan nehirlerin korunmasının mücadelesi olacağını belirtiyorlar.

Barajlar ve sulama sistemleri insanlık tarihinde yeni değildir. İlk kaydedilmiş baraj bundan 5.000 yıl önce Mısır'da yapılmıştır (Goudie, 1990-154). Fırat-Dicle, Nil ve Indus nehirlerinde su projelerinin geliştirilmesi ise yüzyıllarca önceye kadar gider. Barajlar genellikle su baskınlarını veya selleri önlemek, tarımda, endüstride ve konutlarda kullanım için su sağlamak, elektirk üretmek, erozyonu azaltmak ve nehirlerdeki akışı kontrol etmek için yapılmaktadır. İlk çağlardaki barajlar su sağlama ve sulama için yapılırken, endüstri devriminden sonra elektrik elde etme amacıyla da yapılmaya başlandı. 20. yüzyılda gelişen teknoloji ile birlikte barajlar sulama-enerji-su sağlama gibi birçok amacı karşılamaya başladı.

Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Hindistan ve Japonya dünyada en çok baraja sahip olan ülkelerdir. Çin, Türkiye, Güney Kore ve Japonya şu anda en fazla baraj yapımını sürdüren ülkeler arasındadır. Geçen yüzyılda, özellikle de 1950 yılından sonra, baraj sayısı önemli ölçüde artmıştır. 1950-1980 yılları arasında dünyada 35.000 baraj yapılmıştır *(International Commission on Large Dams, 1988)*. En büyük baraj, Tacikistan'da bulunan 300 metre yüksekliğindeki Nurek Barajıdır *(International Water Power and Dam Construction Handbook, 1995)*. *The International Commission on Large Dams* yüksekliği 15 metre ve daha fazla olan barajları büyük baraj olarak tanımlamaktadır. Bu sınıflama temel alındığında dünyada 40.000 büyük baraj ve 800.000 küçük barajın olduğu tahmin edilmektedir *(Oud and Muir, 1997:19)*. Son yirmi yıldır barajların ve büyük su projelerinin kalkınmadaki rolleri hem sosyal hem de çevresel etkileri açısından ciddi tartışmalara neden olmaktadır.

Büyük baraj projeleri, çevre, sosyal yaşam ve insan sağlığı üzerinde önemli etkilere sahiptir. Barajlar temiz ve güvenli içme suyu sağlama, su baskınlarını önleme, nehirlerde düşük akışları düzenleme gibi olumlu etkilerinin yanında, flora ve faunanın, doğal alanların, bazı balık türlerinin yaşadığı alanların yok edilmesine, su ile ilgili hastalıkların ortaya çıkmasına ve yayılmasına, yerleşim alanlarının su altında kalmasına ve böylece yeniden yerleşime, tuzlanmaya, kültürel ve sosyal çöküntüye, kirliliğe vs. neden olabilmektedir (Goldsmith and Hilyard, 1986; McCully, 1996). Çevreci hareket ve insan haklarını savunan gruplar ekonomik faydaların beklenen düzeyde olmadığını ve temel sosyal, çevresel ve kültürel etkilerin ise dikkate alınmadığını ileri sürerek, bu projeleri ve bunları üreten kalkınma anlayışını sorgulamaya başlamışlardır Diğer bir deyişle baraj karşıtı hareket, doğayı tahrip eden, zengin ve fakir arasındaki eşitsizliği artıran bu tür projeler karşısında planlayıcıların duyarlı olmalarını istemektedir.

Ucuz enerji elde etme ve artan nüfusun yiyecek ihtiyacını karşılama büyük su projelerinin meşrulaştırılmasında kullanılmaktadır. Ülke yöneticileri ve proje planlayıcıları, su projelerinin kalkınmada hayati bir rol oynadığını ve ekonomik gelişmenin devam etmesi için bu projelerin kaçınılmazlığını vurgulamaktadırlar. Geleneksel kalkınma modelleri düşük maliyetli enerjinin endüstrileşme ve gelişme için ön koşul olduğunu ve hidro-elektriğin de ucuz maliyetli enerji olduğunu kabul eder (Mikesell, 1995). Birçok azgelişmiş ülkenin dış borçları ve petrol ithal etmek için ödedikleri dövizler dikkate alındığında bu haklılaştırma daha da önem kazanmaktadır. Ayrıca dünyada giderek artan yoksulluk ve açlık probleminin önlenmesi için sulu tarım yapılan alanların artırılması gerektiği iddia edilmektedir. Bu meşrulaştırma temelinde, büyük su projelerinin olumlu etkileri üzerinde durulmakta ve sadece ekonomik maliyetler dikkate alınmaktadır. Ancak yapılan birçok araştırmaya göre, bu projelerden ya-

rarlananlar iddia edildiği gibi bu projelerden faydalanması beklenen yerel topluluklar ve fakirler değildir (Golsmith and Hilyard, 1986; Scudder, 1997; McCully, 2000).

Büyük su projeleri farklı birçok çıkar grubunu karşı karşıya getirdiği için çatışma da kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Su projeleri temelde iki grubu etkilemektedir. Bunlardan birincisi barajların, sulama kanallarının, yolların, vs. yapıldığı alanlarda yaşayan yerel topluluklardır. Bu projeler genellikle kırsal alanlarda yapıldığı için buralarda yaşayanlar politik olarak güçsüz, ekonomik yönden fakir, eğitim düzeyleri düşük ve bazı örneklerde azınlıklar ve yerli kabilelerdir. Buna karşılık bu projelerin diğer tarafında hükümetler, proje planlayıcıları, uluslararası baraj şirketleri, bankalar ve uluslararası para kuruluşları ve işadamları bulunmaktadır. Bu iki grubun politik, sosyal ve ekonomik açıdan güçleri eşit olmadığı için projenin etkileri de eşit olmamaktadır. Her zaman olduğu gibi, bu projelerin fayda ve zararlarının dağılımı, güç dengelerine, sermaye ve diğer sınıflar arasındaki mücadeleye ve halkın politik talep ve ihtiyaçlarını belirten sosyal hareketlerin gücüne bağlıdır (Faber, 1998). Daha önce belirtildiği gibi barajlar ve sulama sistemlerinin haklılaştırılmasında, dünyada artan açlık ve yoksulluğu önlemek için yiyecek üretiminin arttırılması gerektiği belirtilmektedir. Ancak sulama sistemlerinin büyük çoğunluğu ihraç edilecek tarımsal ürünleri yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Yani yerel tüketim için tarımsal üretim yapılmamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri üçüncü dünyanın tarımsal üretimi ihracat amaçlı tarımsal ürünlerde yoğunlaşmaktadır ve bu, açlığın yoğun yaşandığı Afrika ülkelerinde bile geçerlidir. 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında artan açlığa ve kuraklığa rağmen, Sahra ülkelerinden Avrupa'ya tarımsal ihracat artmıştır (Golsmith and Hilyard, 1986). Bu durum sulamanın azgelişmiş ülkelerde nasıl kullanıldığı, bundan kırsal alanlarda yaşayan yoksulların büyük sulama projelerinden en az yararlanan kesimler olduğunu göstermektedir. Üstelik yaşamları orman, nehir gibi doğal kaynaklara bağlı olan yerel topluluklar bu kaynakların yok edilmesinden en çok etkilenen kesim olmaktadır. Bu projelerin neden olduğu çevresel problemler kırsal alanlardaki yoksul toplulukların yaşamlarını sürdürmede bir tehdit oluşturmaktadır. Shanmugaratnam'ın (1989:15) belirttiği gibi, azgelişmiş ülkelerde çevre krizi geçimi bu doğal kaynaklara bağlı insanların büyük çoğunluğu için bir yaşam krizi anlamına gelmektedir. Bu projelerden yararlananlar ücretleri, sosyal ve çevresel hedefleri minimum düzeyde tutan Kuzey ülkeleri, bunların uluslararası şirketleri ve üçüncü dünyanın "elitleri" olmaktadır. Böylece bu sosyal ve ekolojik bedelleri ödeyenler ile bundan faydalanan arasında çatışma kaçınılmaz olmaktadır.

Güçlü çevre ve baraj karşıtı hareketlerin olmaması durumunda, insanın doğa üzerindeki egemenliği ve su projelerinin etkileri sorgulanmadan tek seçenek olarak kabul edilmektedir. Sorunlar sektör bazında ele alınıp, projelerin değerlendirilmesi sadece ekonomik terimlerle tasarlandığı zaman insan hakları, eşitlik, adelet, doğal kaynakların sürdürülebiler şekilde kullanımı, eko-sistemlerin korunması gibi ölçütler dikkate alınmamaktadır. Egemen gelişme modeli ve sosyo-ekonomik koşullar bu projelerin yararlarının içselleştirilmesine, bedel ve zararların ise dışsallaştırılmasına olanak vermektedir. Bu şekilde su projelerinin dışsal bedelleri (external costs) veya etkileri projelerin plan, yapım ve işletme aşamalarında ihmal edilmektedir. Ekonomik olan bu dışsal hedeflere toplumun tümü tarafından ödenir, ancak projelerde yer almaz (Oud and Muir, 1997:22). Büyük su projeleri ile ilgili olarak dışsal bedellere örnek olarak belirli bir balık türünün veya endemik bir bitkinin yok edilmesi verilebilir. Eğer belirli bir balık türü baraj yapımından dolayı yok olursa, proje planlayıcılarına normal olarak bir ceza verilmez, fakat bunun bedelini tüm toplum öder (Oud and Muir, 1997:22). Bu şekilde su projelerinin olumsuz bedelleri veya kârlılığı azaltacak bedeller dışsallaştırılırken (externalization), kâr ve faydaları içselleştirilmektedir; yani özellikle projelerin kütürel, sosyal ve çevresel yönden olumsuz etkileri gizli kalmaktadır. Çevre ve baraj karşıtı hareketler büyük su projelerinin bu gizli olumsuz etkilerini açık hale getirip, bunu ortaya çıkaran koşulları sorgulamaya başlamıştır.

Baraj karşıtı hareketin örgütlenmesi son yirmi yılda başarıldı. Başlangıçta baraj karşıtı tepkiler çevre hareketi, insan hakları ve diğer sosyal hakları savunan hareketler tarafından dile getirildi ve bu gruplar yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde çeşitli kampanyalar düzenlemeye başladılar. Çevreci hareketin yükselişi baraj karşıtı olan hareketlere büyük ölçüde katkı sağlanmıştır. İlk dönemde, baraj karşıtı hareketin başarılı kampanyaları doğal vahşi alanları korumaya (preserve) çalışan korumacılar tarafından başarıldı ve ancak 1970'lerden sonra, bu projelerden doğrudan etkilenen gruplar bu projeleri durdurmak ve kendi istek ve çıkarlarını dile getirme gücünü elde ettiler (McCully, 1996). Başlangıçta belirli yerlerdeki barajların yapılmasını durdurmak veya yeniden yerleşim politikalarının geliştirilmesi için başlayan mücadeleler, daha son-

ra tümüyle farklı bir ekonomik ve politik gelişme modelinin mücadelesi şekline dönüşmeye başladı. *"Bu hareket sadece barajlara karşı değildir; nehirler için sürdürülebilir, adil, ve yararlı teknoloji ve yönetim uyguamalarını ve nehir projeleri için daha açık ve demokratik karar verme sürüçlerini savunan daha kapsamlı bir misyona sahiptir"* (McCully, 2000: 4-5).

Baraj karşıtı hareket için hem gelişmiş hem de azgelişmiş birçok ülkeden örnek vermek mümkündür. Örneğin, 1970'li yıllarda Kaliforniyalı çevreciler 191 metrelik New Melones barajı, Macarlar Danube'deki Nagymaros barajının yapılmaması için mücadele ettiler. Cree Kızılderililerinin Kanada'nın Qubec eyaletindeki James Bay Projesine karşı çıkmaları sonucu, 1994 yılında üç aşamalı olan bu projenin son iki aşaması uygulamaya konmadı. 1970-1981 yılları arasında, Norveç'te Alta Barajı'na karşı verilen mücadele sonucunda baraj yapılmasına karşın, burada yaşayan etnik azınlık için politik haklar ve çevresel düzenlemeler açısından önemli gelişmeler elde edildi. Rusya'da Katun barajı için yapılan kampanyalar da başarılı oldu. Yine Filipinler'deki etnik azınlıklardan Igorotların mücadelesi Chico nehrindeki barajların yapımını durdurmada başarılı oldu (McCully, 1996). Hindistan'daki Sardar Sarovar projesi ise uluslararası düzeyde bir mücadele örneği olmuştur. 2 milyona yakın insanın yeniden yerleştirilmesini gerektiren Çin'deki Three Gorges Baraj projesi, baraj karşıtı hareketin mücadele verdiği önemli projelerden biridir.

Edward Goldsmith ve Nicholas Hilyard'ın 1984 yılında yayınladıkları the *Social and Environmental Effects of Large Dams (Büyük Barajların Sosyal ve Çevresel Etkileri)* adlı kitap, ilk defa ayrıntılı olarak büyük barajların ne tür olumsuz etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur. 1985 yılında, Philip Williams'ın çabalarıyla, Kaliforniyalı çevreciler *International Dams Newsletter* adında bir dergiyi aylık olarak yayınlamaya başladılar ve derginin ilk sayısı *Three Gorges*, Bakun ve Narmada Projelerinin bir eleştirisini içermekteydi. 1987'lerin ortalarında grubun resmi adı *International River Network* oldu. 1988 yılında San-Fransisko'da bir konferans düzenleyen grup baraj projelerinden etkilenen kişilerin karar verme süreçlerine katılmaları, proje ile ilgili bilgileri elde edebilmeleri, ayrıntılı yeniden yerleşim projeleri, sağlık, ekonomik ve çevresel etkileri konularında isteklerini belirten *"San Francisco Declaration"*ı yayınladılar. Aynı zamanda *"Watershed Management Declaration"* da büyük barajlara karşı alternatiflerin neler olabileceğini belirtmiştir. Kısaca, bu iki deklarasyonda belirtilen noktalar uluslararası baraj karşıtı hareketin isteklerini özetlemektedir.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Baraj karşıtı hareketin gün geçtikçe artan etki ve önemi, bu projeleri yapan ve uygulayanlar tarafından da kabul edilmektedir. 1992 yılında, *International Commission on Large Dams*'in başkanı Wolfgang Pircher şunları söylemiştir: Endüstri *"halkın gözünde baraj mühendisliğinin prestijini azaltma başarısını şu anda sahip ciddi bir karış hareketle"* karşı karşıyadır ve bu *"işimizi daha zor hale getirmeye başlamıştır"* (McCully, 2000:4).

Akan sular/durgun sular bir çatışmanın öyküsüdür. Akan sular doğanın ve insanın, insan aklının anlık müdahalesi ile anlaşılmayacak, bir uyumunun simgesidir. Durgun sular ise aklın egemenliğinde, yaşamın zenginleştirilmesi ülküsüyle başlayan ve kestirilemiyen, gizlenen, bazen farkedilmeyen etkiler ile sonuçlanan bir güç gösterisinin simgesidir. Çatışma elbette aklın soyut gösterisinin sonucu değildir. Çıkarlar, ödenen bedeller, yitirilenler ise acı sonuçlardır.

Kaynakça

— Faber, Daniel, 1998, *"The Struggle for Ecological Democracy and Environmental Justice"* içinde *The Struggle for Ecological Democracy*, D. Faber (Ed.), New York and London: Guilford Press.

— Goldsmith, Edward and Nicholas Hilyard (1984) *Social and Environmental Effects of Large Dams*, Wadebridge: Wadebridge Ecological Center, Cornwall, U.K.

— Goudie, Andrew (1990) *The Human Impact on the Natural Environment*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

International Commission on Large Dams (1988) World Register of Dams, Paris.

— *International Water Power and Dam Construction Handbook* (1995) Sutton: IWPDC, Sutton, U.K.

— McCully, Patrick (2000) *"A Stream of Consciousness: The Anti-Dam Movement's Impact on Rivers in the 20th Century," World Rivers Review*, Vol. 15. No.1 (1996) *Silenced Rivers*, London&New Jersey: Zed Books.

— Oud, Engelbertus and Terence C. Muir, 1997, *"Engineering Aspects of Planning, Desing, Construction and Operation of Large Dam Projects"* içinde *Large Dams*, Tony Dorcey (ed.) IUCN-the World Conservation Union and the World Bank Group.

— Scudder, Thayer (1997) *"Social Impacts of Large Dam Projects"* içinde Large Dams, Tony Dorcey (ed.) IUCN-the World Conservation Union and ve World Bank Group.

— Shanmugaratnam, N. (1989) *"Development and Environment: A View From the South" Race and Class*, Vo. 30, No.3.

World Rivers Review (2000) *A River Map for the New Millennium*, Vol. 15, No.1

Bu yazı, Danışma Kurulu'nca yayımlanmaya değer görülmüştür.

** Dr., Ankara Ünv. DTCF, Sosyoloji Bölümü

ANNA AHMATOVA (1889-1966)

Nalan ÇELİK

"Bazılarının ilkbahar dedikleri şey
Yalnızlıktır benim sözlüğümde."

Rusya 1462 yılından beri monarşik sistemle yönetilen bir imparatorluktu. Siyasi otorite aynı sülalede babadan oğula ya da en yakın akrabaya geçiyordu. Sistemin başındakine de çar deniyordu. 1462 yılından 1598 yılına kadar Ryurik sülalesi, 1598 yılından 1613 yılına kadar karışıklık dönemi, 1613 yılından başlayarak da Ramanov sülalesi monarşik sistemin sürdürücüsü oldular.

Anna Ahmatova, asıl adı Anna Andreyevna Gorenko, 1889 yılında Karadeniz'in kuzey kıyısında; Odessa yakınlarında, Bolşoy Fontan kasabasında doğar. Aynı yıl Ramanov sülalesinin son çarı Nikolay II'nin babası, Aleksandr III tahtadır. O sıralarda Ahmatova'nın babası donanmadan emekli bir gemi mühendisdir. Ahmatova bir yaşındayken Odessa'dan ayrılıp,Rus asillerinin sayfiye şehri olan, Çarskoye Selo'ya(1), yerleşmişlerdir. Çocukluğu Çarskoye Selo ve St. Petersburg'ta geçmiştir.

İlk anıları Çarskoye Selo'ya dairdir.Yeşil, görkemli parklar, dadısının götürdüğü otlak, çeşitli küçük atların koşuşturduğu hipodrom, eski gar... ilk şiirlerinin esin kaynağını oluşturur. Her yazı Sivastapol civarında Streletski koyu kıyılarında geçirirler. Beş yaşındayken okulda Fransızca konuşmaya başlamıştır. Okumayı Lev Tolstoy'un eserleri ile sever. İlk şiirini on bir yaşındayken yazar.

Yıl 1904... Ramanov sülalesinin ve monarşik sistemin son çarı Nilolay II, 1894'ten beri sistemin başındadır. Toplumun siyasal ve toplumsal reformlar yapılacağı konusundaki umutlarını kısa sürede söndürür. Gün geçtikçe kötüleşen toplumsal durumdan dikkatleri başka yöne çekmek ve yeniden canlanan devrimci eylemleri etkisizleştirmek için, hükümet Uzakdoğu'da yayılmacı serüvenlere girişir ve Rus-Japon savaşını başlatır... O sıralar Ahmatova, on beş yaşındadır. Çarskoye Selo Kız Lisesi'nin başlangıçta kötü, sonraları iyi, ama her zaman isteksiz öğrencisidir.

Yıl 1905... Japonlar karşısında hem karada, hem denizdeki yenilgiler sonunda, savaşın Rusya için ağır koşullar taşıyan bir barışla sonuçlanması, çarlık rejimine içten içe duyulan hoşnutsuzluğun açığa çıkmasına yol açar. Çar bu savaş sonucu büyük rakamlarda, Paris borsalarına borçlanır. Savaş açlığa ve salgın hastalıklara neden olur. İnsanlar kuru ekmek bile bulamaz. Boğaz tokluğuna değil, aç karınlarıyla çalıştırılırlar. Tezgahların başında düşüp ölen sayısı her gün artar. Yaygın grev ve protesto hareketlerinin ardından, Petersburg'da gösterici işçilere ateş açılmasıyla yaşanan Kanlı Pazar, (9 Ocak 1905) 1905 devriminin kıvılcımını oluşturur. İşçi grevleri, sokak çatışmaları, köylülerin eylemleri...2 bini aşkın şato müjiklerce yakılır, feodal ağaların bazıları diri diri yanarak ölür. Mujikler, feodellerin topraklarına el koyar, feodallerin tarafında olduklarını anladıkları insanları da kentlere doğru kovalarlar. Aynı zamanda denizci askerlerin ayaklanmaları, (en önemlisi Haziran 1905'te Odessa'da Potemkin zırhlısında başlatılan ayaklanma) her yere yayıldı.Tüm bu olaylarda 2400 kişi öldü. Aynı yıl Ahmatova'nın anne ve babası ayrılırlar. Annesi, biri kız diğeri erkek iki çocuğuyla güneye gider. Ahmatova babası ile Çarskoye Selo'da kalır. Liseyi bitirmesine henüz iki yıl vardır.

Ahmatova Lisenin son sınıfını Kiev'de okur. 1906 yılıdır, Ahmatovan kendi deyimiyle, beceriksizce şiirler yazar. Ekim 1905'te başlayan demiryolu grevinin ülke genelinde yaygınlaşarak genel bir greve dönüşmesi sonucu, güç durumda kalan Nikolay II, Ekim Manifesto'sunu yayınlayarak, ülkenin bir anayasayla ve seçimle işbaşına gelecek temsili yasama gücü olan duma'yla yönetilmesine izin vermek zorunda kalır. Başbakanlığa da Pyotr Stolipin 1906 yılında getirilir. Stolipin bir yandan baskıcı yöntemlere başvururken, bir yandan da Kulak'lardan (zengin ve girişken köylüler) meydana

gelmiş yeni ağalar sınıfına, dayanmaya yönelik bir politika uygular. Monarşik sistemin devamı ve sağlamlığını özel mülkiyet ve toprak ağalığı ile sürdürüleceğine inanır.

Ahmatova 1907 yılında Kiev'de Hukuk Fakültesine yazılır. Hukuk tarihi ve Latince öğreneceği için memnundu ama ağır hukuk dersleri başlayınca okuldan soğuduysa da bu okulu bitirir. Edebiyat ve tarihe olan ilgisinden Petersburg'ta tanınmış şair Anneski'nin okuttuğu edebiyat tarihi derslerine devam eder. Bu arada, başkentin sanat çevresinin toplandığı kahvelerde de görünmeye başlar, bir yandan da belli başlı dergilerde ilk şiirleri yayınlanır.

Yeni siyasal değişiklik, çar ve duma işbirliği 1906 yılından 1914, Birinci Paylaşım Savaşı'na kadar kadar süren yıllar, Rusya'nın sanat ve kültürde "Gümüş Çağ" diye adlandırılan yıllarıdır. Anna Ahmatova da gümüş çağın şairidir, ama etkilendiği şairler şunlardır... aristokrat Derjavin'den, halk ozanı Nekrasov'dan, kendinden bir asır önce, 1799-1837 yılları arasında 38 yıl gibi kısa bir ömür süren, Fransa'daki toplumsal çatışmalar sonucu Rusya'ya sığınan monarşi yanlısı bir Fransız subayı ile, bir komplo düelloda öldürülen Aleksandr Puşkin'den etkilenir. Dekabrist ayaklanmanın idamlar ve sürgünlerle bastırılmasından sonra gittikçe boğuculaşan gericilik ortamında, çepeçevre kuşatılmış olmasına karşın, şöyle der Puşkin... *"Ben insanüstü bir anıt diktim kendime,/Halkın yolu geçecek üstünden,/Boyun eğmez başıyla daha da yükseklere/Çıkacak o Aleksandr kulesinden./Hayır, büsbütün ölmem ben-ruhum kutsal lirdedir/Yaşayacak bedenim ve kaçacak çürüme/Şu yeryüzünde yaşadkça tek bir şair/Duyulacak ünüm her yerde./Ve halk gönlünde taşıyacak beni uzun zaman,/İyi duygular uyandırdığım için lirimle,/Özgürlüğü övdüğüm için şu acımasız çağda/Ve merhamet uyandırdığım için düşenlere./"* Puşkin'in öldürülmesinin hemen ertesi günlerinde *Şairin Ölümü* adını taşıyan bir şiir Çarlık Rusya'sının başkenti Petersburg'ta ve giderek bütün ülkede elden ele dolaşır, Dönemin bütün ilerici insanlarının belleğinde yer eder ve ondan bir yüzyıl sonra yaşayan Ahmatova'yı da etkileyen bu şair Mihail Lermontov'dur (1814-1841). 27 yıl gibi çok kısa bir ömür süren Lermontov da aynı Puşkin gibi... bir başka düelloda, cinayete çok benzer bir biçimde öldürülür.

Yüzyıl önce de çarlık yönetimi sanat-kültür yaşamı üstünde ağır bir sansür uygulamaktadır. Dönemin ilerici yazarları ya idam edilir, ya sürgüne gönderilirler ya da suskunluğa, küskünlüğe zorlanıyorlardı. Lermantov da bir aristokrat subay ailesinin çocuğudur. Şiirlerinde, ağır baskı ortamında bunalan insanın çıkışsızlığı, zamanından önce olgunlaşmış olmanın acıları, toplum dışına atılış, geçmişin boşluğu ve gelecekte de bir kurtuluş umudu görememe işlediği temalardır.

Ahmatova bir yanda Tolstoy'un eserlerinde umudu... daha iyi bir yaşamın, hiç tanımadığı işçi-köylü devrimleriyle ya da ilkel hristiyanlığa dönüşle olacağına inanır, diğer yanda umutları, düşünceleriyle ordan oraya sürülen, yitirilen Puşkin'i Lermontov'u anımsar. Değişen hiçbir şey yoktur... Ahmatova, Lermontov'un *Şair'in Ölümü* adlı şiirini bir kaç kıtasını okur... *"İntikam, çar, intikam!/ Kapanıyorum ayaklarına/Adil ol ve katili cezalandır/Ki onun idamı gelecek çağlara/Senin haklı yargını duyursun/Ve canilar örnek bulsun onda./Şair öldü!-Kuluydu namusun./Düştü, karalanmış söylentilerle./ Düştü intikam özlemiyle, göğsünde bir kurşun/Eğerek gururlu başını yere!/Utancını değersiz tahkirlerin/ Taşıyamazdı şairin kalbi./O başkaldırdı yargısına sosyetenin/Ve öldürüldü!/ Yapayalnız, önceki gibi../"* Ahmatova'nın annesi ezbere söyler, Puşkin'in ve Lermontov'un şiirlerini. Acı ve umutla Lermontov'un başka bir şiirini okur Ahmatova, *"Elveda dilsiz Rusya/ Tutsakların ve efendilerin ülkesi./Sizler, mavi üniformalılar./Ve sen halk, onların kölesi./Belki arkasında Kafkas Dağı'nın/ Gizlenirim senin paşalarından./Her şeyi gören gözlerinden onların,/Her şeyi işiten kulaklarından."*

Ahmatova umudunu yitirmez... yaşamı güzelleştirmenin bir yolu olmalıdır. 1910 yılında Akmeist'ler grubuna katıldığında yirmi dört yaşındadır. Akmeistler; gelecekçiler ve imgeciler olarak üç yeni şiir akımıdır. Simgeciliğe karşı çıkan akımlardır. Yeni şiir akımları genelde geçmişin yadsınışıdır. Aleksandr Blok ve Andre Beliy gibi büyük şairlerin temsil ettiği bu akım, 1905 devriminden sonraki tepki yıllarında umutları boşa çıkan ve gerçek dünyadan bıkarak Gizemsel bir estetizm yaratan şairlere tepkidir, yeni akımlar. Akmeistler devrimci bir çağa göre fazla gelenekçidir. Güncellik ve gerçek deneyimler üzerinde durur, ama siyasal fikirleri çağa uymaz. Ahmatova, Akmeist okulunun kurucusu şair Nikolai Gumilev ile 1910 yılında evlenir.

Ahmatova ve Gumilev İtalya, Almanya ve Fransa'ya giderler. Paris'te şiirleri ilgi görmez. Ahmatova, o sıralarda Paris'te resmin şiirden önemli olduğunu anlar. Bir aylık geziden sonra Ahmatova Petersburg'a Yüksek Tarih-Edebiyat Fakültesi'nde okumaya başlar. Bir yandan da ilk kitabına girecek şiirlerini yazmaktadır. 1911 yılının ilkbaharını Paris'te geçirir. 1912 yılında İtalya'ya gider...Cenova, Floransa, Piza, Venedik'te gezer İtalyan resim ve mimarisine hayranlık duyar ve şöyle der *"bütün hayatım boyunca hatırlayacağım bir rüya gibiydi"* 1912 yılında ilk şiir kitabı *Akşam* çıkar. Yalnızca üç yüz nüsha basılmıştır ve gelen eleştiriler olumlu

dur.1 Ekim 1912 yılında tek oğlu doğar. Ahmatova Tolstoy'a hayranlığından oğluna Lev adını koyar. Ahmatova'nın evliliğinde sorunlar vardır, mutsuzdur ve evliliğini sorgular.

Ahmatova'nın şiirlerinde şu iki tema *leitmotiv* gibidir. Kadının insan "ben" ini erkeğin bilmemesinin sonucu olan aşk çatışması anlaşmazlığı; aşk uyumunda beceriksiz oluşun ve etkin yaşama katılışın sonucu olarak kadının kendi iç dünyasındaki çatışma... Ahmatova'nın *Akşam* şiirinde aşık kız, sevdiği kişiyle ilk gecesini geçirir. Sevdiği kişi onu ilginç bulmuştur ve yanındadır...

Ahmatova burjuva bir kadındır; ama şiirlerinde kadının, erkekle çatışmasını savunur. Bu burjuva kültürünü yıkmak için önemlidir. Yeni kadının ruhunda oluşan karmaşık işleyişten haberi olmayan bir şair *Akşam* şiirindeki ilk buluşmayı toz pembe renklerle betimlerdi. Sevdiği ve kendisini seven kişi, kadında bireysel olanı farklı olanı değil de yalnızca cinsi, dişiliği dolayısıyla herkeste ortak olan şeyi görürse ne olacak? Burjuva kültürünün kalıntıları aşk ilişkisini zehirler. Kadının iç dünyasının sesini...dinlemeyi bilen erkek çok azdır. Erkeklerin çoğunluğu için kadın Adem'in kaburgasından oluşmuş "Havva"dır sadece...Günümüzde de bu düşünce, büyük çoğunlukça sürdürülmektedir..

Oysa kadın, gönlünün seçtiği kişiden onu görmesini, onun bir insan ve kişilik olduğunu kabul etmesini bekler. Bekledikleri olmadığında da çatışma kaçınılmazdır.

"Anlatılmaz bir acının inleyişiyle dolu / Bahçeden gelen müzik sesi / Buza yatırılmış istiridyelerde/Geniz yakan deniz kokusu / "Ben senin dostunum", dedi / Usulca dokunarak koluma / Ah bu usul dokunuş nasıl da / Benziyordu coşkulu bir kucaklamaya / Kedileri bir de kuşları böyle okşarlar / Dal gibi binicilere bakarlar böyle / Kum rengi kirpiklerin gölgelendiği / Yumuşacık gözlerdeki gülümsemeyle / Acıyla titredi kemanlar, duyuldu / Duman perdesinin gerisinden bir ezgi: / "Şükret Tanrı'ya, bu ilk / Özel birliktelik için sevgilinle"

Bahçede müzik vardır, ilk buluşmadır bu, ama bu müzik tanımlanamaz bir keder yığınıdır sanki. Seçtiği erkek, kadında tamamlanmakta olan şeylerin farkında değildir, iç çekişlerine sağır, tek ve sağlam "ben" ine karşı kördür. Onu kadın yapan şeyden başkasını görmemektedir. Erkek doygunluğu, dolayısıyla körleşmiş olan, sevdiği ve onu seven kişi... kadında, kendisininkine eşit bir yaratıcı gücün olduğunu, yaşama maddi ve manevi değerler katmaya onun kadar istekli ve hazır olduğunu; görmediği, görmek istemediği zaman, kadının üzüntüsü daha dokunaklı olur. Bir başka şiirinde Ahmatova, erkeğin yine kadında yalnızca dişiliği gördüğünü anlatır... acıyla... *"Gerçek sevecenlik karıştırılamaz / Hiçbir şeyle-usul ve yalındır o. / Boşuna okşarcasına sarman ondan / Omuzlarımı ve göğsümü kürkle / Boyuneğer sözlerin de boşuna / İlk aşk üzerine. / Öyle iyi bilirim ki ben şu aç. / İnatçı bakışları gözlerindeki senin!.."*

Ahmatova düşte gezer. Bu Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'de de vardır. Fakat onlar düşü yaşamlarının içinden çıkarmazlar, yaşamı sorgulama aracına dönüştürmezler. Ahmatova'da ise düş kendini açma, yaşamı sorgulamadır... ve aşka dair şöyle der Ahmatova... *"Düşmeyegör aşka, olursun esiri / Yalın, gelişigüzel çalınmış bir ezgiyle. / Geçen gündü daha-öyle acayip ki- / Ak saçlı ve üzgün değildin sen böyle. / Ve o şöyle güldüğünde / Bahçelerinde senin, / Evde, tarlada, yer yerde. / Sanma ki özgür ve iradelisin. / Onu alarak aydınlandın sen, / Zehrini içerek bir yandan. / Ne de olsa daha büyük yıldızlar, / Ne de olsa kokuyor otlar, /-Sonbahar otları..."* Düş onda sadece aşk içinde aşkı duyarak yaşamaktır. Anna Ahmatova, bizde derler ya leyla leyla ne gezersin... bu şair hali... ozanın bu dünyayı reddedişinin bir başka durumudur.

Kara tülün altında birleşen eller şiirinde yine kadın erkek arasındaki uyumsuzluk acısı vardır Erkeğin yararlanması bittiğinde... sıra kadına gelmiştir ve düzeni bozuk bir aşkın tüm acılarını, aşk yaratma bilinci eksik olan, kadın ruhunun sesine sağır kalan, erkeğin yüzüne haykırır.... Bu aşk kadına acıdan başka şey vermemektedir ve sonlanmalıdır. Yüzyıllardan beri kadını insan olarak değil.., sadece dişi olarak görmeye alışmış, anlama bilincinden yoksun erkeğin, onuru kırılmıştır ve anlayabildiği tek şey kadının artık onu sevmediğidir.. Kadın, tüm söylediklerinden sonra... güçsüz duyumsar kendini. Erkeği durdurmalı, alıkoymalıdır. Erkek yine... anlamamıştır, ama o sevmektedir ve istediği tek şey kabul edilmesidir. Öldürücü bir umutsuzluk doldurur kadının gözlerini. Oysa sevilen erkek bu çağrıda, sadece tek bir şey görmüştür: "Erkek gücünün" kabul edilmesi... Ve onu seven kadın üzerindeki üstünlüğünün tümüyle bilincinde, ama kıyasıya yaralayıcı küçük bir cümle dökülür ağzından. *"Ellerimi sıkmışım kara tülümün altında / "Rengin neden soluk bugün?" / "Korkunç acıların şarabını içirdim de ona / Sarhoş olana dek. ondan." / Nasıl unutacağım? Sendeleyerek dışarı çıktı / Acıyla çarpılmıştı yüzü / Koştum, dokunmadan korkuluklara / Dış kapıya kadar ardından / Soluk soluğa bağırdım: 'Gitme! / Şakaydı hepsi, ölürüm gidersen." / Sakin, ürkünç gülümseyip / "Rüzgarda durma, üşüteceksin, dedi..."* Kadının, erkeğin ardından koşmasının, tek nedeni vardır, erkeğin bir kez daha hiçbir şeyi anlayamaması.

Cinsel ilişkide, henüz burjuva kültürünü aşamamış olan erkek, aşkı yarattığı kısa dönemde sevdi-

ği kadının ruhsal görünümü fark edebilecek ve anlayacak durumda değildir. Aşk sarhoşluğu geçtiğinde erkek yeniden kendisiyle dolar, kadını bir bütün olarak, tüm insani boyutları içinde görme özelliklerini tümüyle yitirir.... Oysaki bir zamanlar erkek onun için uykusuz geceler geçirmiştir... *"Perde yok penceremde / Gel doğruca içine bak odamın / Gidemezsin ya artık sen / Ondan bugünkü mutluluğum / Olmaz de, haydutluk bu de / Kız bana, alay et benimle / Ben ki uykusuzluğundum / Hasretindim ben ki senin.*

1914 yılında Ahmatova'nın ikinci şiir kitabı *Tespih* çıkar. Artık Petersburg'tan Petrograd'a yerleşirler. Ahmatova şöyle söyler; *"birden 19.yüzyıldan 20.yüzyıla geçtik"* Şehrin görüntüsünden başlayarak her şey değişmiştir. Genç yazarın küçük aşk şiirleri kitabı dünya olayları arasında eriyip gitmiştir. 1914'ten 1918'e kadar sürecek, Birinci Paylaşım Savaşı başlamıştı. Artık dünyada ulusçu düşüncelerin gelişmesi, büyük devletler, sömürgeler ve ekonomideki rekabetin artması, silahlanma yarışının başlaması savaşın en önemli nedenlerdir... Bu savaşta 8 milyonu aşkın insan ölür.

Ahmatova aralıksız şiir yazar. Madam Bovary gibi, hep saf bir aşk arayışı içindedir, gerçekçi olamaz... onun tek gerçeği aşktır. O bir romantiktir aynı zamanda...

"Aşk yoksa, aşk vardır, aşk varsa aşk yoktur" der bir şiirinde. Çünkü aşk yaratabilmenin o büyük cesaretiyle yaşamaz... ya da savaşarak, mücadele ederek, emek vererek bir aşk yaratabileceğinin bilincinde değildir. *"Kuyunun dibinde yatan ak bir taş gibi / Bir anı yaşar durur içimde / Elimden gelmez onunla savaşmak, istemem de / Hem sevinçtir o çünkü hem ıstıraptır / Kim bakarsa gözlerime yakından / Görüverecektir sanırım onu / Üzülür dalgınlaşır birden / Bu hüzünlü öyküye kulak veren / Nesnelere döndürdü tanrılar insanları, biliyorum / Yok etmeden onların bilinçlerini / Sonsuza dek yaşasın diye bu akılalmaz hüzün / Anılarıma dönüştün sen de benim.* Ahmatova aşka bakışını bir başka şiirinde şöyle anlatır. *"İlham perisi yüzüme şöyle bir bakıverdi, / Gözleri canlı ve parlaktı. / Baharın ilk armağanı / Altın yüzüğü çekip aldı. / Ey peri! Görüyorsun, herkes nasıl da mutlu- / Kızlar, kadınlar, dullar... / Tekerler altında ezileyim, daha iyidir bu. / Tek bağlamasın beni prangalar. / Fal açıp, yolalacağım ben de bir gün / Sevecen bir papatyanın yapraklarını. / Kanunu bu yeryüzünün / Çekmeli herkes aşk acısını. / Yansın sabaha dek penceremdeki mum / Ben kimseyi özlemiyorum, / Bilmek de istemiyorum. / Nasıl öpüldüğünü başka sevgililerin. / Yarın aynalar bana gülerek, diyecekler ki:/ 'Nerde gözlerindeki o eski canlılık, o ışıltı... / Sessizce derim ben de: 'Çekip aldı o peri / Kutsal armağanını...* Aşk; Ahmatova için ilham perisinin bir bağışı, çekip alındığında biten iki insana değil de perilere, bahara, papatyalara kalmış kaderci bir bakış. Ya mücadele! Acı olan... sevdiği erkek de bunu bilmemektedir.

1917 yılında *Beyaz Sürü* adlı şiir kitabı yayımlanır. Bu kitabı *Tesbih* adlı şiir kitabına karşın daha az beğenilir ve çok zor şartlarda çıkar. Ulaşım durmuştur, kitabı Moskova'ya bile yollamak imkansızdır. Yalnızca Petrograd'ta dağıtılır. Her gün gazeteler, dergiler kapatılır, ülke genelinde, açlık ve perişanlık artar. 1917 yılı Ahmatova için kötü bir yıldır... Birinci Paylaşım Savaşı devam etmektedir. Ardından, 1917 Şubat devrimi olur, 304 yıllık çarlık rejimi son bulur. Şiirleri olumsuz eleştiriler alır. Kocası Gumilev'den ayrılmıştır. Peki nasıl başlamıştı ve nasıl bitmiştir bu aşk... nasıl anlatır Ahmatova şiirlerinde... Denizin çocuğu Anna, onun dilini, söylencelerini, peri oyunlarını bilir ve kimi zaman denizkızı olmayı düşleyerek kendini neredeyse onunla özdeşleştirir... *"Balık kuyruğu olsunlar / Gereksinmiyorum artık ayaklarıma. Denizin dostu anna, Nostaljisini koruyacağı Kara Deniz, Bir denizkızı olmak yeniden / Sandalları geçirmek çıplak ayağıma.* Biraz Ofelya(2), Ondine(3), Yesult(4) ve Küçük Prens(5) olan *Deniz Kıyısında*(6)'nın küçük kızı gece kıyıda koşar. Yeşil balığın yüzerek, ak martının uçarak geldiğini görür; Yaramaz ve neşeli Ahmatova *"işte bu olduğunu bilmez mutluluğun"* Dalgaların, uyaksız uzun efsane-şiirin dizelerinin yumuşak ve ağır ritminde, şarkısının onun yanında tutamadığını, nişanlısını, Çarın Oğlunu bekler. Deniz onu geri verecektir ona...ama can çekişir durumda. *"İnanamadım uzun zaman doğruluğuna / Parmaklarımı ısırıyordum kendimi uyandırmak için: / Uzanmış yatıyordu orada dingin; ve gökyüzüne bakıyordu, /Güneşten yanmış ve sevecen Çareviç'im(7), / Bu gözler ki denizden daha yeşil. Selvilerimizden daha koyu / Söndüklerini gördüm onların... / Kör doğmalıydım./ İnlemeye haykırmaya başladı çok zor duyulurcasına: / 'Kırlangıç, kırlangıç çok acı çekiyorum!' / Kuşkusuz bir kuş sanıyordu beni."* Çarskoye-Selo'da küçük bir kız... aynısı mı, bir başkası mı? Kraliçe olmayı düşlemekte... cıvıl cıvıl sesiyle Çareviç'i çağırır... aynısı mı, başkası mı? Artık nişanlanmışlardır. Nişanlı kız uzun zaman öyle kalmaz. Prensi, çok çabuk yitireceği kral olur...gerçekleşmemiş düşlerin düzenli aralığında. *"Zafer sana ey sonsuz acı! / Öldü dün tirşe gözlü kral!..."* Yeşil gözlü Çareviç ya da tirşe gözlü kral: Şairin lacivert gözlerinin yaşı dinmeyecektir. Ama, hemen yanında aceleci bir ses onu şimdiden yaralamıştır... *"Eh öyleyse! Kapan manastıra / Ya da evlen bir salakla..."* Seçmek gerekmektedir: ya kendi yüreğini ya da başkasınınkini, ya da bazen aynı anda ikisini

birden, öldürmek gerekecektir....Evlenirler, her şey değişmektedir. Şair bir koca, şair bir kadın için bundan daha iyi ya da daha kötü ne olabilir. Neşe değil sıkıntı. Barış yerine savaş. Ve tuz buz olan düşlerin, yitirilen umutların daha da ağır acısı. *"Bana şarkı söylemeyi ve gülümsemeyi yasaklıyorsun / Yakarmak, onuysa uzun zamandır yasaklamıştın..."* "Yeryüzüne ve gökyüzüne yabancı" yaşamayı kabul eder, yeter ki o yanında kalsın. Kocası orada oldukça her şeye katlanabilir.Yapay bir hale yalnızca hem sevilen hem de seven bir hal olduğu doğrudur - boyun eğmiş, özgürlük tutkunu, eş-köle olur. Bu koşullarda kocasını hâlâ sevmekte midir? *"Benden çocuk istemiyorsun / Ve sevmiyorsun şiirlerimi de..."* Hiç bir kadın ya da şair duyarlılığının dayanamayacağı en ağır iki sitem. Ödev ve bağlılık, aşka ve özgürlüğe ekleneceği yerde onların yerine geçer. Hüzün vericidir zorla görev... *"Peki öyle olsun! İstediğin gibi olacak hepsi. / Sözüme sadık kalarak, / Sana hayatımı verdim; ama acımı / Mezara götüreceğim..."* "Evli çift" imgesi delip geçecekti... *"Üç nesneyi seviyordu dünyada: / Akşam duası korosunu, ak tavusları/ Ve eski Amerika atlaslarını. / Sevmiyordu çocuk ağlamasını, / Böğürtlenle tatlandırılmış çayı, / Kadın sinirliliğini de. /...Ve ben -onun karısıydım..."* Yedi dizede, başarısız birlikteliğin özeti. Buna zor inanmaktadır, bir başkasından söz eder gibidir. Benliğinin bir yanı şunu söyleyecek kadar evliliği yadsıyacaktır. *"Koca cellattır; evi hapishane..."* Evli eş maskesi çatlar ve düşer.... Aşık maskesi ona daha uygun düşecektir.

Ahmatova, aşkı yüz yüze gelmeden duyarlamakta, tanımadan önce sezmekte, aşktan acı çekmeden önce ondan kuşkulanmakta, aramadan önce onu bulmaktadır. Aşkı sever, birini sevmeden önce... *"Sessiz sessiz ağlamasını bilir / Bir kemanın yakarışında, / Ve korkutur onu sezmek / İlk gülücüğün altında..."* Göze görünsün ya da görünmesin, aşk oradadır. Her yerdedir. Her zaman, insanların arasında, nesnelerin altında, cümlelerin ardında. Soru-aşk, Yanıt-aşk, Konuşan-aşk, Suskun-aşk, Sorun-aşk, Şiir-aşk. Zamanlar ve mekanlar, kişiler ve tutkular kesişir, birbirine karışır. Sevilen aynı anda hem tek hem de çoktur. Her zaman bir başkasıdır, hiçbir zaman aynı kişi değildir. Her zaman aynı kişidir, hiçbir zaman başkası değildir.. *"Kimse asla beni bu denli hırpalamadı, / Beni işkenceye teslim eden / Ya da beni önce okşayıp sonra unutan bile.."* Sevdiğinden her geleni kabul eder, sevdiğince parçalanıp yutulmaya izin verir, anlaşılması güç bir zevkle... *"Bir pipetle çeker gibi içiyorsun ruhumu, / Tadı acı, sarhoş edici, biliyorum, / Ama yakınmam kesmeyecek bu azabı, / Ah! haftaların bu huzuru. / Bitirdiğin zaman söyle bana / Ruhum artık olmazsa da olmasın. / Sokağa çıkmak istiyorum, şuracığa /Oynayan çocuklara bakmaya."* Yine de karar veren Ahmatova'dır. Kimi isterse, ne zaman isterse, nasıl isterse öyle sever. *"Sezinledin: öyle ki benim aşkım / Sen bile öldüremezsin onu...* Boyun eğer gibi görünmenin altında öfke, başkaldırı... *"Atılmak! ne saçma sözcük! / Ben çiçek ya da mektup muyum ki? "* Kıskançlık güçsüzdür, hiçbir yere ulaştırmaz, kendi çevresinde dönenir durur, bunu bilmektedir. Sevilmeyen ya da onun istediği gibi sevilmeyen kadını, kimi zaman öç alma duygusu sarar. *"Lanet olsun sana. Ne bir bakış ne bir yakarışla, / Dokunmayacağım lanet ruhuna. / Ama sana yemin ediyorum melekler bahçesi adına. Yemin ediyorum mucizeler yaratan ikona adına, / Ateşli gecelerimiz adına:/Hiçbir zaman dönmeyeceğim sana..."* Fırtınadan sonra kendine gelir... *"Çok dinginim ama gerekmez / Bana ondan söz etmeniz... Bir tür yatışma filiz verecektir... Çok güzel. artık hiç / Kıskanmaya gereksinim duymamak...* Bu içten midir? Özgürlüğe kavuşma çok kez yoksunluk değil midir... Ahmatova ve kocasının aşkları bitmiştir. Kocası artık başka bir kadınladır... *"Elveda, mutlu ol. eşsiz varlığım, / Al geri veriyorum doyulmaz anlarını. / Tutkulu sevgiline açmaktan sakın / Benim eşsiz sayıklamalarımı.*

Devrim olur ama değişen bir şey yoktur. Hatta her şey daha da kötüye gider. 1913-1917 yılları arasında dış ülkelerden alacaklı olan Rusya'nın artık uzun ve kısa vadeli dış borçları vardır. Ziraat makinaları imalatında düşüş... tarımsal üretimi düşürür... oysaki Rusya bir tarım ülkesiydir... Karbon. demir cevheri, demir döküm üretimi, pamuk, şeker, tütün bunların hepsi düşer. Proleter açlığına mı, yoksa Çarın Torid sarayı eteklerinde eriyip giden devrime mi üzeleceğine şaşırır. Görünürde bazı şeyler elde edilir. Sendikalar yasallaşır ama bu da onların canlılığını yitirmesine neden olur. Çalışma saatleri 14'ten 8'e düşer. Toprak reformları hazırlıkları başlar. Ama bunlar yeterli değildir. Uzaklaşan her şey işçilere yabancılaşır.

Bu sıralarda Ahmatova'nın da yaşadığı Petrograd sokaklarında ata rastlama olanağı yoktu, atlar parçalanıp yenir... hatta kedi ve köpeğe bile rastlamak imkansızdır. İnsanlar çay ve peksimetle, pamuk yağlı patetesle beslenmeye çalışır. Tüm bu olaylarda Ahmatova Rusya'yı hiç terk etmedi. Bir çok arkadaşı ya ülkeyi terk etmiş ya da sürgün edilmiştir... Yalnızdır Ahmatova... yine düş dünyasındadır, kendi kendiyle konuşur. *"Yosma pek güzel ve pek genç, / Ama yüzyılımızdan değil özü, / Baş başa kalamıyoruz, bu üçüncüsü / yalnız bırakmıyor bizi hiç. / Sen ona doğru yanaştırıyorsun koltuğunu, / Ben eliaçığım, işte onunla ortak çiçeklerimiz... / Ne yapıyoruz, bilmiyoruz biz, / Yaşıyoruz her anı daha korkunç ve bunlu. / Hapishaneden çıkanların*

duyumsadığı gibi, / Bir şeyler biliyoruz ikimize dair, / Korkunç. Döndüğümüz cehennem dairesidir, / Ve bu biz de değiliz belki." Düşle, yaşayan zamanın ve mekanın dışında olma özlemiyle yaşar. Rusya'da o süreçte yaşamak önemli değildir. Onun için bu süreçlere katlanmak, ancak her şeye aşkla bakmakla mümkündür. Bu nedenle şöyle der bir şiirinde *"Sen Rusya'ya hiç bir yerden gelmedin / güneşin ve masallarınkinden değilse / hepimiz biraz konuklarıyız yaşamın / yaşamak bir alışkanlık olup olancası / o dönemde ziyaretçiydim yeryüzünde / ne geç ne de erken doğdum.* Ahmatova şiirinde kendiyle konuşur, ikili konuşma ya da sohbet halindedir. Onun kökeni, soy ağacı yoktur, her şeyi aşkla, güzelleştirebileceğini düşündüğü halde... kendini hiç de iyi hissetmemektedir... bu ödünç verilmiş, ama verilmemiş dünyada... *"Aynı bardaktan içmeyeceğiz / Ne sıcak şarabı, ne suyu, / Kuşluk vakti öpüşmeyeceğiz, / Pencereden bakmayacağız akşama doğru. / Sen güneşle soluklanıyorsun, ben ayla. / Ama düştüğümüz aynı sevda... Biten bir aşk ve yalnızlık..."* Şöyle der bir başka şiirinde... *"Ört, beni rüzgar, ört beni / Bak, sevdiklerim gelmediler, / Üzerimde gezgin gece, / Ve sessiz toprağın iççekişleri / Özgürdüm, senin gibiydim ben de / Ve nasıl da yaşamak isterdim / Gör, rüzgar, cesedim nasıl da soğuk / Ve yok kollarımı kavuşturacak kimse..."* tüm bu karışık duygulardan sonra Tanrı'ya sığınır, bir başka şiirinde... *"Sade ve bilgece yaşamayı öğrendim ben / Gökyüzüne bakmayı ve Tanrı'ya dua etmeyi / Ve uzun uzun dolaşmayı akşam olurken, / İçimdeki gereksiz telaşı unuturum diye."*

Ahmatova, şöyle yazar Puşkin'e dair *"Puşkin'le hiçbir şey asla sona ermez, zamanı ve mekanı yendi."* Ahmatova da bunu ister... tarihin dışına çıkmak ve evrensel olmak... bunu başarır Ahmatova, şiir somut bir olguya dönüşür... duyumsarız, düşlerin bahçesinde iki çiçek, üç çiçek söyleşir. *"Benimle öl! diye fısıldadı sonbahar/ akçaağaçların arasından."*

Ahmatova 1918'de ikinci evliliğini yapar. *"I.Paylaşım savaşı bitmiştir. Bu bir aşk evliliği değildir. Keskin aydınlıktan bunalıyordum, / ışınlar gibi onun gözleriyse / İrkildim: olsa olsa bu / Beni evcilleştirebilir işte. / Eğildi, ve çekildi yüzümden kanım, / Şimdi bir şeyler soracak... / Mezar taşı gibi dursun varsın / Benim yaşamım üzerinde aşk."* 1920 yıllarda Ahmatova Petersburg Mimarisi ve Puşkin'in yaşamı ve eserlerinin incelemesine başlar. *Aleksandrina, Puşkin Neva Kıyısında, Puşkin 1828 yılında* gibi çalışmalar, daha sonra yapacağı yirmi yıllık bir hazırlıkla *Puşkin'in Ölümü* adlı kitabına girerler. Ahmatova'nın ikinci evliliği 1921 yılına kadar sürer. Aynı yıl eski kocası Gumilev devrim karşıtı çalıştığı savıyla kurşuna dizilir. Ahmatova aşk yaratmaya çalıştığı iki erkeği de kaybetmiştir. *"Bilgelik yerine alışkanlık geçerli / Alışkanlık o tatsız besin... Bugün bile acıyla düşünürüm, / Uzun bir vaaz oldu gençliğim... / Ya kat ettiğim o çorak yollar O sevmediğim adamla! / Ve diz çöküp dua etmişliğim kiliselerde / Beni gerçekten sevmiş olan için. / En unutkanlardan da iyi öğrendim unutmasını Ve gördüm nasıl akıp gider yıllar art arda / Ve hiç öpülmedi dudaklarım hiç gülmedi gözlerim... / Kim geri verir onları bana söyleyin kim?"* Ahmatova'nın aynı yıl sinir otu adlı şiir kitabı çıkar. 1922 yılında *Anna domini -İsa'nın yıllığı*, adlı şiir kitapı çıkar Bu iki şiir kitabında da bir yandan yıkılan bir dünya'nın verdiği acıyı dile getirirken, öte yandan kurulmakta olan yepyeni bir dünyaya dair güvenini ortaya koyar. Betimlemelerinin canlılığı ve kesinliği, anlatımın sadeliği, şiirin taşıdığı müzik öğesi, Ahmatova'nın sanatının temel özellikleridir

1922 yılından sonra Akmeist okulu çöker Anna Ahmatova sessizliğe mahkum edilir Yeni şiirlerin basımını ara verilir. Sovyet eleştirmenlerince, şiirini aşk ve Tanrıyla sınırladığı öne sürülerek *"burjuva ve aristokrat"*, *"yarı rahibe yarı fahişe"* olmakla suçlandı. Sovyet başarılarını övücü şiirler yazma önerilerini kabul etmeyince, 1922'den 1946 yıllarına kadar şiirleri basılmaz. Andrey Aleksandroviç Jdanov (1896-1948), Ahmatova'yı en çok eleştirenlerden biridir. Jdanov bürokrat sayılebilecek bir eğitim müfettişinin oğludur. Rus entellektüel bir ailede yetişmiştir. Lenin, Stalin, Troçki'den sonra sonunaizm eklenen dördüncü Rus devrimcisidir 1915 yılında bolşeviklere katılmıştır. Stalin'in kendisinden sonra başa geçmesini istediği adamdır Jdanov, her türlü ideolojik sorunla uğraşır. Edebiyat, müzik, felsefe, ekonomi, politika, bilime kadar her alanda partili çizgiyi savunur, hayata geçirmek için elinden geleni yapar. Batıyı ve onun değerlerini yerle bir etmek ister. Batı kültürüne karşı, Marksist-Leninist temelde gelişmiş Rusya ve Doğu kültürünü savunur. Bunu yaparken de kimsenin gözünün yaşına bakmaz. Zamanın ünlü şairlerinden Anna Ahmatova'yı da *"rahibe ve fahişe karışımı"* diye nitelemekten kaçınmaz. Onun Sovyet halkına olan düşmanlığını, aristokrasiye olan özlemini, halktan kopuk olan şairliğini, yerden yere vurur. Ahmatova'nın işlediği temalar tümüyle bireycidir, şiirleri acınacak derecede kısırdır, garsiyonerle kilise arasında yalpalayan yoz bir aristokrat kadının duygularını yansıtır. Başlıca konusu ıstırap, özlem, ölüm, gizemcilik, kadercilik temalarıyla iç içe geçmiş erotik aşktır der, bu bir erkek bakış açısıdır. Ahmatova'da memnun değildir, erkek bakış açısından ve kendi durumundan, hatta diğer kadınların durumundan, ama bir çıkış yolu bulamamaktadır. Bir şiirinde kadınları anlatır. *"Bizler burda günahkar kadınlarız, ayyaşlar.*

/ Yaşamımız nasıl tatsız bir arada! / Duvarların üzerinde çiçekler ve kuşlar / Çırpınıyor bulutların ağırlığında. / Sen kara ağızlığını tüttürüyorsun, / Tuhaf duman kümeleriyle. / Bense daracık bir etek uydurmuşum. / Daha alımlı görüneyim diye. / Sonsuz unutulmuş küçük pencerelerin: / O ne, kirağı mı, borası mı kışların? / Duyarlı, usul kedilerin / Bakışlarını andırıyor bakışların. / Beklediğim ölüm saati mi yoksa? / Ah, yüreğim nasıl acılı, delik deşiktir! / Şimdi dans eden şu kadınsa, / Kuşkusuz, cehennemliktir

Şimdi de bir kadının... mücadeleci, devrime düşünceleri ve eylemleri, sanatıyla katılmış bir yazarın, bakışından Ahmatova'ya görelim. Aynı dönemlerde yaşamış Aleksandra Kollontai (1872-1952), şöyle der... *"Ahmatova yeni Kadının Ozanı"* Ahmatova asla bir kominist olmadı, ama anti-kominist değildir. Çok sayıda emekçi kadın ve genç kız Ahmatova'yı ve şiirlerini ilginç bulmuştur. Kollantai Ahmatova için *"O Rus safosudur"* der... Ahmatova'nın şiirlerinde, o dönem Rusya'sında iki kültürün, biri proleter diğeri burjuva ideolojisinin ölesiye mücadelesinin canlı, bildik, ve yakın ruhunun titreyişi ve çarpıntısı duyulmaktadır. Ahmatova'nın şiirleri, günü geçmiş ideolojiden değil, yaratılmakta olandan yanadır. Ahmatova kadın ruhunun heyecanlarını erkek psikolojisinden geçirerek ya da erkek söylemi ile anlatmaz. Tümüyle kadın diliyle... ve iki devrin dönemecindeki kadınların içlerinde duyumsadıklarını anlatır.

Çalışan (emekçi), insanlaşma sürecinde kadın-erkeği bir yana bırakıp yeni bir kültür yaratırken, burjuva kültürünün yaptığı gibi, olayları... yalnızca erkek bakışı açısından göz önüne alamaz ve almamalıdır. Cinsel sorunlar ve kadın-erkek eşitsizliği dünyamız kadar eski sorunlardır. Ahmatova bunu açıkça anlatır. Burjuva toplumunda kadın ne toplumsal ne de iş konusunda bağımsızdır. Bu nedenle ne nesnelere bakışı ne de psikolojisi göz önüne alınır İşçi sınıfının yükselen sınıf ideolojisi her iki cinsin de çıkarlarını, dileklerini, duygu ve düşüncelerini üstüne aldığı için durum değişmiştir. Emek isteyen toplumsal yaşam için öncelikle kadın ve erkeğin eşitliği olmadan yeni bir kültür yaratılamaz. İnsanlık tarihinin en büyük devrimi.... cinsler arasındaki illişkilerdedir. Proleterya ideolojisi, burjuva kültürü içindeki bu gizemin çözümünü elinde bulundurduğunu unutmamalıdır. Yalnız köylü kadınlar, işçi ve küçük memur eşleri değil, parti üyesi olan kadınların pek çoğu da burjuva ideolojisi ilkelerine göre yaşarlar. Aşkta olduğu gibi yaşamda da, annelerinin yaptıklarını yaparlar. Ahmatova'nın şiirleri, onların ne kafalarına ne yüreklerine seslenir. Ama işçi kadınlar, öğrenci gençlik, her alanda çalışan kadın değişim ve mücadele çizgisindedir ve Ahmatova onlara daha yakındır. Kollantai kısaca bunları söyler Ahmatova için.

1925-1940 yılları arasında Ahmatova'nın şiirleri kötümser duygular içerdiği gerekçesiyle yayımlanmaz. 1940'ta *Altın kitaptan* adlı bir şiir kitabı yayınlandıysa da, kitap bir süre sonra hem satıştan hem de kütüphanelerden kaldırılır. 1939-1945 II. Paylaşım Savaşı sürecinde... 1941 Nazi İşgali sırasında Leningrad kadınlarına coşturucu konuşmalar yapar, gönderildiği Taşkent'te yaralı askerlere şiirlerini okur. Bu baskılar ve engellemeler 1946 yılına kadar aralıklı olarak sürer. 1946 yılında şiirleri erotik ve gizemci bulunan Ahmatova, tutuklanarak Sovyet çalışma kampına gönderilir ve onsekiz ay bu kampta kalır. *"Öğrendim yüzlerin nasıl dağıldığını. / nasıl baktığını korkunun gözkapakları ardından, / insanların yüzüne acıyı nasıl işlediğini / keskin köşeli çivi yazılarının acımadan, / kapkara, kumral saçların / nasıl bembeyaz olduğunu, / tutsak dudaklarda donan gülümsemeyi ansızın ,/ kurumuş dudaklarda titreyen korkuyu. / Yalnızca kendim için dua etmiyorum, / benimle omuz omuza duran herkes için ediyorum duamı: / acımasız ayazda, sıcağında Temmuz'un, / o kös dinlenmiş hapishane duvarları altında."* Ahmatova'nın 1935-1940 yılları arasında yazdığı *Ağıt* adlı uzun bir lirik şiirler dizisi, Sovyet halkının Stalin'in baskılarından çektiklerinin anıtı niteliğindedir. Bu yapıt Sovyetler'de 1990'lı yıllara kadar hiç yayımlanmaz. Stalin'in ölümünden sonra Ahmatova yeniden ortaya çıkar... 1958'den sonra bazı çevirileri de kapsayan küçük bir şiir kitabı yayımlanır. II.Paylaşım Savaşı yılları sırasında toplumsal şiirler yazar.

Ahmatova'nın 1940-1962 yılları arasında üzerinde sürekli çalıştığı uzun yapıt, *Kahramansız Şiir* yaklaşık sekiz yüz dizedir. Uzun süre Sovyetler'de yayımlanmaz. Pek çok eleştirmen 20.yüzyılın unutulmayacak şiirlerinden biri olarak kabul eder, *Kahramansız Şiiri*. Ahmatova'nın kendi felsefesi, yaşamının anlamı ve şiir anlayışı üzerine son sözlerinin güçlü lirik bir özetidir.Edebiyatla, yaşam arasında sınırları belirsizleştiren bu yapıt, simgecilik ve otobiyografiyi birleştirir ve genç bir şairin kendini öldürmesini merkez alan bir trajedinin çevresinde zaman, şiir, acı çekme, ve kendini olumlama gibi temaları ustalıkla örer.Ahmatova bir arkadaşına *Kahramansız Şiir*'in on beş yıl boyunca onun peşini bırakmadığını söyler. *"Biri yıldırım gibi dalıyor, / Kapımı zorluyor, yaşam üfleyerek, / Gülüyor ve boynumda atıyor, / Fır fır dönüyor ve el çırpıyor. / Bir diğeri doğuyor sessizlikten gecesinde, / Bilinmez nerenin, bana doğru tırmanıyor, / Boş aynaya bakıyor / Ve sert bir tavırla azarlıyor. / Başkaları da var, gün ortasında, / Hiç dikkat etmezler bana, / Akarlar ak kağıdımın üstünde, / Küçük vadideki kaynak gibi."*

1964 yılında İtalya'da verilen Etna Taormina uluslararası şiir ödülünü kazanır. 1965 yılında Oxford Üniversitesince kendisine Onursal Doktorluk ünvanı verilir. Ahmatova 1963 yılında üç kalp krizi geçirir. Uzun süre hastanede yatar. Bu sürede kızkardeşi Hanna'yla görüşebilir. New York'ta yaşayan erkek kardeşi Victor ile de mektuplaşır. Oğlu Lev'i iki yıldır göremez. Ahmatova'nın duyduğu kadarıyla oğlu Lev doktorasını savunmuş, bilimsel çalışmalarında da başarılıymış. Ahmatova yaşlılığında da yalnızdır. Kardeşi Viktor'a yazdığı son mektubunda şunları söyler... *"Sana son fotoğrafımı yolluyorum. Birçokları bunun en iyi resmim olduğunu düşünüyor. Birden şiirlerimi imzalamama ilişkin isteğini yine de yerine getirebileceğim geldi aklıma. Adamayı bu zarfa koyuyorum; şiir kitabımı satın al, adamamı iç kapağa yapıştır e mi... öperim, Senin Anna'n.15. Eylül 1963."* Ahmatova öldüğünde yanında kızkardeşi yoktu, oğlunu ve erkek kardeşini de uzun süredir görememiştir. 1 Şubat 1966'da uzun süredir yattığı hastanede ölür. Ölüm haberi New York'taki kardeşine telgrafla dostlarınca bildirilir.

Ahmatova burjuva şairdir. Burjuvazi adalet, eşitlik ve özgürlük diye yola çıkar. Ardından bireyleşme ve ben sorunu ortaya çıkar. Alman düşünür Johann Fichte (1762-1814) felsefeye maddeden mi başlayalım bilinçten mi diye sorar. Bu ben tümeldir.1-Ben kendine bakacak-tez, 2- Ben olmayan başka bir ben'e ulaşacak-antitez, 3-Ben, ben'le sınır koyacak-sentez. Burjuva bu düşünceleri ile çok acı çekti, günümüzde de sürmekte bu acılar. Oysaki özgürlük, ancak insanlar arasında, insanlık için eylemle mümkündü. Ayrıca özgürlük verilmiş olan değildir, eylemle gerçekleşir. Burjuvazi yabancılaşmayı getirir. Ben'e ben'le sınır koyan kişi varoluşunu-ontik varlığını, kişiye, dine, devlete dayandırır. Vatandaşlık bilincinin içinde sıkışıp kalır. Gelenek ve göreneklere boğar insanları. Kişiler kadın-erkek cinsiyetini mutlak olarak öne sürer. Cinsiyet bir özellik bir öncelik gibi kullanılır. İnsan türünün bir üyesi olmak insanı görmek ve insanı sevmek unutulur. Ahmatova yabancılaşmanın tüm acılarını çeker.

Yabancılaşmayı ilk kıran kişi Ludwig Feuerbach, (1804-1872) tüm bu sorunları gördü. Yabancılaşmayı kıran insan, bireysel gücünü, toplumsal ve tarihsel güç olarak tekrar topluma-insana kazandırır. Ben ben'le sınırlanmaz, insana ve sevgiye gidilir. İnsana ve sevgiye giden şair-yazar Berrin Taş tüm bunları yaşar, deneyimler, mücadele eder... çok acılı ve zorludur bu yol... devam eder ve Ahmatova'nın bilemediğini... bulamadığını bulur... Berrin Taş geceyi gündüze çevirir, yalnız kendisinin değil bir çok insanın, en yakınında biz öğrencilerinin, okurlarının... *Gecenin Işığa Uyanışı* şiirinde şöyle söyler... *"Korkma sevgini söylemekten / İnsan olmaktır biraz da / yüreğini yerlere sermek / görmektir... titreyen sessizliğini fırtınaların / gecedeki kıpırdanışlarını ruhun / dinlemektir...s öylenmeden bir şeyleri / pınar olup akmaktır çağıldayarak... / senden-bana / benden-sana / Susma... karanlıkta ağladığın anlara / insan olmaktır biraz da / gözyaşlarını yanına almak sezmektir... oluştaki heceyi bir anda / gecede kaybolan ötüşlerini insanın / bilmektir... öğrenmeden bir şeyleri / buhar olup erimektir uçuşarak... / senden-bana / bendensana / Kaçma... ıssızlıkta kaybolduğun yıllardan / İnsan olmaktır biraz da / ağrılarla yaşamaya alışmak / anlamaktır... dün yiten soluğunu insanın /olanı duymaktır parmakuçlarında / korkma... sevmek insana gitmektir / gecenin ışığa uyanışıdır aslında.*

Berrin Taş, Ahmatova'nın göremediğini görmekte kadın-erkek değil de, insana seslenmektedir. Berrin Taş erkeklerle aynı olmaya değil eşit olmaya çalışmaktadır. Ne istediğini bilen bir kadındır, Ahmatova'nın hep yapmak istediğini.... ve hiç yapamadığını yapar.... ve şöyle seslenir Berrin Taş *Pleplerin Çocuğu* adlı şiirinde. *"Çölün susuzluğunda kurumuş hoyrat bir daldın / kuşku sevmeni engelliyordu / sana sevmeyi öğrettim / o acımasız dikenlerini / sınır tanımaz yüreğimde denedin / bes belli güvenmek istiyordun / duygularımı acıtarak direncimi ölçtün / ben varoluşunu sevdim / varlığında çiçeklenen insanı / bana benzemeyen yanlarını sevdim / seni sen yapan yağmurlarını / sen ekmeğini yırtarak kazanan / pleplerin çocuğu / ben utanmaların gizlenmelerin / kıyıda beklettiği yosunlaşmış tortu / beni okyanusa at / dalgalarla boğuşalım desem / gelemezsin / çağırsan dağları yırtmaya / ben gelemem / acır ellerim / bırakmaz kök saldığım topraklar / tutar gövdemi / ya tut ellerimi / dağla denizi buluşturalım / ya da nasırlaşmış yüreğini al git / pusu kurduğun ormanına / orda acıman gerekmez bir kadına.."* Bilinçli bir kadının; bir erkeğe-insana, seslenişi umut vericidir. Bu umudu ve bilinci Berrin Taş öğrencilerine de aktarır Kadın programı-Edebiyat seminerleri-Şiir atölyesi çalışmaları ile... Şiir atölyesi çalışmalarından şair, *İlk* adlı şiirinde, Burcu Uprak bir erkeğe-insana... içten sevgisini şöyle anlatır. *"Konuştukça güzelsin / ayçiçekleri / yol kenarında / yolun bir ucu sen / diğer ucu güneş / çiçekler / bir de baktım / kıpırdanıyorlar hafifçe / iki adım sonra / yüzleri sen / ellerin güneş / sesin / yolunu kaybedip / elime konan / ateş böceği...* Atölye çalışmasında bir başka ressam- şair-yazar Çiğdem Kardelen *Ben* adlı şiirinde bir erkeğe-insana bilinçle seslenir... *"O, / Beyaz / ve / Bulut / Ben. / İnsan / ve / Kırmızı / Onu. / Rüzgar uçurur / Beni. ben..."* Yine atölye çalışmasından Gülhan Dikme,

Edna St. Vincent Millay

Güzel Işık*

Benim mumum her iki ucundan yanar
Bütün gece yetmeyebilir
Ah benim düşmanlarım
ah benim arkadaşlarım
Güzel bir ışık verir.

Türkçesi: Anıl MERİÇELLİ

* "The Norton Anthology of Modern Poetry" adlı kitaptan alınmıştır.

Yabancılaşmayı kırmış; bir erkeğe-insana,sevgiyi ve mücadeyi anlatıyor *Keman Sesi* adlı şiirinde... *"Kalabalık kentin / Daracık kaldırımlarında / Bir keman sesi / İnce mi ince, derin / Sen gibi / Ansızın / Ey sevgili / Keman sesinde / Silkiniyor kaldırımlar / Ve yıkıyoruz çıkmazlarını / Kalabalık kentlerin..."*

"O yaprak dökümü asfaltında
Daha çok beklemeyeceksin beni.
Seninle Vivaldi'nin Adagio'sunda
Kucaklayacağız birbirimizi."

Yararlanılan Kaynaklar:

1. *Uzanıp Öldü Hüzün*, Gölge Yayınları, Çev.Mazlum Beyhan.
2. *Anna Ahmatova-ardından*, Varlık Yayınları, Çev.Sabit Yılmaz, Mustafa Ziyalan İstanbul 2002.
3. *Çok Sesli Sessizlik*, Eliane Bickert, Çev.Sevgi Tamgüç, Broy Yayınları Ankara 1994.
4. *Seçilmiş Şiirler*, Adam Yayınları, Çev.Azer Yaran.
5. *Dünya Şiir Mitosları*, Gendaş Kültür Yayınları, Çev.Hande Özer, İstanbul 2002.
6. *Bir Kenti Ağlıyorum*, Berrin Taş, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1996.
7. *Felsefe Sözlüğü*, Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınlar, İstanbul 2002 5.Baskı.
8. *Marksizim ve Cinsel Devrim*, Aleksandra Kollontai, Akyüz Yayınları, Çev.Kemal Yalım İstanbul 2001.

Dipnotlar

1.Çar Köyü, 1917 Devriminden sonra böyle bir köy ismi kalmamıştır.
2.Shakespeare'in ünlü yapıtı Hamlet oyununda bir kahraman.
3.Slav mitolojisinin kahramanı.
4.Orta Çağ Fransız romanlarından Tristan et Yseult romanının kahramanı.
5.A.de Saint-Exupery'nin aynı addaki romanının kahramanı.
6.Epik ve romantik uzun şiir (1924).
7.Çarcığım, sevgili çarım. Genç kızların o dönemdeki beyaz atlı prensleri.

* İnsancıl Atölyesi, Kültürde Kadın Semineri'ndeki sunumun metnidir.

CAN BAĞI

Gülhan DİKME

Seni ellerinden seviyorum,
bu yüzdendir ellerimi sana verişim.

Gelenek büyüklerin ellerinden öpmeyi buyurdu, kısık sesle de buyurur halen. Ana baba çocuğuna ilkin, büyüklerin ellerinden öpmek gerektiğini bildirdi. Çocuk düşündü ve sordu neden? O senin büyüğün de ondan... Büyük ne demek? diye sordu çocuk... sorular çoğaldı, çocuklar susturuldu. İnat etti çocuk öpmedi, ya da korktu öptü... Gelenekler varoluş nedenleri ortadan kalktıkça, bir bir yıkıldı, yıkılıyorlar... -Bugün gelenekleri uygularken ve yıkarken bireyin, hele de toplumun sağlam bir bilinçle hareket ettiğini bir genelleme yaparak söylemek zor. Bir geleneğin sürdürülmesi ya da yıkılması derken sağlam bilinci, sağlıklı bir bakışı olan bireyleri ele aldığım varsayılsın- Varoluş nedenlerini temellendiren gelenekler sürer, sürdürülecektir elbet. El öpme geleneği, yöreden yöreye değişe değişe varlığını sürdürür hâlâ. Kimileri dudağını değdirir hafifçe, öpmez, alnına götürmez, alnına değdirildi mi görgüsüzlük oluverir şimdilerde. Kimileri öpüp, alnına değdirir. Böyle gelmiş, böyle gider, gelenekler bozulmadan ama niye sürdürülür bilinci olmadan sürüp gider kimileyin... Bile isteye mi öpülür eller ya da öpülmez de öpmeyen niye öpmediğini bilir mi bilinmez.

Geleneklerin sürdürülmesi, korunması gerekir ya da gelenek savunucusu olduğum düşünülmesin. Gelenek bir yana eylediğine, söylediğine, eylemediğine, söylemediğine... niye sorusu sorulmalı ve sorusunu cevaplamalı birey, toplum... El öpme geleneğini düşünür oldum uzun süredir. Kökü nereye dayanır, ne zaman ortaya çıktı bilmem. Kuşkusuz ki gelenekleri koyanların bir bildiği vardı, zamanına göre toplulukların ve bireylerin yaşam koşulları içinde yaşamın ve insanın düşünülüp, tartışılmasından oluşturulmuştur. Öyle ki bazıları bugüne, hatta yarına ışık tutabilecek güçtedir. El öpme geleneği böylesi güçlü gelir bana. İnsana yakışır, insanı ve yaşamı duyuran bir gelenek olduğu düşüncesindeyim. Bile isteye eylemeli, yaşatmalı bu geleneği. Ellerimiz öpülesi sevilesidir de ondan. "Eli öp, alnına sür" diye buyurur gelenek. Işıklı ve bilgece bir dile getiriş bu. "Eller alnın akıdır, yüzünün ağartısıdır, aydınlığındır" düşüncesinden çıkıp gelmiştir. Nasıl mı?

İnsan ağaçtan yere indiğinde, ellerini nasıl kullanacağını düşünmüş olmalı. Elbette ki bu düşünme, bugünkü gibi kuramsal değildi, doğal sezgisel bir düşünme. Ağaç üzerinde ön ayaklarıyla kendiliğinden yaşamını kurdu... Doğa kendini alabildiğince insana sununca, insan, ön ayaklarıyla doğadan sunulanı aldı. İnsan ön ayaklarıyla doğaya, yaşama ekledi, kendini. Bu katılmada ön ayakları giderek uzadı, büyüdü, güçlendi.

Ağaçtan yere indiğinde nasıl boşta bırakabilirdi o kocaman ellerini. Ya boşta bıraksaydı nice olurdu halimiz? Niye boşta bırakmadı ellerini ya da boşta bırakabilir miydi? Elbetteki insan doğadan kendini koparmayı düşünmezdi. Kendini doğadan saymış olmalı. O doğaydı, doğanın ayrılmaz bir parçasıydı. Günlerce düşünüp taşınmadı elbet. Gördüğüne inandı, gördüğünü kendi sandı. Doğadandı apaçık görüyordu. Bir gereklilikten çok insanın doğal deneyiminden edindiği ilk basit (salt), -bugünkü insanın düşünce gücünde kavramaya, eyleminde kurmaya çabaladığı, zorlandığı- bilgisi şu olmalı: Yaşam kendine edilgen kalanı barındırmıyor. Kendisiyle doğayı doğal bir bilinçle bütünleştiren insan, doğayı gözlemlerken kendini gözlemleyerek kendini bilmeye başlamış olmalı. Başka birilerinden, kurumdan, kitaplardan gelenekten... aktarılan teorik bilgi kaynakları yok. Bilgiyi kendisiyle ve yaşamla içselleştirme sorgulaması, kaygısı bulunmaz. Doğanın akışını gözlemleyerek, bu akışa kendiliğinden katılımıyla yaşamını ve kendini kurar. Onun çelişkileri, doğanın çelişkileridir. Aydınlık-karanlık, sıcaklık-soğukluk, doğum-ölüm döngüsü insanın doğal döngüsü oluverir. Doğa durmaksızın eyliyor. Bunu gören insan, eyleme geçiyor. Onun bu eylemi doğayı taklit etmek midir? Sanmam. Kendini doğa sayan, eylemleriyle doğaya, yaşama kendini katan, doğayı yaşarken kendini yaşamış olmalı.

İnsanın iki ayağı üstüne kalkma ve ayakta durma mücadelesi ve yürüyerek kazandığı zafer. İki ayağı üzerinde durma, yaşamı yerde sürdürebil-

menin ilk eylemi. İnsanın ilk eylemine savaş diyebiliriz sanırım. Savaş deyimi kökeninde yaşamsallık amacı taşıyor öyleyse. Savaşı yaşarlılık eylemi, yaşamak, yaşama katılmak, diye tanımlayabiliriz. Öyle bir yaşarlılık eylemi ki bu ilk kalkış, o günden bugüne sürüyor.

İnsanın bu mücadelesinde ellerinin desteğini düşünüyorum. Elleri hem onun dayanağı hem de görmüş geçirmiş yol göstericisi olmuş olmalı. İki ayağı üzerinde durma mücadelesinde ayakta duramayıp düştüğünde elleri onu düşerken korumuş, sonra " *pes etmek yok, haydi oturma miskin miskin kalk ayağa, bu sefer başaracaksın"* diye yüreklendirmiş olmalı. O eller asırlardır insanı yaşama çağırıyor. "*sen hâlâ düştüğün yerde misin? Ayağa kalk haydi? İki ayağının üzerinde durabiliyor musun? Bak kendine yaşamın neresindesin? Yaşama bir adım at."*

Niye öter kuşlar böyle evlerimiz saçaklarında, ağaç tepelerinde, karıncalar niye yabansılamaz ellerimizi, kollarımızı, ateş böceklerini neden çığlık çığlığa, su niye yeraltında beklemez sessiz sedasız, tohum nden toprak kaya dinlemez de deler geçer filiziyle... Sen bu çağrıyı duyuyor musun?

Sonra taşı eline alıyor insan. Elleriyle taşı taşa sürerek ışığı süzüyor, ateşe dönüştürüyor. Karanlığını aydınlatıyor. Elleriyle, bedenini ve düşüncesini yerden göğe doğayı biçimlendiriyor. Bu biçimlendirmek doğaya ve düşüncesine yeraltı ve yerüstü tanrılarını oturtuyor. Kimilerinin yarattığı tanrı öyle bir tanrı ki evreni yaratıp bir yana çekiliyor. *"Benden bu kadar gerisi sana kalmış, gerisine benim gücüm yetmez"* diyor. Kimilerinin tanrısı hangi taşı kaldırsan karşına çıkıyor, evrene ve insana hükmediyor. Kimilerinin elleri bilge, bir bir yıkıyor tanrıları, yerdeki ve göktekteki tahtlarını alaşağı ediyor. Biliyor ki yerlerin ve göklerin ille de bir tanrısı varsa, o tanrı elbetteki elleri. Ellerini düşündün mü hiç?

Münübüs ya da otobüste yolculuk ederken ellerinize bakıyorum. Sevinçlerimizi ve acılarımızı düşünüyorum. Ellerinizi arıyorum, el olmamak, el kalmamak, el vermek, elinde yaşama katılmak adına. El deyişini dille de uzak ve yabancı kılışımız ellerimizi anlamlandırıp, canlı tutamamaktan, yaşantımıza sokamamaktan olsa gerek. El deyişi, doğadaki sesinden, yaratıcılığından, yaşamsallığından, kendiliğinden güzellik, kendiliğinden can olmakla anlam bulur. Kendini ve her şeyi güzelliğe ve yaşanırlığa berkiten el deyişiyle yabancılığı, uzaklığı, duyarsızlığı da ifade eder olduk şimdilirde. Ellerimize el kalışımızdan olsa gerektir.

Ellerimiz nerde, ne yapar, kimleri alkışlar, ekmeği nasıl tutar? Dünya binlerce yıldır insanın ellerinde biçimleniyor. Öte yanda dünya kendine ve her şeye el kalan ellerde yerden göğe karış karış parselleniyor. Sınırlar çiziliyor, milim milim hesaplı, derin ve kesin çizgilerle. Çizgiler bir çiçeğin göbeğinden, düşüncelermizden, düşlerimizden geçiyor. Oysa bilincimizi, düşüncelerimizi, düşlerimizi biçimlendiren ellerimiz değil midir? İnsan elinin eylemliliği, emeği değil midir, insanın beyin yapısının gelişimi, vs. düşünce, duygu gelişimi. Ellerimiz ilk günkü mücadelesinden bugüne emekle biçimledi eylemini, emekle biçimlenen eylemine borçlu değil miyiz yaşantımızı? Ele el kalanlar çok sürmez kurur gider yeryüzünden, izsiz, tortusuz. Kendi kendinin can bağını kurutur da ondan. Eller doğa gibi kesin bir acımazlıkla bağışlamaz kendine ihaneti edeni.

İlk insandan bugüne emek veren ellerin teri kurumaz, ağartısı sönmez elbetteki. Ellerinden bilge çocuklar var, oyunlar kurar elleriyle. Düşlerini yaşamın içine taşırlar. Bir eliyle güneşi kapatıp, sonra salıverir yeniden yeryüzüne. Sonra dönüp şöyle der: "*Hani güneş çok uzaktaydı.*" Ellerimiz var, uzanıp tutmaya güzelden güzele eklenmeye, can vermeye, can almaya. Sorarım şimdi nasıl öpülmez insan eli, nasıl alınlara sürülmez.

Ellerin, asırlardır görmüş geçirmiş, bilge, tanrı, dost. Unutup da ellerini, ihanet etme kendine. Bilir misin her şey senin ellerinde.

YÜZÜN

I.
akasya
kokularını taşımasa da rüzgar
harcayamam ilk yazları
her gittiğim yerden
sana gelirim

2.
yaşadığımız
günlerin çığlıkları
derenin dinginliğinde uyuyan
yüzün

3.
içimin raylarındaki
uzayan sancı
çelişkisi gökyüzünün

4.
yine de anlatabilirdim seni
ayrılık türküleri
girmeseydi araya

İbrahim TIĞ

Franse Elena Farmer'ın HÜZÜNLÜ VE DİRENGEN ÖYKÜSÜ

Hira Selma KALKAN

Bir süredir yutkunmakta güçlük çekiyordu. Çene altında da iki tane lenf bezi ele geliyordu. Sonuçları o gün almıştı doktordan. Akşam yemeği sırasında kocasına durumu anlatmıştı, hatta onu teselli bile etmişti. Şarabını yudumlarken gayet sakin *"Yarın Seattle'a gideceğim, kentimi sağ salim son bir kez görmek istiyorum"* demişti. Lee uzun uzun tabağına bakmıştı, şimdi yutkunma güçlüğünü yaşayan oydu.

Trenin buharına takılan gözlerini nice sonra kırptı. Ağlıyor muydu yoksa açık kalan gözlerin doğal ıslanması mıydı süzülen damlaların gerekçesi. Üzerinde kahverengi siyah kareli döpiyesi, içinde sütlü kahve balıkçı yaka kazağı, kolunda dört köşeli eski çantası ve her zamanki gibi buruşuk pardösüsü ile ağır ağır ikinci perondan bindi trene. Dört kişilik kompartımanda yalnızdı. Pardösüsünü yanına koydu, çantasını kolundan bırakmadan pencereyi aşağı indirdi. Derin bir nefes aldı. Bebeğe sarılır gibi çantasına sarıldı. Dışarıda akıp giden insan seline baktı. Bakışları o seli geçiyor ötelere, nisan yağmurunu karşılamaya hazırlanan İndianapolis'in göğüne dalıyordu. Gamlı bir hava vardı, serin ve gamlı... Biraz da bıktırıcı... Yağmur yağsa da sıkıntıyı atsa diyeceğiniz bir hava... Yarıya indirdiği camdaki görüntüsüne baktı. Yüzünün beyazlığı buradan bile fark ediliyordu. Sarı saçları elli yedi yaşının beyaz saçlarıyla karışmış, samur sarısı - ot beyazı olmuştu. Gıdığı yoktu ya çenesinin iki yanından etleri birazcık sarkmıştı. Yüzündeki çizgiler, hele de gözleri yaşadıklarını ele veriyordu. Sağ bileğinde yıllanmış bir kelepçe gibi duran incecik saatine baktı; trenin kalkmasına birkaç dakika vardı. İnce narin elini çantasının içine daldırdı, sigara tabakasını çıkardı, bir sigara yaktı. *"Nerdeyse zayıf, ama tonton bir nine olabilirmişim"* diye düşündü. Trenin hareket etmesiyle kompartımanı serin bir hava doldurdu. *"Şimdi Seattle'da gerçekten yağmur yağıyordur, böyle iki arada bir derede değil hem de"* diye geçirdi usundan. Yıllardır gitmiyordu doğup büyüdüğü kente.

Ruhuna göre temelde kentleşmeye karşı da olsa çok dengeli bir kent oluşunu düşündü Seattle'ın. Havasının nemli ve yağmurlu hali melankoli verirdi insana (İskoçya vardır bir de böyle). Hiç müzik yapamayan bir insan bile oraya gidince ve o ruhu yakalayınca neler neler yapmazdı... Birçok müzisyen çıkmıştı buradan, Jimmy Hendrix'in doğduğu yerden... Amerika Birleşik Devletleri'nin kabileleri yok etmeye çalıştığını anlatmaya uğraşan kızılderili kabile reisi Seattle'dan alıyordu adını. Fabrikaları, işçi sınıfı, havaalanı ve "grunge" müziğiyle Amerika'nın en az amerikansı olan şehirlerinden biri... Kendinizi İskandinavya'da sanırsınız sanki. Her iki dükkandan birinin coffeeshop olduğu, kitap, kahve, müzik, gri havalar ve yağmurlu öğleden sonraların değerini bilen kayıp ruhların hayatlarında bütünlük hissetmeye en çok yaklaştıkları şehir belki de... Cinayet oranı en düşük metropollerden biri olması dikkat çeker, intihar oranı öylesine yüksekken... Eğlenceli, tamamlayıcı şehir; dağları, okyanusu, gölüyle...

Yutkunmasını zorlaştıran ösafagus kanseri onu yakında ölüme götürecekti. Ölüm... çok ötelerde değildi, hemen şuracıktaydı. İnsanlar kendilerini ölümden soyutlamaya çalışıyor, diye düşündü. Ne çaresiz çabadır bu. Ölümü inkar etmekle kendimizi de, yaşamı da inkar ediyoruz. Ölüm fikriyle bütünleşmek bizi kurtarır. İnsanlar ölümü hep başkaları için düşünme eğilimindeler. Seneca'ya göre vazgeçmeye hazır ve istekli olanlar dışında hiç kimse hayatın gerçek tadını alamaz.

"Ben her an vazgeçebilecek gibi yaşamadım mı" diye geçirdi aklından. *"Bu dünyanın dünyalıklarına bakmadan, ne olursa olsun yeter ki yaşayayım demeden, yaşamın bizzat içinde yaşamadım mı?"*

Yaşamak tutsaklıktır, bunu biliyoruz, ama ölüm de tutsaklık. Belki tutsaklık kimi kavramları kutsal saymamızdan... Hani spermler olduğu yerde ve ulaştığı yumurtayı döllediği yerde tutsak ya (yaşam burada başlıyor), adamın ellerine yapışan ya da yere düşen spermler de tutsak (bu da ölüm)... ama

özgür olduğu bir yer var yere düşene kadar, rahme girip yumurtayı dölleyene kadar, hareketli olduğu yol aldığı o kısa zaman... yaşamla ölüm arasında bir çizgiden ya da zardan söz ediyoruz ya işte özgürlük orada...

Kişi yaşlanınca, hastalanınca tanrıya daha çok yaklaşıyor. Yaşama dair yapabileceklerinden sıyrıldığı, onların bittiğini düşündüğü şu noktada tek dayanak tanrı olduğundan, ikiyüzlülükle ona dönüyor; ama yaşama dair bir kıpırtı olsa tanrıyı iplemez bile. Kimi özel günlerde belki anımsıyormuş gibi yapar. Yaşlandıkça dinlenmez olur insan, çekilmez oldukça da sessizliğe ve yalnızlığa bırakılır. Bu durumda onu tek dinleyen tek çeken tanrıdır. Zorunlu olarak tanrıyla baş başa kalır.

Oysa o, daha on yedi yaşındayken "*tanrıyı*" öldürmüştü. Lise öğrencisiydi. Okul dergisinde yayımlanan, hatta ödül verilen yazısını zihninden geçirmeye zorladı kendini. Bazı şeyleri anımsamakta zorlansa da birkaç kez denedi. Mücadeleyi hiç bırakmazdı ki zaten...

TANRININ ÖLÜMÜ(1)

"Şimdiye kadar hiç kimse bana gelip de, 'Sen bir aptalsın! Tanrı diye bir şey yok. Birisi tüm bunları sana yutturuyordu.' demedi. Bunun cinayet olduğunu sanmıyorum. Sanırım Tanrı yıllar geçtikçe ve ben onun varlığından vazgeçtikçe öldü ve bu beni hiç de şok etmedi. Belki de din konusundan hiçbir zaman çok fazla etkilenmeyeşimdendir. Pazar okuluna gittim ve İsa ve yıldızı ile ilgili hikayeleri sevdim. Çok büyüleyiciydiler, ama onlara inanmadım. Çok muğlaktı. Fakat Tanrı başka bir şeydi. O gerçek bir şeydi. Hissedebildiğim bir şeydi. Fakat sadece bazı zamanlarda hissedebiliyordum onu. Geceleri tırnaklarımı, dizlerimi ve dişlerimi temizlemiş olarak temiz çarşafların içine yatar ve Tanrıyla konuşurdum. Şimdi temizim. Hiç bu kadar temiz olmamıştım. Ve hiç daha temiz olmayacağım. Fakat bu din değildi. Bununla ilgisi fiziksel olan çok fazla şey vardı. Bir süre sonra Tanrı hissi gelmemeye başladı, geceleri bile. Başbakan 'Tanrı her şeyi görür ve tüm çocuklarını gözetir' dediğinde, ne demek istedi diye merak etmeye başladım. Fakat eğer Tanrı çocukları olan bir baba ise, o zaman hissettiğim temizlik duygusu Tanrı değildi. Böylece geceleri yatağa girdiğimde temiz olduğumu düşünürdüm... Uykulu olduğumu. Ve uykuya dalardım. Bu temizlik duygumun bana hissettirdiği neşeyi azaltmadı. Sadece Tanrının orada olmadığını biliyordum. Bazen onu hatırlamayı yararlı bulurdum. Özellikle de önem verdiğim şeyleri kaybettiğimde. Tüm evi nefesim kesilinceye kadar panik içinde arayıp, odanın ortasında durup gözlerimi kapatıp, 'Lütfen Tanrım kırmızı kuşaklı mavi şapkamı bulmama yardım et' derdim. Genellikle işe yarardı. Bu beni Tanrının tüm çocuklarını eşit olarak sevdiğini fakat benim mavi şapkamla vakit harcarken, diğerlerinin anne ve babalarını sonsuza kadar kaybetmelerine göz yumduğu gerçeğini anlamaya başlayana kadar tatmin etti. Şunu anlamaya başladım ki aslında onun insanların ölmeleriyle ya da şapkalarıyla pek de ilgisi yoktu. Bunlar o istese de istemese de oluyordu. O cennette duruyor ve tüm bunlar olmuyormuş gibi davranıyordu. Tanrının niçin bu kadar faydasız olduğunu biraz olsun merak ediyordum. İnanmak zaman kaybı gibiydi. Hiç kimseden yardım almadan gerçeği bulmuş olmaktan gurur duyuyordum. Diğerlerinin bunu fark edememiş olması beni şaşkına çeviriyordu. Tanrı gitmişti. Niçin bunu göremediler? Bu hâlâ beni şaşkına çeviriyor."

Nasıl olay olmuştu o zamanlar... *"Seattleli kız tanrıyı öldürdü, ödülü kaptı"* diye yazmıştı gazeteler. Şu gazeteleri, medya denen canavarı oldum olası sevmemişti, Frances. Hayatının mahvolmasında onların azımsanamayacak bir yeri vardı. Her şeyle, herkesle ne çok mücadele etmesi gerekmişti. Öncelikle annesiyle... annesi kadın hareketlerine katılan, aktif, baskın kişilikli bir kadındı. O ise sessiz sakin... öyle görünüyordu ya içinde ne fırtınalar kopuyordu, ilerde annesi de diğerleri de görmüştü o fırtınaları. Annesini sevmezdi, ama ona da benzerdi, özellikle inatçılık konusunda. İkisi de yazar olmak istiyordu. Washington Üniversitesi'ne basınyayın bölümüne girmişti, ama kısa süre sonra gönlündeki aslanın oyunculuk olduğunu anladı. Burada, okul dergisinde, öykü-şiir-makale yazıyordu. 1930'ların Amerikası hiç de denildiği gibi özgürlükçü değildi. Baskı ortamı egemendi. Annesi başta olmak üzere, o sevdiği kenti ona dar ettiler. Sırf ona mı, bir sürü düşünen güzel insana da... 1935'te solcuların çıkardığı *Hareketin Sesi* gazetesine bolca abone bulması sayesinde ödüllendirilmiş, Sovyetler'e gitme hakkı kazanmıştı. Ne müthiş bir şeydi bu onun için, hem gönül verdiği 1917 devrimiyle somutlaşan sosyalizmi yakından koklayacak hem de Rus tiyatrosunu inceleyebilecekti. Ah annesi!.. Herkesten önce annesi karşı çıktı. Frances gideceğim dedikçe, annesi gitmeyeceksin dedi. Hatta gazetecileri çağırıp *"Komünistler çocuklarımızın aklını karıştırıyor"* diye dönemin paranoyasını kaşımaktan geri durmadı. Tüm karşı çıkmalara, kara yazmalara karşın dikbaşlı, inatçı Frances Sovyetler'e gitti. Ne muhteşem bir geziydi o... anımsıyordu... beynini parçalamışlardı, ama anımsıyordu işte... engel olamamışlardı anımsamasına... Gerçi bazı anıları boş karelerden ibaretti, ama önemli kısımların çoğu yerindeydi. Lobotomi* yapılan diğer iki kadın gibi olmamıştı. Kennedy'nin kardeşi Rosemary tedaviden sonra bir daha hiç toparlanama-

mıştı. Oyun yazarı Tenesse Williams'ın kız kardeşi Rose de öyle... Kendisi kötü günler geçirmişti, rollerini ezberlemekte zorlanmıştı, ama otobiyografisini yazabilecek kadar beyni yerindeydi. Ne vahşet bir yaklaşımdı o; şizofrenleri onlarla bir tutup hasta saydıkları komünistleri ve eşcinselleri, beynin ön lobunu çıkartarak tedavi edeceklerini sanıyorlardı. Bu ülkede zaten aklı çalışan kaç kişi vardı ki, onları da akıl almaz türlü yöntemlerle devre dışı bırakmaya çalışıyorlardı. Komünizm korkusu, o henüz dört yaşında bile değilken Rusya'da gerçekleşen "*Bolşevik Devrimi*"nden sonra, sürekli kaldı Amerika'da. Dünyayı sarsan bu on gün kapitalizmin yıkılabileceğini göstermişti. Bu düzenin savunucuları duydukları korkuyu kısa zamanda bir ulusal korkuya dönüştürmeyi amaçladılar. 1919'da geniş çapta araştırma yaptılar. Öyle ki 1930'da temsilciler meclisine bağlı ilk komite kuruldu. Başkanı Hamilton Fish, komitenin sadece komünistlerin peşinde olduğunu belirtti. Frances, eylemler kenti Seattle'da okuduğu gazete ve dergilerden durumu izliyordu. Henüz tam ayrımsayamıyordu, ama asi ruhu, parlak zekası tez zamanda gideceği yolu göstermişti ona. 1929'da New York borsasının çökmesiyle başlayan ekonomik krizle kapitalizmin temelleri sarsılmaya başlamıştı. Düzenin temsilcileri ortaya "*Hayat Sovyet Rusya ile bir savaştır*" gibi gayet absürd sloganlar atmaya, korku propagandasını püskürtmeye başladılar. Türetilen casusluk hikayelerini duydukça gülerdi, Frances. Bu insanların bu kadar budala olmasını şaşkınlıkla ve hüzünle izlerdi. Üstelik ilk büyük grevi yapmış işçi şehri Seattle'da da bunların olması daha da ilginçti. Bu kampanya böyle bitmiyordu. 38'de kurulan "Amerika'ya Karşı Çalışmaları Araştırma Komitesi" 50'lerin sonuna kadar birçok insanın canını yaktı. Frances komiteyle birebir sorgulama yaşamadı, ama arkadaşları sorgulanırken ona da akıl hastanesinde düzenin devamı için kobaylık yaptırılıyordu. Foucault'un "*doktorlar ideolojinin piyonudur*" sözünü doğrulayanlar vardı. Örneğin II. Paylaşım Savaşı sırasında 1943-45 yılları arasında Auschwitz toplama kampında başhekimlik yapan Dr. Josef Mengele... Kampa getirilen Yahudiler arasında öldürülecekler-le, çalışabilecek olanları ve laboratuvar deneyleri için kurban seçmeye yönelik ayıklama işlemlerini yürüttü. Ari soyunu çoğaltmak için doğurganlığı artıracak yöntemler geliştirmek üzere tutuklular üzerinde özellikle cüce ve ikizleri kullanarak deneyler yaptı. Laboratuvarının bir duvarı, öldürdüklerinin mavi gözleriyle doluydu. Beş milyon insanın ölümüne neden olan Mengele, Güney Amerika'ya kaçarak rahat bir yaşam sürdü. 1950'de henüz ne olduğu belli olmayan bir sürü ilaç, Frances'in üzerinde denendikten, soğuk su şokları yapıldıktan sonra, Mengele'den geri kalmayan Dr. Walter Freeman ona lobotomi yapmıştı.

Böylelikle her konudaki sol fikirlerini, çıkardıkları ön beyin lobuyla atacaklarını zannediyorlardı. Ameliyat sonrası bir odada tecrit etmiş ve ameliyatın etkilerini üzerinde gözlemişti. Ailesi ve ülkesi tüm bu işkenceye ortak olmuştu. Bu ortaklar Nürenberg Mahkemeleri'nin "savaş suçlusu" ilan edip yargıladıkları kişilerden ne kadar az suçluydu. Mengele gibi Freeman da yaptığı insanlık dışı deneylerden sonra, neredeyse ödüllendirilmiş gibi bir hayat yaşamıştı.

Trenin yumuşak uğultusu gökyüzündeki gamlı bulutları yarıp onu tiyatro sahnelerine götürüyordu. Çantasından çıkardığı gençlik fotoğrafları bu yolculukta ona yardım ediyordu.

Altın Yumruk'ta (Golden Boy) Luther Adler'le sahne fotoğrafları... Group Theatre'ın afişi... Dudaklarına götürdü fotoğrafları. Toplumcu yazar Clifford Odets'in oyunu iyi karşılanmış övgüler almıştı. Bundan iki yıl önce de *Star* Gazetesi'nde "*Gelecek vaat eden oyuncu*" diye söz ediliyordu ondan. Hele Paramount stüdyolarının gözdesi yedi kadın oyuncudan biri olunca basın etrafında pervane olmuştu. Her zaman istediğini söyleyen ve yapan, baskı altında kalmayan zorlu bir kişiliği vardı. Bu durumsa ne Hollywood'un ne medya ordusunun hoşuna gidiyordu. "*1 Mayıs*" gösterilerine gitmesi, kadın sığınma evlerine yardım etmesi tuhaf karşılanmıştı. Oysa gününü kuaförlerde, güzellik merkezlerinde, pahalı otellerde geçirse Hollywood'un en sevgilisi olacaktı... Hollywood için fazla siyasi olduğu söyleniyordu. Sanatçı toplumdan ve toplumsal gerçeklikten nasıl habersiz yaşar, nasıl duyarsız olur anlamıyordu. Toplumun içinde beslenecek, oradan enerji alacaktı. Uzakta bir yıldız değil, yakında bir arkadaş olacaktı. Araba markaları statüyü gösterirdi, onların dünyasında. Kendinin ikinci el arabasıyla ve makyajsız sade yüzüyle halkın arasında dolaşması dert oldu. Şimdi adını anımsamadığı bir gazeteci yaptığı röportaj sonrasında "*onun her konuda sol fikirleri var, ona katılmasanız da saygı duyuyorsunuz*" demişti. Onun için "*36'ların starı*" diyen kişiler bu söylemden pek memnun kalmadılar. Kocası Leif de...

"*8 Şubat'ta evlenmiştik değil mi?*" diye sordu kendi kendine. 23 yaşındaydı, yakışıklı oyuncu Lief Ericson'la evlendiğinde. Şehirden uzak bahçeli bir evde köpekleriyle birlikte mutlulardı. Beraber *Ride Croked Mile* adlı filmde de oynadılar. Ama Lief'le fikir ayrılığına düştüler. Güzelliği kadar etkilendiği kişiliği de artık rahatsız ediyordu, ışıkların altında gözde olmak isteyen Leif'i. Hem Frances'in düşüncelerini ve inatçılığını hem basının ona karşı saldırılarını kaldıramadı Lief. Neredeydi fotoğrafla-

rı Lief'in? Yanına almamıştı, düşündükçe yüreği taşın altında eziliyordu sanki. Altı yıllık birlikteliklerinde ne çok kalbi kırılmıştı. Alkol de o günlerden kaldı ya... Dudağının kenarındaki tuzlu gözyaşlarını yaladı, kelebek gibi ağlıyordu sessizce... Ne annesi ne de Lief anladı yıkıntısını. Bir iki arkadaşı yanındaydı, hepsi bu. Şimdi onlar da yoktu çevresinde. Kimileri ölmüş, kimileri ülkeyi terk etmişti. Alkollü araba kullanmaktan ceza aldığında onlar olmasa dört ay hapis yatacaktı. Zaten hapsetmişlerdi her yandan... Lief o zaman da arayıp sormadı. Yıkımı bu olaydan sonra hızlanmıştı değil mi? Yok değil. Bir yıl sonra, 1943'te oynadığı kendi düşüncelerine yakın film *Çıkış Yok*'tan sonra alkol ve amfetamini çoğalmıştı. O tarihlerde amfetamin birçok yerde kullanılıyordu. Solunum yollarını açmaktan tut da uyku bozukluğuna kadar. Hele de zayıflamak için hanımların çokça başvurduğu bir ilaçtı. Bilinmiyordu ki sonraki yan etkileri, daha yeni yeni biliniyor. Sonradan anlaşıldı amfetaminin psikoz benzeri tablo yaptığı, ama birçok kişi gibi Frances da manik-depresiften tut da şizofreniye kadar tanı almıştı. Altını bilmeden ne de kolaydı tanı koymak... Hoş o hasta olmasa da düşüncesi yüzünden anormal karşılanmıyor muydu? Kapitalizmin başşehrinde bir sosyalist, Hollywood'da barınabilir miydi? Zeki, yetenekli ve duyarlı bir kadın için, özgürlüğüne düşkün idealist bir komünist için yalnızlık ve hüzün kaçınılmaz oluyordu.

Amerika 1933'e dek Bolşevik rejimini tanıyıp ilişki kurmadı, ama İkinci Paylaşım Savaşı'nda ittifak içinde oldular. Mussolini -Hitler faşizmi altında inleyen dünyada SSCB 1941'de Almanya'nın saldırısıyla, ABD'de Japonların Pearl Harbor'a saldırısıyla savaşa girdiğinde Frances hem dünya insanlarına üzülüyor savaş karşıtı gösterilerde bulunuyordu, hem çatırdamakta olan evliliğini kurtarma çaresi arıyordu. O zamana kadar on üç filmde, iki tiyatro oyununda başrol oynamış, tiyatro severlerden bol alkış almıştı. Ancak Paramount Stüdyoları da diğerleri de aykırı, siyasi bu kadını alanlarında istemiyorlardı. *"Hollywood öpücüğünüze 10 bin dolar, ruhunuza 5 cent verdikleri yerdir"* diyen, ruhunu çok ucuza sattığını bilen Marlyin Monroe'yu iyi satan bir meta haline dönüştürüp eriten Hollywood, Frances'daki direngenlikten tiksiniyordu. Çok yetenekli ve güzel olması da reklamların gölgesinde kararтılıp gidiyordu. Düşünmesi, yaşaması zarardı. İkinci Paylaşım Savaşı'nın müttefikleri Yalta'da, Kasablanka'da, Tahran'da bir araya gelip dünyada bölge paylaşımı yapıyor, Paylaşım savaşından en büyük kârı sağlamaya çalışıyorlardı. Ne savaş öncesi tarafsızlığını ifade eden Roosevelt ne ünlü "şovmen" Churchill, ne de Stalin dünyayı özgür ve adil yaşanacak yer haline getirebildiler.

Kucağında fotoğraflarla uyuyakalmıştı. Kompartımanın kapısının açıldığını duymadı. İçeri kirli sakallı, gözlüklü genç bir adam girdi. Kolunun altında gazetesi, diğer elinde el çantası vardı. Uyuyan kadına rahatsızlık vermekten sakınarak bej renkli pardösüsünü çıkardı. Kadının karşısındaki koltuğa koydu. Usulca oturdu. Bu kadını bir yerden tanıyor muydu? Dikkatlice baktı, hafifçe eğildi önünde. Kadının gözleri yarım açılınca hemen doğruldu. Kadın tekrar gözlerini kapadı. Kendini gecenin koyuluğuna salan havanın trende bıraktığı boşluğa gülümsedi. Adam kadını anımsadı, o da gözleri kapalı kadına gülümsedi. Daha dik oturdu. Bacak bacak üstüne attı, ellerini kucağında kavuşturdu, ela gözlerinde belli belirsiz yeşil bir dalga geçip gitti. Heyecandan yüzü pembeleşti. Neyse ki görünmüyordu. Kadın bir bebek yumuşaklığı ve yavaşlığında gerinerek uyandı. Adama bakmadan elindeki fotoğrafları çantasına koydu. Kompartımanın kapısından görevliye su getirmesini rica etti. Onu arkasından sadece başıyla izleyen gencin gözlerini hissediyordu. Görevlinin getirdiği suyu içip yerine oturdu. *"Merhaba"* dedi. Genç utangaç gülümsedi. *"Merhaba..."* bir şey soracakmış gibi durakladı, sonra cılız bir sesle: *"Bayan Farmer?"* diyebildi. *"Evet benim"* gencin yüzü aydınlandı, gülümseyişi büyüdü. *"Şu an çok heyecanlıyım, sizi yakından görmüş olmaktan... Sizin her anlamda hayranınızım. Hayat hikayeniz beni derinden etkiledi. Yaptığınız televizyon programlarını her daim izliyorum."* *"Sağ ol genç adam"* gözlerini kapayıp derin bir nefes aldı. İnsanlar artık eskisi kadar tehlikeli olmadığını düşünüyorlardı, ama en az Mc Carthy döneminde haklarının elinden alındığı günlerdeki kadar tehlikeliydi. Bu genç adam bunları da bilerek mi seviyordu onu acaba?

- İyi misiniz?

- Pek değilim.

- Ben de Seattlelıyım. Ailem hâlâ orada, onları görmeye gidiyorum.

Frances çantasından bir sigara çıkardı, gence de uzattı birlikte sigara içtiler.

- Ne zamandır gitmiyorsun ailenin yanına?

Yaklaşık üç yıldır... Uzun zamandır Fransa'daydım. Öğrenci eylemlerine katılıp içeride kaldım.

- 5 Mayıs'taki eylemde oradaydın ha?

- Evet. Daniel John Bendit yakın arkadaşımdır.

- Kim dedin?

- 68 öğrenci ayaklanmasının önderi.

Avrupa'da yoğun bir gençlik hareketi görülüyordu 60'ların sonunda. O yıllarda birçok ülkede benzer hareketler vardı. Küba'da, Castro ve Che'nin gözü pekliği gençleri coşturuyordu. Hele Kennedy

Küba'da SSCB füzeleri var deyip de abluka altına alıp sonra da çekilmek zorunda kalınca... Cezayir yıllardır süren Fansız egemenliğinden 60'larda kurtulup bağımsızlık kazandı. Irak ve Suriye'de sosyalist Baasçı darbe yapıldı. Kennedy'nin öldürülmesi de o zamanlara rastlar. Vietnam savaşı hem Amerikalıları hem dünyayı bıktırmıştı. Ne yazık ki savaşlarda hep Amerika'nın adı geçiyordu. Bir de savaş suçlusu ilan ediyordu kendine bakmadan. Asıl suçlu kendileriydi. Savaşa onlar ön ayak oluyordu. Frances, katip olarak çalıştığı otel de yeniden keşfedilmiş, dizilerde konuk oyunculuk yapıyordu o zamanlar. Sakin bir hayat arzuluyordu hep, ama dinginlik onun yanından geçmiyordu bir türlü. İki de televizyon programı yaptı. *Frances Farmer Sunar* ve *İşte Hayatınız* yıllarca televizyonda gösterildi ve epey bir izleyici kitlesi oluşmuştu. Lee'yle evliliği iyi gidiyordu yaşantısı bir rutine oturmuştu, ama dünya çalkalanıp duruyordu. Siyahi Müslüman Malcolm X, 1965'te New York'ta konuşurken öldürüldüğünde kendi programında bir süre ekranı karartmıştı. Sandıkları gibi suskun değildi, tepkilerini ve politik tavrını koruyordu. Bu sefer yanında olan ona güvenen bir kocası vardı. Savaş karşıtı söylemlerini her programda yineliyordu. O dönemlerin diğer bir fırtınası televizyonda izlenme rekorları kıran *Uzay Yolu* dizisiydi. Pink Floyd'la coşan gençlik, *Uzay Yolu*'yla ayaklarını yerden kesiyordu. Bu arada öfke büyüyordu. Fırtınadan önceki sessizlik gibi koyu bir sessizlik dolaşıyordu dünya yüzünde. Hindistan'da Indra Gandi başbakan olmuştu. Avrupa'nın, Amerika'nın geri dediği bir Müslüman ülkede onlarda olmayan bir şey oluyordu, bir kadın başbakan oluyordu. Özgürlükler ülkesi Amerika'daki özgürlük, sözlerin arasında kaynayıp gidiyordu. Mao, Çin'de kültür devrimi yapmıştı. Frances bunu destekliyordu. TV prgramında ince ince de bunların haberini veriyordu. Albaylar cuntasının Yunanistan'da yönetimi ele geçirmesinden biraz sonra Ortadoğu'da yeni bir kan dalaşı başlamıştı. Bölge bölge öldürülüyordu insanlar, insanlık kan kaybediyordu. Che Guevera'nın öldürüldüğü gün içinde bir sürü dal kopmuştu. İçinden şiirler kopmuştu. Öğrenciyken yazdığı şiirlerden birini şimdi gözyaşı içinde Che'ye adadı:

TAZİYETLERİMİZLE(2)

"Bana anlatabilirsin yüzmeyi /Hissedemem tez canlı, serin suların örtmesini /Olmadan rüzgarın ürpertici düşüncesi / Islak teni nasıl kestiği / Bana anlatabilirsin yüzmeyi / Ben olarak ben / Sanıyorum kalacağım kumsalda, yürüyeceğim kumda ve ıslanmayacağım."

Üzerinden bir yıl geçmedi başka bir direnişçi, Luther King öldürüldü. Öldürenlerin es geçtiği bir şey vardı, ölenlerin külünden yeni direnişçilerin doğacağı, binlercesinin varolacağı... 68'in Nisan'ında Alman öğrenci lideri Rudi Dutschke'nin vurularak yaralanması üzerine binlerce öğrenci gösteri yapmıştı. Dünyada sinsi sinsi ilerleyen faşizm karşısında gençlik sağır kalmamıştı. Bir ay sonra da Fransa'da büyük öğrenci eylemi gerçekleşmişti. İşte karşısında duran genç bu olayın canlı tanığı ve oyuncusuydu. Frances de heyecan .duydu. Mc Carthy dönemi cadı avının mimarı Nixon ABD başkanı olmuştu, ama ne yaparlarsa yapsınlar muhalefet devam ediyordu.

Tren akşamüzeri Seattle'a vardı. Gencin kolunda trenden indi Frances. Yağmur her yere hüzünle, Seattle'a Frances'ın yüzüyle yağmıştı. Gök ve yer yenilenmişti. Mis gibi toprak kokuyordu. Ah bir de güzelim kenti bozan şu boeing uçakları olmasa!.. O da dikeniydi işte. Çirkin ve güzel yan yana yaşıyordu. Hep diyalektik... hep diyalektik...

İkinci Paylaşım Savaşı'ndan sonra ABD'de ekonomi büyümüştü.1946-1955 arasında otomobil üretimi dört kat fazlalaşmıştı. Savaş sonrası askerlere verilen ipotek, inşaat sektöründe artışı sağladı. Soğuk savaş için savunma giderlerinin çoğaltılması, gelişimde önemliydi. Anonim şirketler daha da büyümüş, şirket akrabalıkları yaygınlaşmıştı.

İmalattaki işçi sayısı azalırken hizmet sektöründe artıyordu. Çalışanlara yıllık ücret garantisi, uzun vadeli iş sözleşmesi gibi avantajlar veriliyordu. Sınıf farkları azalıyor, orta sınıf çoğalıyordu. Çiftçiler zordaydı. Tarımsal birleşmeler sonucu çiftlikler büyük işletmelere dönüştü. Çiftçiler toprağını terk ediyordu. Doğurma hızı artmıştı. İnsanlar kentlerden banliyölere göç ediyor, banliyöler büyüyüp gelişiyordu. İşyerleri banliyölere taşınıyordu. Televizyon toplumsal yaşamda en önemli yerlerden biri durumuna gelmişti. Savaş üretimi durunca birçok işçi açıkta kaldı. Diğerleri de zamlarını alamamıştı. 1946'da büyük bir grev oldu. Grevciler; otomobil, çelik, elektronik endüstrisini hedef almışlardı. Nerde baskı varsa karşıtını da doğurur. 1950'lerin tekdüze ortamında tek tip insan yaratılmaya çalışılırken, diğer bir azınlık zenciler de ayaklandı. Bunun üzerine dönemin başkanı Truman vatandaşlık hakları hareketini destekledi. İşte o yıllarda Elvis Presley, zencilerın müziğini beyazların da sevebileceğini gösterdi. Bu hareketi destekleyen Truman politik zekası olan biriydi. İşine ne geliyorsa yapıyordu, iktidara giden ve sağlamlaştıran her yol sakıncasızdı. Sert, değişmez kuralları yoktu. Savaş henüz bitmeden ölen, çerçeveleri daha belirgin Roosevelt yerine başkan olmuştu. Atom bombasının atılması sırasındaki başkan da oydu...Truman başkan olduktan bir ay sonraydı. Mayıs'ın beşinde Frances'i annesi Washington'daki akıl hastanesine yatırdı.

İşkence dolu zamanlar daha da beterleşti. Hastanenin hemen yanındaki askeri üstteki subaylar, içip içip zamanın güzel yıldızının bedeninde boşalıyorlardı. Hastane bu tecavüzleri gizliyordu. Dahası hastane çalışanlarınca da tecavüze uğruyordu. Penceresiz hücrelerde zincirleniyor, farelerce kemiriliyordu. Deli gömleğiyle bağlanıyor, yarısına kadar buz doldurulmuş banyolarda bırakılıyordu. Böceklerin arasında sabahlatılıyordu. O sıralarda başkan olan Truman ise "*Yeni, çok daha iyi, insan onuruna sonsuza kadar saygı gösterilecek bir dünya istiyoruz*" diyordu. Bir yanda onursuz kılınmak istenen direngen kadını görmezden gelerek... Tutkulu, belalı, dobra, risk almaktan korkmayan bir sanatçıyı çiğ çiğ yiyiyorlardı. O ise kimi söyleşilerde dile getirdiği gibi rastlantı bir kariyerin üzerinde oturmuyordu. İğneyle kuyu kazmıştı. Mayoyla poz verdirmek istediler. Mayolu pozun oyunculuğumla ne ilgisi var, diyerek vermedi. Kaşlarını kazıdılar, baktı ki kendisine benzemiyor, kaşlarını geri aldı. Bu yılmaz ruh, beyninin bir kısmı çıkarılıp bir kenara atılmak istendiğinde de oyuna devam etti. Gururunu kırmaya, ruhunu parçalamaya çalıştılar, yalnızlığa ittiler, ama o gidip bir otelde katiplik yaptı ve hepsine inat yeniden keşfedildi, yeniden sevildi. Yeteneği, disiplini ve tutkusu onu yalnız bırakmadı. Üstelik bir de evlendi. 5 yıl sonra ayrıldılar Alfred Lobley ile. Bir yıl sonra, Dünya Tiyatrolar Günü'nde Leland ile evlendiler. Eve gönderdiği bir çiçekçiyle bir sürü gül ve ortasında küçük bir kutuya konmuş alyansla evlilik isteğini belirtmişti. Leland onu ölene dek yalnız bırakmadı, yaralı kalbini sardı. *Ah sevgili Lee!*.. diye geçirdi usundan derin bir nefes alarak.

Koluna giren genç onun dalgınlaştığını görünce yanında usul usul yürüyüp anılara dalmasına gözcülük etti. Koluna destek olmuş yürümesini kolaylaştırıyordu. Yine okul dergisinde ayaklarla ilgili bir şiiri vardı, genç bunu anımsadı. Ona dair her bir şeyi toplamıştı. Babası da kendisi de hayrandı bu genç kadına. Babasının büyük çekmecesinde bulmuştu yazıları. Onun anlattıkları ve yüreğinin beyninin sızıntısı şiirlerle-öykülerle tanımıştı Frances'ı:

AYAKLAR(3)

"Ayaklarım koşuya gidiyorlar / Sanırım şarkı söylüyorlar / Bir şarkı, kendi kendilerine / Çılgın bir şarkı / 'Koş, koş, koş / Ve yoldan çıkma / Ama ileri bakma / Ve sakın bakma geriye!' / Soruyorum ayaklarıma / 'Nereden biliyorsun / Gittiğin yolun en iyisi olduğunu?' / Ama yanıtlayamaz bir ayak! / Her biri kendi pabucunun içinde / Koşup duruyor ileri doğru / Gidiyorum ben de."

Kendi kendine bir şarkı mırıldanıyordu Frances. Çok severdi şarkı söylemeyi, yüksek sesle söylerdi. Hastanedeyken de söylerdi de insanları nasıl huzursuz ederdi güzelim lirik sesiyle. Müzisyenler şehri Seattlelı bir kadındı o, kendinde olsa da olmasa da mırıldanırdı şarkıları savaş yıllarında, kıtlık yıllarında, kıyım yıllarında...

"Her türkü dingin sularıdır aşkın / Her yıldız dingin suları zamanın / Bir düğümü zamanın / Ve her iç çekiş dingin suları haykırışın."(4) diyordu ya şair Lorca, işte öyle bir şey...

Bir süre sonra genç onu ürkütmemeye özen göstererek dedi ki:

Öğrenciyken yazdıklarınızı anımsıyor musunuz?

Kimilerini... Ama öyle uzun zaman geçti ki... Niye?

- Hani John Ordum'dan söz eden bir küçük kasaba öykünüz vardı ya, o siz miydiniz?

- Küçük Kasaba mı?... Durdu yüzünde çok eskiye gitmiş olmanın rengi vardı. Anımsadı anımsamadı, soran gözlerle gence baktı. Nereden biliyordu bu genç adam onca şeyi?

Bakın evimiz şurası, bir çay içmez misiniz? Babam da çok sevinir, hem o sizi tanıyor da...

Frances istencini yitirmiş gibi adım atıyordu. Seattle'da yağmur sonrası kekremsi hava esiyordu. Evlerin ışıkları yanmış, insanlar televizyon karşısında pinekliyordu. Gencin ailesi onu heyecanla ve gözyaşlarıyla karşıladı. Frances dışarıdan izliyordu, bu anıyı kaydet, diyordu hep konuşan içindeki diğer kişi. Oyuncu için her şey malzeme olabilirdi. Yaşanılan her şeye istemsizce böyle bakmaya alıştırmıştı kendini. Ölüme çeyrek kala aynı şeyleri düşünüyordu. Acaba bir kez daha, son bir kez daha sahneye çıkabilecek miydi? Hasanede de düşünmüştü bunu... Onca yaşanmışlığı vardı ve bu bir sanatçı için zenginlikti. Tabii zenginlik olsun diye bunca acı ve haksızlık yaşamak istemezdi, ama yaşadıklarını da kullanabilir hem böylelikle terapi de olabilirdi. 1957'de *Tebeşir Bahçesi*'nde oynamıştı. Epey zorlanmıştı çünkü ezber yapamıyordu. Bir ara umudunu ve cesaretini yitirecek gibi olduysa da toparladı kendini, iyi bir oyun çıkardı. *Play County Playhouse*'da yeniden doğdu sahneye... *"İyi akşamlar"* diyen ses sanki iki kez tekrarlamıştı. Frances ikincide kendine geldi. Karşısında heyecanla, şaşkınlıkla kendisine bakan tanıdık gözleri ayrımsadı. *"Babam bayan Farmer"* dedi genç, bir de genç bir kız vardı yanında *"ve kız kardeşim"* anneleri yoktu, onları terk edip gitmişti. İki yıl önce delikanlı onu son bir kez göremden gözlerini yummuştu. Ya bu tanıdık mahzun, çekingen gözler. Bu aynı okulda okudukları, dergi çıkardıkları sınıf arkadaşıydı. Genç de yazıları babasının arşivinden okumuştu, Frances'a sırılsıklam aşık babasının arşivinden. Çaylarını içerken, öyküsüne konu olan adamın oğlu, sararmış dergiden okudu:

KÜÇÜK KASABA(5)

"Her zaman sıcağa, sürülmüş toprağa ve yetişen şeylere yakın ol. Asla uzak düşme onlardan ve çiçeklenen badem ağaçlarından. Bir kez ayrı kalmıştı onlardan, ama şimdi oradaydı, orada olmayı düşlüyordu daha doğrusu. Yoksa gerçekten orada mıydı? John Van Ornum emin değildi. Meyve bahçesinde serilip yatmayalı, çıplak ayakla sert toprağı eşelemeyeli ve doğayı düşlemeyeli çok uzun zaman olmuştu. O zamanlar istekleri vardı. Eğitim, bir parça ün ve yatakta kahvaltı. Şimdi çiçeklenen bademleri ve sürülmüş toprağı düşünüyordu. Olayların gelişimi zaten çok uzun zamandan beri onu tüm bunlardan yoksun kılmıştı. Ağaçlardan, şimdi yerinde üç odalı bir kulübe bulunan iki katlı evden... Ailesiyle yaşadığı o ahşap ev ve pislik içindeki bahçe-bahçe de denilmezde ya- yoktu artık. Şafağın kırmızı ve beyaz renkleri, sıradan sabah mutlulukları ve bir yerfıstığı ağacı da yoktu.

Bunu düşünmek, Kaliforniya güneşinin sıcaklığı ve arı vızıltılarının anısıyla birleşerek onu mayıştırıyor, bir eksiği dolduruyordu. Uzun zaman olmuştu, çok uzun... anılarının hepsi güzeldi, biri hariç. Mutfakta rengi atmış elbezi kolunda, sırıtan erkek kardeşine 'senden nefret ediyorum!' diye bağırdığı sabah. Mutfak saatlerinin tik takları bir gürleyişle sessizliğe gömüldüğü an. Hâlâ sıcak ve yapışkan elbezini çıplak kolunda hissedebiliyordu. Anneleri ne olup bittiğiyle pek ilgilenmeden, ama sitemli 'hayır, yapma John!' demişti yalnızca. Annesinin hiç şaşırmaması yadırgatıcıydı.Yine de pişman değildi John. Bu güne kadar. Söylenmesi gereken bir şeydi ya da o zaman öyle gelmiş ve söylenmişti. John Van Ornum incir ağacını düşündü. Elbette o da gitmiştir. Ne güzel bir ağaçtı o, bastırdığında ellerine yapışkan bir süt sızdıran büyük, yeşil yapraklarıyla. Bir keresinde Freddie Peck'in tavsiyesine uyarak siğillerine sürmeyi denemişti bu sıvıyı. Ve tabi meyveler!.. Sularını şurup yapıp saklar, gerisini yerlerdi, taze olurlardı yine de. İncir ağacı yoktu, ama Cooper'ın evi hâlâ ayaktaydı. Yaşlı kadın belki hâlâ hayattaydı, fakat onu görmek ve 'Hatırlıyor musun' diye başlayan iyi niyetli soruları duymak için hiçbir istek duymuyordu.Yaşlı kadın ona, serin ve akşam kızıllığının yayıldığı ön verandada, kızarmış hamur tatlısı verirdi. Artık öyle hamur tatlıları yapmıyorlardı ve şimdiki yapılanlara şekerli çörek deniyordu. En canlı anılarının yiyecekler ve kokular üzerine olması tuhaftı. Hiç olmazsa park etme şeridinde, yeni beton kaldırımları gölgelendiren siyah cevizler hâlâ yerinde duruyordu. Kirli yolda, açıkta kalmış ağaç köklerine ayak parmaklarını sürtmeyeli çok uzun zaman olmuştu ve şimdi geri dönmüştü. Badem bahçesinin kokuları, pislik içindeki bahçe, hatırladığı yiyeceklerin tatları... Hepsi bu kadar. Başka hiçbir şey olmayacaktıysa değerdi, değemek zorundaydı, yoksa niçin olsun ki?

Van Ornum hayretle düşündü. Gideli otuz yıl olmuş ve güzel bir müziğin arasıra düşündürdüğü ve bir kitaptaki sanatsal bir anlatım hariç, kokulardan ve tatlardan artakalan o küçük dünyaya ekleyecek hiçbir şey yoktu. Ne başarmıştı hayatta? Hiçbir şey. Belki varlığı için hayati önemdeydi yaptıkları, fakat varolmanın bir gereği -anlamı- var mıydı ki? Şimdi bunu düşünmek anlamsızdı. Ne olursa olsun, öldüğünde, çiçeklenen bademlerin kokusu hâlâ aklında olacaktı. Güneşin olgunlaştırdığı incirlerin tadı ölümünü değerli kılacaktı. Van Ornum küçük şehrin gökdeleninde ve yeni beton kaldırımlarda gözlerini gezdirdi. Üç trenini yakalayacaksa koşması gerekiyordu.

Frances o gece yorgunluğunu bu eski arkadaşının evinde on saat uyuyarak attı. Ertesi gün kışkırtıcı kentinin sahil kenarında, tersanelerinde, yeşermeye yüz tutmuş parklarında dolaştı. Yaşamaktan memnun olduğunu düşündü. Gönül rahatlığıyla ölebilirdi.

güvercin gibi

Cennet Nar'a

Ne büyük düşler kuruyorum bu gece
sensizliğe, sessizliğe kelimeler ekerek
ve binlerce of çekiyorum dört duvar arasına
dağlar yıkılsın, yollar kısalsın diye

ayrılıkları senin için öldürüyorum bu gece
ve senin için damlıyor hasretin
gözyaşları içime
ah bir konsan, bir konsan da görsen
bir güvercin gibi penceremin önüne.

Öztürk TATAR

Kaynaklar:

1. Frances Farmer, *Tanrının Ölümü*, West Seattle Chinook, çev: Elif Durdu, 1931 (internetten)

2. Frances Farmer, *Taziyelerimizde*, West Seattle Chinook, çev: Metin Balay, 1931 (internetten)

3. Frances Farmer, *Ayaklar*, West Seattle Chinook, çev: Metin Balay, 1931 (internetten)

4. F. G. Lorca, *Her Türkü, Bütün Şiirleri*, çev.Erdal Akva, Kavram Yayınları, 1994 İstanbul

5. Frances Farmer, *Küçük Kasaba*, West Seattle Chinook, çev: Ebru Aktel, 1931 (internetten)

(*) Alın önü beyin korteksini, kopteks altı bölgelere ve özellikle talamusun arka-orta çekirdeğine birleştiren tüm sinir liflerinin cerrahi olarak kesilmesi Kaynak: Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedisi 14. Cilt, Milliyet

İNSANCIL'A MEKTUP

İnsancıl Dergisi'nin Kasım 2003 tarihli sayısında yayınlanan sayın Hulki Can'ın yazısını okuduktan sonra halktan biri olarak tepkimi belirtmek için sizlere yazmaya karar verdim.

Sayın Hulki Can unutmamalıdır ki kendisi de bir zamanlar küçümsediği bu halktan biriydi. İlkel eğrelti dediği bu değerler ile büyümüştür. Dünyaca kabul görmüş Nazım Hikmet Ran, Yaşar Kemal gibi şair ve yazarlar da bu eğrelti değerlerle büyümüştür.

Özellikle *"yukarıdayız diye aşağıdakileri hor mu görelim"* sözü sayın Can'ın eleştirdiği Akay gibi şairlerden bir farkının olmadığının göstergesidir. Zira aşağıdakiler diye nitelendirdiği halk olmasaydı yazar, şair ya da sanatçı da olamazdı. Pir Sultan, Karacaoğlan gibi insanlar halkı tanıdıkları, onları aşağıdakiler olarak görmedikleri için bugün hâlâ varlar. Birkaç Fransızca kelimeyle, klasik müzik dinlemekle sanatçı olunmaz.

Eğer sayın Can büyük burjuvazinin kendine has bir asaleti ve rafine, özgün bir sanat anlayışı olduğuna inanıyorsa onlara hitap edecek eserler üretsin.

Bize şiiri sevdirecek, şiirin, hikayenin ne olduğunu, toplumcu eserlerin nasıl üretildiğini anlatacak, bunu da şiirle yapacak pek çok edebiyatçımız vardır. Onlar bize eserleriyle hayatı, burjuvaziyi ve onları yücelten sanatçı diye nitelendirilen insanları tanımayı öğretiyorlar.

İnsancıl ailesine sonsuz saygım vardır. Ancak sayın Can'ın yazısı beni çok üzdüğü için sizlere böyle bir mektup yazıyorum

Saygılarımla.

Neriman HOŞ

BU ŞAİR KİMDİR?

Dudağında karda açan çiçeklerin mırıltısı, kolunda yoldaşı umutla, *"Haydi dostlar var mısınız / Anasını satayım / Ceketsiz girelim kışa"* diyor. Demek, yalnız değil bu adam.

Şuna bakın, *Avuçlarımızda yara var -güller- okşayamayız saçlarınızı..."* Elbette avuçlarında yara olur, bu çarkı kopasıcanın gelip geçen atlısı olduğunu söyleyen sen değil misin?

" Damarlarımda barut / Çığlık tamtamı / cıyanlar su serpiyor ateşe / Geriye ne kalır insandan başka / Güneş söner mi gülüm? / Haydi cevap ver..." Bakın, buradaki çıyanlar sözünden kim kastediliyor dersiniz. Bu ne hırçın eğretileme böyle... Kimin şairidir bu?

Uzaksın sen / Ne dokunuş var / Ne sözcüğün sıcak sarmalı / Oysa emekle / terle / Dokunuşla genleşir sevda / Ve yüzün yansıyor sevgilim / Kalbimin aynasında" Tutup şimdi bu şairi ne yapmalı? Bir kola şişesine sıkıştırılmışken aşk; emek de neyin nesi.

Konu kavgaya ve sevdaya gelince, *Konuşmak uçurmaksa eğer / Dilimizin altındaki ak güvercinleri / Öfkelenmek yığılmasıysa kelebeklerin / Saçlarımızın arasına / Direnmek kızıl güllerden karanfillerden / Bedenimizde bahçe örmekse / Dün taze bir mevsimdin / Kıskandı seni bahar, hissettim / Hep böyle kal karacam / Yalancı mevsimleri değiştirelim"* Gördünüz mü adamı! Sevgilisinden duyumsadığı eylemsellikle düzeni değiştirmek istediğini söylüyor be. Hemi de güvercinlerle, kelebeklerle, karanfillerle im-geliyor. Evet evet, bu adam apaçık üstümüze üstümüze ge-li-yor.

Şu dünya keşmekeşinde insan yanındakini görmezden gelirken bu şair, tamirdeki bir arabanın altına eğilip kaportacı çırağını gözlemliyor. Halbuki neyne lazım o kir pas içindeki çırak? Diyorum ya bu adam çırak takımının da kışkırtıcısı.

Bir şiirinde de malûm eylül'de abisi götürülen çocuk oluyor, *"Gözyaşlarını sil anne / Bak biz büyüyoruz / Ör dantelleri, dik gülleri / Zulme direnirken güzeliz"* O, bir kuşağın ömrünü öğüten eylül'den sonra direnişin güzelliğini unutmayacak kadar hınçlı.

Gül gibi yaşayıp gidiyoruz işte. *'Herkes memnun ki yerinden'* kalkan yok yerinden. Ama, bu şair durmuyor, *Söyleyin nasıl yaşayabiliriz böyle / Kenelerin perişan ettiği koyunlar gibi / Kişiliğimizden gevşeyerek...*

Semt pazarlarını bilirsiniz. Belki alışverişe yolunuz da düşmüştür. Bunda bir şey yok. Ama semt pazarı toplanırken bir adam, yerde ezik, çürük, atıkları toplayanları gözlemliyorsa -ki ben hiç görmedim- o zaman o adamda bir hinlik var.

Pos bıyıklı bir dervişten bahsediyor kitabının son şiirlerinde. Derviş, *Bütün silahların namlusundan / Bebelerin ağzına / Süt fışkıracak süt..."* demiş. Yahu meme nerde namlu nerde. Bunlar niye hep imkansızın peşinden koşarlar anlamam.

Şaka bir yana, *İnsancıl Yayınları*'ndan çıkmış *Farenin Ölüm Baladı* adlı kitap İsmet Alıcı'nın elli şiirlik soluğu.

Derim ki, soluğun bu düzenin boranı olsun İsmet arkadaş!

Amacım ne eleştiri düzeyinde bir yazı yazmaktı ne bir tanıtım yazısı yazmak. Bir güz gecesinde gül koklama isteği gibi bastıran bir istekle okuduğum *Yalancı Mevsimler* adlı şiir, beni bunları yazmaya itti.

Yeniden, işte bu şair bizim! dedim içimden.

Hikmet KAVAS

Basından...

KARANFİL ALEVLERİ
Ruşen HAKKI

İstanbul'da yaşanan **kanlı cumartesi**'nin ardında bıraktığı acılar sürüp giderken okuduğum bir kitap ise, geçmişte yaşanan, ama bir türlü küllenmeyen acıları seriyordu gözlerimizin önüne...

Berrin Taş'ın *İnsancıl* Yayınları arasında çıkan "Karanfil Alevleri" adlı şiir kitabında, çocuklarını yitiren annelerin ağıtını duyuyoruz... Gayri, Galatasaray Lisesi önünde olmasalar da, **Cumartesi Anneleri**'ni bir kez daha selamlıyoruz... ve Sivas'taki Madımak Otel bir kez daha kundaklanıyor... Ama her şeye karşın umudun gülümsediğini hissediyoruz. Şairin **Asma Yapraklarına Çağrı**'sı var:

"Sönmüş kül değil fırtınaların /.../ hadi gel / uğultuya bir ateş ver / dinlensin yorgun bedenim /.../ bir ateş ver /.../ yansın tutuşsun / köhnemiş ne varsa /.../ hadi / üzüm bağlarına gidelim / asma yapraklarında hayat var"

70 sayfalık kitaptaki 39 şiir 6 bölüm altında toplanmış: **"Karanfil Alevleri", "Mevsimler Ötesine Yolculuk ya da Menekşeler", "Yeni Yıl Geldi", "Tablo 1999", "Saçlarım Ağardı Gecede", "Toprağın Çağrısı".**

Söyleyeceğini hiç saptırmadan söyleyen, dilini seven **Berrin Taş,** genelde 15-20 dizelik şiirler yazıyor, ama bu kitapta bir de 96 dizelik şiir var: **"Erik Ağacının Altında".** Bu şiiri sunuyorum.

"Bir kent neyi anlatır / kanat çırpışlarıyla gelir / bilmediğin bir yaşama doğarsın / kuytularda / kimsesizliğin tarihi yazılır /.../ kimbilir / hangi sancının kıyısında / çağırır seni toprak /.../ kimi kentler meyveleri anımsatır/ Malatya denince / yemeye hazır / bir tabak kayısı / İsmet'in muzip gülüşüyle canlanır /.../ Kayseri / çocukluk anılarımla gelir / üzüm bağları / kayısı ağaçları / mayhoş elmalar arasında / dedemin sevecen yüzü /.../ Antakya / arkadaşlığın kalesidir / Müslüm Cuma Zübeyde / yağmurlu akşamlarla gelir /.../ Ankara'da bir kadın / kardeşim / gelinliğini kıracak / tırnaklarını ekmek parasına batırdı /.../ kimi kentler / depremlerle kazınır evrene /.../ yer sarsılıyor / tutunacak ne bir dal / ne kaçacak / bir başka gezegen /.../ uyandı / dağ taş uyandı / ayağını bastığın toprak / konuşuyor dalgalarla /.../ çığlık sustu /../ sessizlik / derin / ağır / sessizlik korkunç /.../ sessizlik gebe /.../ Ulucanlar... / hapishaneler örter kimi kentleri / Gebze... / gökyüzü demir halkalarla / güneşi parçalar / Ümraniye... / ağır ağır kanar / bulutlarda yağmur damlası /.../ kepçelerle / tarihin belleğine çizilen / bir fotoğrafa dönüştü Burdur /.../ kepçelerle avlandı bir kol / gövdesinden ayrıldı / Isparta'da / bir köpeğin ağzında / koparılmış bir kol / döner bilinçte / çatlak kafatası / çivilenmiş dizler / morarmış gövdelerle / bir sancı / güneşe / aya / toprağa yayılmış / Sivas'tan Burdur'a / ağıt yakar analar /.../ söyleyin / nasıl dayanmalı bu acıya / biz bu kentlerde doğduk / inildemelerle / bir başka gökyüzüne / oğullar / kızlar doğurduk /.../ aşkı yitirdik / yağmurun alnında / yas türküleri söyleniyor / damla damla yaşama biriken / ezgilerle avunuyorum /.../ yitirdik aşkı /.../ sessizliğin dili yok / beklemek / umarsız bir çığlığın / susmasını dilemektir / dileyişlerin / sokağa açılan penceresi yok /.../ üzünçlerimi biriktirdim / yas tutacağım / türkülerle / şiirlerle / bedenimle yas tutacağım /... ötelerde bir başka gökyüzü / bereketli yağmurlara gebe"

Özgür Kocaeli, 23.11.2003

SESLENDİN

Pelin'e

Seslendin
Sesin çakıldı gecenin evine

Ürkek bir taydın
Karayel rüzgarıydı kanatların
Mavi göklerin sardığı kırlara ulaşmak
istedin
Uçurumlardı sana ulaşan
Sonu olmayan labirentler

Uzundu kış
Ama umarsız değildi insan
Göremedin
Karın altındaki pır pır çiçeğini
İnsan dedin
Hep soğuğa gebe
Neden doğurmuyor güneşi

Dilek YILMAZ

Öykü

GÖRÜLMEMİŞTİR

Yılmaz ZİR

Sevgili A...,

Mektubunu alalı bir aya yakın zaman geçti. Sana yazamadım şu ana dek. Ne işlerimin yoğunluğundan, ne de belirli başka bir nedenden. Yazamadım işte.

Gece yarısına doğru yazıyorum sana. Gökyüzünde ne Ay görünüyor, ne de tek bir yıldız. Bulutlar çökmüş göğün üstüne. Kenti siyah bir perdeyle örtmüş. Sokak ışıkları vuruyor bulutların alt tarafına. Bu tür aydınlatmaya "ışık kirlenmesi" deniyor. Evet, sonunda ışığı da kirlettik. Ya da ışıkla kirlettik. Demek ki ışık da kirlenebiliyor.

Mektubunun iki paragrafıyla birkaç satırı tümüyle karalanmış. Ne yazmış olabileceğini kafamda tasarlamaya çalıştım. Mektubunu ters çevirip ışığa tuttum. Pek bir şey çıkaramadım. Ama her sayfadaki "Görülmüştür" damgası belli ki net görülsün diye taze mürekkeple basılmış. Şunu düşündüm: Mürekkep, insana karşı da kullanılabiliyor demek ki

Mektubunda sana gönderdiğim beş kitaptan yalnız üçünü alabildiğini yazmışsın. Diğer ikisinin adlarını vermişler sadece. "Üç kitap uygulaması"nın mantığı nedir, anlayamadım. Beş kitaptan üçünü neye göre seçip verdiler, onu da anlayamadım. Çünkü, beşi de bilimsel kitaplardı. Yine de Einstein'ın *İzafiyet Teorisi* kitabını vermelerine sevindim. O kitapta Einstein, Dekart'ın *"Uzayda boşluk yoktur "* düşüncesine hak verir. Ben bunun duygularımızda, ilişkilerimizde de geçerli olduğunu düşünüyorum. Elimi uzattım mı dokunabiliyorum sana. Boşluk yok seninle aramda.

Bugün kirli çamaşırlarımı yıkadım. Makineyi çalıştırırken, belki de senin çamaşırlarını o sırada lavaboda soğuk suyla yıkadığını düşündüm. Bir sızı duyumsadım sol göğsümde. Bir ağrı. Göğsümü bastırdım sağ elimle. Ovdum.

Pencereyi açtım. İstanbul'da havanın bu kadar bunaltıcı olduğu ender günlerden biriydi. Her gün kulübemin önündeki çam ağacına tüneyen serçeler ortalıkta yoktu. -Birlikte diktiğimiz o bir karışlık çam ikimizin boyunda şimdi.- Çam ağacının gövdesi henüz çocukları gizleyecek kadar kalınlaşmadı. Arkasına saklanan yumurcakların bir yanları görünüyor. Dün ağacın dibindeki toprakta, toprağın sıcacık yumuşaklığını unutmadın umarım, beş çukur açtılar. Misket oynadılar. Ama fazla sürmedi oyunları. Misketleri bir yana bıraktılar. Ceplerinden çıkardıkları tasolarla yeni bir oyuna başladılar Bu, daha uzun sürdü. Bir saat kadar. Sonunda kavga ederek, birbirlerini suçlayarak oyunu dağıttılar.

Bak, bunları yazınca solcularımızın kavgalarını anımsadım. Keşke çocuklukları bu kadar olsa. Hiç büyümedi sol sanki. Hep saf, hep çocuk...

Dün, Abide-i Hürriyet Meydanı'nda, Filistin İntifadası'na destek ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak işgaline karşı bir miting vardı. Gitmedim. On iki milyonluk İstanbul'un yüzde biri bile yokmuş alanda. Canımı sıkıyor bir süredir mitingler. Konuşmacılar kimdi biliyor musun? Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde, aydın dilekçelerinde, daha doğrusu nerede bir özgürlük sözcüğü dillendirilse (Hatta, "ö" dersen bile yeterli olur sanırım.), birdenbire mantar gibi bitiveren bir "solcu" ile bir İslamcı "aydınımız"

İddia ediyorum, dünyanın en saf solcuları Türkiye'mizde. Kimi sözcükler var. Duygusal solcularımız, bunları duydu mu, dayanamazlar. Kıpır kıpır olur yürekleri. Bir titreme sarar bedenlerini. Ayakları alır götürür onları. Oraya nasıl geldiklerine bile şaşarlar kimi zaman. Kapitalist sistemin insanları nasıl şartlı reflekslerle yönettiğini sorsan, en azından on dakika konuşur hiç bilmeyeni. Pavlov'un köpeğinden girer, psikolojik savaştan çıkar Ya kendisi? "Barış, dayanışma, mücadele, özgürlük, insan hakları" sözcüklerini duydu mu, tutabilene aşk olsun. Fırlar yerinden gerilmiş yaydan çıkan ok gibi. Birdenbire kendini alanda bulur. Saatlerce yürür, bağırır. Duruma göre biraz da dövüşür. Böylece iki üç ayda bir toplumda sıkışmış hava boşaltılmış olur. Herkes bir süre rahatlar. Bir sonrakine kadar

Neden sözcüklerin peşinden gidiyoruz? Dilin bu gücü nereden geliyor? "Özgürlük" diye bir varlık var mıdır? Yoksa yaşanılan çağa, topluma göre mi bir anlam kazanır bu kavram? Gelecekte ulaşılması gereken bir yer, ya da toplumsal bir durum mudur?

Bana öyle geliyor ki, en kral materyalistlerimizde bile idealizm var.

Derin uğultulu bir hava vardı önceki gün. Havada ince, derin bir uğultu vardı. Dün geceki yağmurlu fırtınanın artçısıydı belki de. Çamurlu sokaklarda tek bir insan yoktu. Gökyüzü, dişlerini sıkmış sancılanıyordu. Bulutlar, yukarılarda dalgalanıyor, ama bize bir damla bile vermiyorlardı. İki kara bulut karıştı birbirine. Biri, seni tıktıkları o F tipi hapishane dolaylarından, Trakya'dan geliyordu. Daha

iri olanı ise uzun bir yolculuk yapmış olmalıydı. Ankara'nın pis, kara bulutlarına benzettim nedense.

Bu "F" konusu açılınca iki şey takılıyor kafama: İlki neden a,ş,i,s,t harflerine ayrımcılık yapıldığı. Diğeri ise, insana karşı yürütülen bu harekatı hangi harfte durduracağımız...

İnan bana, can sıkıntımı artırmak için bahane aramıyorum. Bir şey var içimde, derinlerde. Onu gün ışığına çıkarmak, görmek istiyorum. Epeydir başaramadım. Kimileyin çıldıracak gibi oluyorum. Kendime yediremiyorum. Kimileyin de kendimi işe yaramaz, rüzgar o yönden estiğinde kokusu pencereden içeri dolan üç kilometre ötedeki çöplük gibi duyumsuyorum.Tıpkı bu dünya, bu ülke gibi kirli. Kemerburgaz çöplüğü deyip küçümsemesin kimse. Binlerce martı besleniyor, onlarca insan naylon, kağıt, demir topluyor oradan. Evet, bir yanım çürüyor. Hem de mavi gökyüzünün, sarı güneşin, kızıl yıldızların altında... Hepsi tanıktır olanlara.

Sana garip gelecek biliyorum. Mavi bir çift lens sinir ediyor beni, bir süredir. Anlatırsam, beni anlayacaksın.

Zeynep'le altı ay kadar önce ayrıldığımızı sana bir satırla da olsa yazmıştım. Ayrılmadan birkaç ay önce neredeyse iki günde bir kavga ediyorduk. Mutlaka bir neden buluyorduk bunun için. Tabii, her şeyi onun üstüne yıkmak doğru olmaz. Benim de payım var bu tükenişte. Ama yine de suçun çoğunu onda buluyorum.

Biraz geriden başlamam gerekiyor. Biliyorsun, nişanlanmayı düşünüyorduk. Ama olmadı. Yaklaşık bir yıl önce stilist olarak çalıştığı tekstil atölyesinden bir reklam firmasına geçti Zeynep. Bir akrabası aracı oldu. Zeynep ilk günler çok sıkıntılıydı. Korka korka, sıkıla sıkıla gitti işe. İlk haftanın Pazar günü Eminönü'nde anlattı bana olanları. Balık ekmekler elimizde, iki tane bira siyah bir poşette Sarayburnu'na doğru yürüyorduk.

Çalıştığı yer Taksim'de. Patronu anasının gözü. Anlayacağın sinekten yağ çıkaran cinsten. Zeynep üç ay sigortasız çalışacakmış. Deneme süresi. Halbuki yasa değişeli bir yıldan fazla zaman geçti. İşe başlamadan önce sigorta yapılması gerekiyordu. Neyse... Ayrıca adamın bakışlarını da beğenmiyor Zeynep. Zaten büroda çalışan on iki kişinin tümü kadınmış. Bir düzine kadın. Kadınlar arasında rekabet varmış. Kendisini küçümsediklerini gizleseler de Zeynep bunu anlamış. Hele içlerinden biri bunu açık açık gösteriyormuş. Zeynep üç ay sonra sigortalı oldu. Sigortalı olunca da maaşı birdenbire iki katına çıktı. Maaşı alır almaz kuzeniyle İstiklal Caddesi'ne gitti. Kalın, yüksek topuklu bir ayakkabı aldı. Artık düzgün giyinmeliymiş. Çünkü, işyerinde kadınlar sivri burunlu, yüksek topuklu ayakkabı giyiyorlarmış. İşte ilk ciddi tartışmamız o akşam oldu. Neden dersen, ayakkabıya maaşının dörtte birini vermişti. Sinirlenince, firmadaki en kısa boylu kadın olduğunu kaçırıverdi ağzından. Aslında boy uzatıyordu.

Yüksek topuklu ayakkabıyla yürümekte zorlandı ilkin. Sonra alıştı. Şunu fark ettim. Yüksek topuklar, poposunu belirginleştirmişti. Neden acaba? Bedeninin ağırlık merkezinde bir kayma oldu galiba. Dengeyi sağlamak için hafif öne eğilmesi gerekti.

Sonra şunlar oldu: Cep telefonunu değiştirdi. Ortalama ayda bir, telefonunun ya kapağını ya kılıfını yeniliyordu. İki dizüstü etek aldı. Yolda yürürken, eteklerinin alt ucunu tutup çekiştiriyor, zavallı eteklerse, tahmin edebileceğin gibi, bir türlü uzayamıyordu. Sırt çantasını kardeşine verdi. İnce kordonlu, küçük bir omuz çantası aldı kendine.

Alışverişin yetersizliğini anlaması pek uzun sürmedi. Kafasını keşfetti. Ne çok şey vardı burada yapılması gereken. Yanaklarına allık sürmeye başladı. Sonradan geliştirdi bunu. Önce fondoten, üstüne pudra, en üste de allık sürdü. Yanakları pembe bebek poposundan farksızdı artık. Tüm pürüzler kaybolmuştu. Kirpiklerine rimel sürdü önceleri. Sonra göz altı morluklarını gizlemek için teniyle aynı renkte bir kapatıcı aldı: Üst göz kapağına gelince, inan bana buradaki işlemleri anlamak, iki bilinmeyenli denklem çözmekten daha güç. Şöyle anlatayım: Kirpiklerin hemen üstüne, siyah farla ince bir çizgi çekiyor. Yanda kirpiklerin bittiği yerden azıcık yukarı doğru kavis vererek uzatıyor. Sonra siyah farın biraz üzerine beyaz far, onun da üzerine tekrar siyah far sürüyor. Bütün bu işlemlerin ardından siyah renkli bir kalemle, kendisi buna "eyeliner" diyor, gözlerini belirginleştiriyor. Böylece sevgili dostum, gözleri daha hoş oluyormuş. Minicik dudaklarının çevresine, kalın bir dudak şekli çiziyor, daha sonra bunun içini rujla boyuyordu. Böylece dudaklar, öpülmek için bas bas bağırıyordu. İkide bir dilinin ucuyla dudaklarını yalıyordu. Kaşlarını düzelttirdi. Yay biçimi verdirtti. Yüzündeki kıllardan kurtulmak için lazerli epilasyona başladı. Kınalı saçlarını sarıya boyattırdı. Kınayı sökmek için saçlarına sürülen şey her neyse kafa derisinde alerji yaptı. Kafası yara bere içinde kaldı. Sabaha kadar ağrıdan, kaşıntıdan uyuyamadı. Cilt doktoruna gitti. Tedavi oldu. İyileşir iyileşmez kulak kepçelerine tepeden ikişer, burun kanatlarına da birer delik açtırdı. Buralara küpe taktı. İleride burnuna estetik yaptırmayı düşünüyor.

Sonra aşağılara indi. Tırnak cilaları yetmedi. Türlü renklerde ojeler sürdü. Memelerini uçuşa hazır iki füze gibi diken sutyenler, onları belirginleştiren ince askılı bluzlar giyiyordu. Karnına tatoo yaptırdı. Sol ayak bileğine halhal taktı. Bu arada ayakkabılar vurmuş olmalı ki, topukları yaralandı. Yara

bandı imdadına yetişti. Önemi neyse, ayak tırnaklarıyla da ince ince uğraştı. Sonunda ortaya öyle bir sergi çıktı ki, kendisi bunun ardında kayboldu. Bilemiyorum, belki "piyasa" yapıyordu. Mağaza vitrini ne kadar çekici yapılırsa, o kadar müşteri girer kapıdan.

Hafta sonlarında görüşemiyorduk artık. İş arkadaşlarıyla toplantılara, partilere katılmaya başladı. Bana ayıracak fazla zamanı yoktu. İşi başından aşkındı. Büyük bir kavgayla ayrıldık. Kendimi o kadar çok tutmuştum ki, bir yanardağ gibi patladım. Her tarafa saçıldı lavlar. Bırak gemileri yakmayı, canlı cansız her şey, ama her şey kül oluverdi. Geriye baktığımda yaşanılanlar bir düş gibi geliyor. Hayır, diyorum kimileyin kendi kendime, ben Zeynep'le hiç yaşamadım.

Topkapı Sarayı'nın bahçesinde ayrıldık onunla. Biliyorsun, onun önünde diz çökmüştüm ben. *"Sultanım beni gönül tahtınıza oturtun. Bunun için dünyayı yakabilirim."* demiştim. -Şimdi o günü acı bir gülümsemeyle anımsıyorum.- Böylece başladığı yerde bitti. Bir ara kendimi kaybetmişim. Sesim yükselmiş. Gelip geçen turistlerin dikkatini çekti bu durum. Sonra Zeynep çekti gitti. Ben banklardan birine çöktüm kaldım. Bir süre kalkamadım yerimden. Üstüme dağlar yıkılmıştı. Eziliyordum.

Neyse ki, bir atasözümüzü anımsayıp toparladım kendimi: *"Meyvesiz ağacı sallama boşa."* Bu da bana şu İngiliz atasözünü çağrıştırdı: *"Ağacı meyvesinden tanırlar."* Eve gittim, saatlerce onu düşünüp ağladım. Delikanlıyı bozar öyle şeyler, ama ne yapayım.

Birkaç gün sonra onu gördüm. Nereden bulmuşsa kalın çerçeveli kara bir gözlük takmış. Yüksek topuklarla poposunu sallaya sallaya yürüyordu. Çamura basmamak için uzun bir adım attığında, yırtmaçlı diz üstü eteğinden pilice dönmüş ağdalı bacakları iyice seçiliyordu.

Bir iki ay sonra gözlükleri çıkardı. Bir arkadaşım söylemişti de ancak dün görebildim. Yanlışlıkla benim olduğum dolmuşa bindi de. Mavi bir lens takmış. Dünyaya donuk donuk bakıyordu. Gözbebeklerindeki o kıvılcımlar yitmiş. Saçları sarıydı yine. Dolmuşa öyle bir deodorant kokusu doldurdu ki, arka sırada oturan bir delikanlı gürültülü, derin bir soluk alıp şöyle dedi: *"Ciğerlerimizi temiz havayla dolduralım."* Zeynep'in dudak kenarlarıyla gülümsediğini gördüm. Sonra ne oldu dersin? Benim nerede ineceğimi biliyor ya, kendisinin de orada inmesi gerektiği halde inmedi. Yüz metre kadar ileride inip geriye döndü. Bakkalda biraz oyalandım. Ne yapacağını görmek istiyordum.

Duyduğuma göre, Zeynep Beyoğlu'na taşınmak için para biriktiriyormuş. Zaten orada, adını yanlış anımsamıyorsam, "Dayanışma Atölyesi" diye bir yere "takılıyormuş" Atölyede, sistemi bol bol eleştiriyorlarmış. Özellikle Zeynep, reklam sektöründe olmasından aldığı itkiyle sansüre karşı konuşmalar yapıyormuş. Rastlantıyla bir arkadaşım onu dinlemiş. Bana aktardığına göre şu sıralar Çin'e takmış. Orada demokrasi yokmuş, özgürlük yokmuş v.b. Arkadaşım şunu sormuş kendisine: Peki, ülkemizde kitap toplatılmasına, kıyılmasına ne diyorsunuz? Üstelik bunu eleştirenlere milyarlık tazminat davaları açılması sansür değil midir? Zeynep ne derse beğenirsin: "Biz başka bir şey konuşuyoruz."

Zeynep yeni bir sevgili bulmuş. Kuşlardan duyduğuma göre, sol kulağında iki küpesi varmış, uzun saçlı sevgilisinin. Ne diyelim, hayırlı olsun. Her Cumartesi akşamı, sevgilisini koluna takıyor, arkadaşlarıyla içmeye gidiyormuş. Tabii, bol bol yemek yeniyor, çeşit çeşit alkol içiliyor. Haftanın stresini atıyorlar hep birlikte. Kilo alma tehlikesine karşı her Pazartesi rejime başlıyorlar topluca. Bir çeşit yeme-içme-rejim tarikatı kurmuşlar sanki.

İşte, dostum. Görüyorsun Platon'un ne kadar haklı olduğunu. Platon yaşıyor capcanlı. Akıldan iştiha bölümüne nasıl da düşüveriyor insan. Bir uçurumdan tepetaklak yuvarlanıyor. Garip değil mi, çevresine mutluluk gülücükleri dağıtarak yapıyor bunu.

Bilemiyorum. Belki Zeynep'in o ışıltılı, karanlık günlerimi aydınlatan yıldızlı gözlerini unutamıyorum. Belki o donuk, sahte maviliğe dayanamıyorum. Sorun bu mu peki? Hem evet, hem hayır. Bu çözüm sıkıntımı açıklamıyor tamamiyle. *"Ağacın kurdu kendinde olur."* derler. Öyle olsa bile, bu kurt, hava, su olmasa ne kadar yaşayabilir? Bu çözüm bir sorun aslında.

Neden, sorunlarımızı kendi dışımızdaki etkenlerle açıklamaya yatkınızdır? Neden?

Seziyorum, sorun daha derinde. İnsanın içi kat kat, tabaka tabaka. Neredeyim ben şimdi. kimbilir Kaçıncı tabakadayım? Zeynep üstte kaldı. Zeynep, içimdeki her neyse, beni ona yaklaştırdı. Bir girdaba itti beni. Derine fırlattı. (Beni dibe iterken kendisinin yukarı çıktığını mı sanıyor acaba?) Bu işin ucunda boğulmak da var, balıklara yem olmak da. Allah sonumuzu hayır etsin. Kısacası dostum, bildiğim şu: Kesinkes kaybettim onu. *"İnsan büyük. İnsandan umut kesilmez."* diyeceksin. Bilemiyorum. O da kendini F tipi bir yaşama kaptırdı: Faul, fırıldak, facia, falso, fantezi, fasit, fena, fent, fettan, fırlama, fikirsiz, fingirdek, fiyaka.

Canını sıktığımı biliyorum. Özrümü kabul et.

Şaire güveniyoruz: *"güzel günler göreceğiz"*

Sevgiyle kal...

Z...

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

6 Kasım Perşembe

Rüzgarlı, yağmurlu, soğuk bir gün... *İnsancıl* 14 yaşında... Ne tez geçmiş 14 yıl... Peki, bu kaçgunda nasıl oldu da direndik 14 yıl.

Nasıl direndik diye sordum ya, bu sorunun tek bir yanıtı var. Coşkumuzu yitirmedik. *İnsancıl*'ın her sayısı, ilk sayının coşkusuyla hazırlanır.

Tabii, coşku tek başına yeterli değil. Dostlarımızın... yol arkadaşlarımızın son derece önemli destekleri de var bu 14 yılın içinde. *İnsancıl*'ı baskıya hazırlayan Deniz Saraç'ın, *İnsancıl*'ı basan Ilıcak basımevinin sahibi Serdar Ilıcak'ın desteklerini hiç unutamayız.

İnsancıl'a destek bu kadar değil. Okurlarıyla, yazarlarıyla birlikte kan bağını aşan bir ailedir *İnsancıl*. Sözgelimi *Tüyap Kitap Fuarı*'na katıldık bu yıl. Fuarda Şadiye Güle'ye... sabırla her türlü sıkıntıya katlanan, gık demeyen bir emekçidir... yardım için her gün bir arkadaşımız gitti fuara...

İnsancıl böyledir... bir ailedir.

Dün gece ailemizden kimi arkadaşlarla Bilgesu Erenus'un evindeydik. Müştak Babamızı andık... Tabii sızlanmadan. Üzülmenin, acı çekmenin de estetiği vardır. Berrin Taş'ın *Şeytantersi* adlı şiirinde söylediği gibi, *"hava adına / su adına / süt adına/ ekmeğe katık / soğan adına / gökyüzü kucaklayan / eller adına / hırpalanmış / toza toprağa / bulanmış / insanlık adına"* acı çekiyoruz... üzülüyoruz.

Müştak Babamız insanlıktı... Dün gece o güzel insanı... Müştak Babamızı... insanlığı andık.

7 Kasım Cuma

Herkesin değilse bile, bir yazarın ilk yapması gereken şu. Yazar, kesinlikle öznelinden arınmalıdır. Öznelinden arınamayan yazar, istese bile, sağlıklı değerlendirme yapamaz.

Ne demek istediğimi somut bir iki örnekle anlatmak istiyorum.

Geçenlerde Hasan Bülent Kahraman, *Radikal*'de *Varlık* dergisinin tarihini anlatan bir yazı yazdı. Bu değerlendirmede Hasan Bülent Kahraman, *Varlık* dergisini yöneten Kemal Özer'den söz etmedi.

Anlaşılan Hasan Bülent, Kemal Özer'i, Kemal Özer'in dünya görüşünü beğenmiyor. Beğenmeyebilir. Bu, Hasan Bülent'in özneli. Oysa nesnel olan şu. Kemal Özer, 1983-1990 yılları arasında *Varlık* dergisinin genel yayın yönetmeniydi. Ama özneli yüzünden Hasan Bülent Kahraman bunu görmek istemiyor. Kendisi resmi tarihi eleştiriyor, ama kendi tarihinden Kemal Özer'i siliyor.

Görüyorsunuz değil mi, öznelden sıyrılmamak insanı nasıl gerçeklikten uzaklaştırıyor.

Türkiye'de yazarların çoğunluğu bu durumdadır. Sağcısı da böyledir, solcusu da...

İşte bir örnek. Bugün *Vakit*'te Abdurrahman Dilipak şöyle yazıyor, *"Yazacağız, konuşacağız, birbirimizin endişesini anlamaya çalışacağız, fikirlerini öğreneceğiz. Belki anlaşırız, değilse hakaret, yalan, iftira olmadan öyle mahkemelik olmayacağız, kavga da etmeyeceğiz.* ***Medeni insanların tavrı böyle olur.***"

Görüyorsunuz değil mi... Medeni insanların tavrı'nı vurguluyor.

Ben, yıllardır bu gazeteyi okurum. Ama ne Dilipak'ta, ne bu gazetenin yazarlarında, Dilipak'ın vurguladığı tavrı gördüm.

Dilipak öznelinden arınamadığı için nesneli göremiyor.

Öznelinden arınamayan kişinin tipik tavrı şudur. Sözgelimi burda Dilipak'la Kahraman, kendilerinin gerçekçi olduklarını, benim bunu göremediğimi sanırlar.

Neden böyle oluyor bu. Duyulara dayalı özlemler insanı öznelleştirir. Sözgelimi Hasan Bülent, düşüncelerinin kesin doğru olduğunu sanıyor. Kesin doğruları söylediğine göre herkes ona katılmalı. Ama gerçeklik böyle değil. İşte bundan ötürü Kahraman gerçekliğe gözünü kapıyor.

Dilipak'a geldikte... Dilipak demokrat olmak istiyor. Ama olamıyor. Olamaz. Çünkü islamda tartışılmayan noktalar vardır. Dilipak'ın demokratlığı, tartışılmayan noktalara kadar. Oraya gelince gözünü kapıyor.

Dilipak, *"Mesela ben bize öğretilen 'Resmi Tarih'e pek inanmıyorum"* diyor Ben de pek inanmıyorum.

Didik didik edilsin resmi tarih. Ama burda durmamak gerekir. Bütün resmi tarihler didik didik edilsin. İslamın, hıristiyanlığın, museviliğin resmi tarihleri de...

Dilipak burda durur.

Bizim solcularımız da duyusal özlemle yaşar. İşçi sınıfıyla devrimi özlerler. Bu özlemden ötürü iş-

çi sınıfıyla derin bir bağları olduğunu sanırlar. Oysa böyle bir bağ yoktur. Aldırmazlar gerçekliğe. Yarın devrim olacakmış gibi yazı yazarlar.

Öznelde yaşayanlar samimidirler. Yüksekten konuşmalarına da arada bir kızsam da, samimi oldukları için sevimli gelirler bana.

6 Kasım Cumartesi

Cumhuriyet'te okudum. Resul Hamzatov ölmüş... Perşembe akşamı *Edebiyat Semineri*'nde Resul Hamzatov'dan söz etti Berrin Taş...

Eskiden çok sözü edilir Hamzatov'un. Sosyalist sistem yıkıldıktan sonra görmezlikten gelindi.

Vefasızlık... Yalnız vefasızlık değil. Hamzatov'un düşünceleri, son yıllarda hızlanan vurguncu düzene uymaz.

Bakın ne diyor Hamzatov, *"Emeğiyle yararlı işler yapmamış, güzellikler yaratmamış, yüce başarılar düşlememiş, yürekten dostluk nedir bilmeyen yeteneksiz insanlar için, dağlarda 'Saçları ağarana dek yaşadı, ama dünyaya gelmedi' derler."*

Böyle konuşan birini nasıl anacaksın, hadi andın neler söyleyeceksin.

Hamzatov'un bu yanına gözümüzü kapayalım, şiirini konuşalım. Peki, konuşalım, bakın ne diyor Hamzatov, şair için, *"Herkesin konuşması, kafasının içi önemli düşüncelerle dolup taştığı için değildir, kimileri de dilinin ucu kaşındığı için konuşur. Şiir yazan herkesin yüreği büyük duygularla dolup taşıyor değildir, kimileri de... Nasıl olur da şiir yazmaya karar verir böyleleri, anlamak zor. Ham koyun postundan bir çuval içindeki cevizlerin takırtısı gibi ses verir onların şiirleri // Bu insanlar, şiir yazmadan önce dünyada neler olup bitiyor, bakmak istemezler. Hangi uzaklıklarda, hangi şarkılarla, ezgilerle doludur dünya, dinlemek istemezler."* (Resul Hamzatov, Benim Dağıstanım, Çev. Mazlum Beyhan, Düşün Yayımevi, İstanbul, 1984.)

Türkiye'de birçok şair, dilinin ucu kaşındığı için şiir yazıyor. Dilinin ucu kaşınanlar nasıl ansın Hamzatov'u...

Hamzatov'a göre *"Doğan her insan, henüz insan değildir."* Gerçekten de öyle, insan olmak, ciddi, disiplinli bir mücadeleyi gerektirir. Şöyle der Hamzatov, *"İnsan yalnızca bir ad değil, bir paye, bir ünvandır, üstelik de elde edilmesi hiç kolay olmayan yüksek bir ünvandır."*

Bir kadın yalancılığı ortaya çıkan bir erkeğe şu şarkıyı söylemiş, *"Nasıl da insan olduğunu sandım senin / Ve gizimi açtım sana / Fos çıktı ceviz / Kalakaldım yol ortasında / Geç anladım seni / Ama, ah / Suç bende / İçinde beden olmayan bir cüppeymişsin / Ve baş olmayan bir papak."*

Baş olmayan papaklar ne kadar çoğaldı değil mi... Hadi gel de an Hamzatov'u...

Işıklı Hamzatov'u...

13 Kasım Perşembe

Esenlikli bir ülke değil Türkiye. Her gün bir sorun... Pazartesi günü yağmur yağdı, elektrikler saatlerce kesildi...

Yağmurun yağması bile kaygılandırıyor insanı... Ya soygun sorunu... Gecenin bir saatinde silahlı bir soyguncu çıkabilir karşınıza.

Alışverişte dikkatli olmak gerekir. Alavere dalavere derken bozuk malı yuttururlar...

Dikkatli yaşamak gerekir Türkiye'de.

Hele bir alanda mücadele ediyorsa, çok daha dikkatli olmak gerekir. O kişi erkekse çok... çok daha dikkatli yaşaması gerekir. Mücadeleyi engellemek isteyenler, o erkeğe tuzak üstüne tuzak kurabilirler. Kişinin herhangi bir düşkünlüğü, mücadelenin tepetaklak olmasına yol açabilir.

İşte böylesi bir ülkede yaşıyorum.

Şimdi bunları niye yazdım. Kışın giydiğim bir mont var. Fermuarı bozulmuş. Salı günü giysi onaran bir yere götürdüm, *"yedi buçuk milyona yaparız"* dediler. *"Peki"* dedim. *"Yarın öğleden sonra alın"* dediler.

Ben öyle öğlen üstlerini, öğleden sonralarını, akşama doğruları dikkate almam. Saat sorarım. *"Sen bana saati söyle"* dedim. Ertesi gün saat 15.00'te anlaştık.

Dün saat 15.00'te gittim. *"Tamam, yaptık, alabilirsiniz. Yalnız 7,5 milyon değil, 2 milyon vereceksiniz."*

Neden. Fermuar değil, fermuarın çekecek yeri bozukmuş. Oysa ben, 7,5 milyonu verecektim, çünkü fermuarın değişip değişmediğini anlamazdım.

Neden soruma şöyle yanıt verdi usta, *"Biz emeğimizden fazlasını almayız."*

Bu, beni etkiledi. Kaçgun döneminin dalaveresine bulaşmamış bir usta vardı karşımda. Bu, insanın bütün bütün bozulmadığının açık-seçik bir göstergesi.

Ben, bu duruma pek sevindim. Derim ya, umut kesilmez insandan.

14 Kasım Cuma

Yeni bir moda çıktı. Şöyle "Senin doğrun sana, benim doğrum bana."

Niye böyle söylüyorlar. Demokratmışlar. Demokrasi buymuş. Senin doğrun olacak, benim de bir doğrum olacak. Kimse kimseye karışmayacak...

Altını çize çize tatlı bir masal gibi anlatıyorlar bana. Güzel de geliyor insana. Kimse kimsenin doğrusuna karışmayacak.

Demokrasiyle ilgili bu tanımı ben de kabul ederim. Ama bir koşulla. Her doğru tartışılmalı. Ama demokratik masalları altını çize çize anlatanın doğrusunu tartışmak olası değil. Çünkü o doğru, taş gi-

bi töze dayanıyor. Tabii demokrasi o taş gibi tözün altında eziliyor, tuznan buz oluyor.

"Herkesin doğrusu kendine" savı, demokratik değildir. Her doğrunun yanlış çıkabileceği, her doğrunun tartışılabileceği tezi demokratiktir. Bu, bilimsel görüşün ta kendisidir. Demokrasinin bilimle ilişkisi burda başlar.

Türkiye'de bilim dendi mi, kimi çevreler hemen pozitivizmi gündeme getiriyor. Bu işin bilimle bir ilişkisi yoktur. Bilimsel bakış şunu gerektirir. Doğruların dayandığı tözleri parçalamak. Bu yapılmazsa doğru ya çoğunluğun oylarına göre, ya da egemenlerin bakışına göre belirlenir. Bunun uzaktan yakından demokrasiyle ilişkisi yoktur.

Şunu biliyorum. İnsanın kendi doğrusunu tartışmaya açabilmesi zordur. Bir doğruyu bulmuşsun, doğru senin varlık nedenin olmuş. Doğru yıkılırsa sen de yıkılacaksın.

Hayatımın hiçbir döneminde, çünkü öyle yetiştirildim, doğrularımın arkasında put gibi, taş gibi töz olmadı. Bundan ötürü, benim doğrularımın arkasında put yoktur, töz yoktur.

Bir doğrunun arkasında put varsa, bu demokrasiyi engeller. Demokrasi tözlü-putlu doğruların avazı değildir.

Tözlü-putlu doğru, bireysel açıdan da yabansı durumlar yaratır. Şöyle. Belli ölçüler içinde yaşayan herkes kendini erdemli sayar. Şimdi burda erdem nedir, ne değildir tartışmasına gerek yok. Herkesin kendini erdemli sayması fazla sorun yaratmaz kişide. Ama kişi kendini en erdemli sayarsa burda sorun çıkar. En erdemli kişi, kendini, hep ihanete uğramış sayar. O, en erdemlidir. Ama dostları erdemsizdir. Bu yüzden o en erdemli kişi, hep kazık yemiştir, hep ihanete uğramıştır.

Erdemin arkasındaki "en erdemli" tözü "en erdemli" putu, kişiyi, çalkalaya çalkalaya, çakıltaşlı bir kıyıya vurur. Çevre ıssızdır. "En erdemli benim" diye çığrıştığında yankılanır. "En erdemli benim."

Ama o sesi yankılatan insan değil, kayadır.

17 Kasım Pazartesi

Cumartesi günü, sabah biri Şişli'deki, öbürü Kuledibi'ndeki iki sinagoğa saldırı düzenlendi. İki sinagoğun kapısına yanaşan bomba yüklü kamyon patlamış. Sonuç 23 ölü, yüzlerce yaralı.

Son derece tatsız bir durum.

Buna benzer olaylardan sonra suç atma yarışı başlar. Hem islami yazarlar, hem islami olmayan yazarlar, çok soğukkanlı davranıyormuşcasına, "Bu olay kimin işine yarar" önermesinden yola çıkar. İslami yazar, tümevarım mantığıyla, tek tek olguları sıralar, sonra şöyle bir yargıya varır. "Görüldüğü gibi bu olay müslümanların işine yaramaz. Dolayısıyla bu işin arkasında siyonist örgütler olabilir."

Müslüman olmayan yazarlar da aynı yöntemle bu olayı, daha önce bu tür eylem yaptığı söylenen bir islami örgüte bağlar.

Ben böyle akıl yürütemem. Elimde hiçbir veri yok şimdi. Ama bu olayların temeli, nedeni var Ona bakmak gerekiyor. Temel neden ekonomik. Şöyle. Ankara Ticaret Odası. *"Borç Ekonomisinin 20 Yıllık Seyri"* adında bir araştırma yapmış. Bu araştırmaya göre Türkiye, 1983-2003 yıllarında 1 trilyon 55 milyar dolar borç almış. Bu borcun 243 milyarı dış, 811 milyarı iç borçmuş. Yine bu dönemde Türkiye, 81 milyar dolar dış faiz, 235 dolar iç faiz ödemiş.

Peki alınan bu paralar ne olmuş. Bu paranın 170 milyarı kamu yatırımları için harcanmış. Geriye kalan n'olmuş. Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün, geriye kalan için şöyle demiş, *"Ne yazık ki Türkiye ekonomisini siyasetçi, bürokrat, işadamı, şeytan üçgenindeki popülizm yıktı. Bu ülkeyi tefecinin eline düşürdüler, 'kalkınıyoruz' nutuklarıyla borç alıp kurda kuşa yem ettiler."*

Eskiden böyle konuşana, milliyetçilerle, müslümanlar *"Moskova'ya... Moskova'ya"* diye tempo tutarlardı. Ama iş o kadar acınacak duruma geldi ki anlaşılan, tüccarların başkanı isyan ediyor.

Bu yalnız Türkiye'nin sorunu değil. Hem Asya hem Latin Amerika halkları işte böyle sömürüldü. Bu sömürünün sürüp gitmesi için insanın cahil bırakılması zorunlu. Cehalet yönetim biçimlerinin belirlenmesinde de etken oldu. Yapay devletlerle krallıklar diktatörler oluşturuldu

Demokratik yönetimler bile tam gelişemedi. Çünkü insanın cahil kalması isteniyordu. Bu cehalet ayrıca insanın, Sovyet yönetimine düşmanlık beslemesi için zorunluydu. Özellikle müslüman toplumlarda solculara karşı özel öldürüm timleri oluşturuldu. Sovyetler yıkılınca öldürüm timleri "işsiz" kaldı.

N'oldu... Eline silah verdiğin, şurayı burayı yıkmayı, yakmayı, bombalamayı öğrettiğin kişi "Dur, senin işin bitti" denince durmaz. Durmadığı da, durmayacağı da görülüyor.

Sovyetleri yıkma uğruna, cahil kalmanın, cahil bırakılmanın faturasıdır bu.

"Avrupa'ya demirperde indi" deyip, insanlığı yarım yüzyıl karanlıkta bırakmanın sonucu bütün bunlar.

18 Kasım Salı

Aristoteles'in *Poetika*'sını anlatırken antik dönemde yazılmış tragedyalardan örnek vermek istedim. Bunun için tragedyaları yeniden okuyorum.

Poetika'da anlatılanları eserler üstünde gösterirsem, konu daha iyi anlaşılır diye düşünüyorum. İkinci yan şu. Katılımcılarda tragedya okuma isteği uyanabilir.

İlk olarak Sophokles'in *Antigone* adlı eserini okudum. Bu eserde Hamion, babası Kreon'a şöyle seslenir, *"Baba, Tanrılar bize yeryüzündeki nimetlerin en büyüğü olan aklı vermiştir. Senin bu sözlerinde hakikat bulunmadığını söyleyemem ve bu hakikatı anlamamazlık edemem. Fakat herhalde başka yollar, yollarda da hakikat bulunabilir. (...) Ne olur, ısrarla bir noktaya saplanıp yalnız senin istediğin şeyin doğru ve bunun dışında her şeyin yanlış olduğunu kabul etme. Çünkü yalnız kendisinin akıllı olduğunu, kendisindeki talâkat ve zekanın başka kimsede bulunmadığını zannedenlerin içlerinin bomboş olduğu pek çabuk meydana çıkmıştır. Hayır, başkalarından bir şey öğrenmekle ve dikkafalı olmamakla hiçbir akıllı adamın şerefi azalmaz."*

Bu oyun M.Ö. 442 yılında oynanmış ilk kez.

Ortalama bir hesapla, aradan 2350 yıl geçmiş. İyi ama yalnız kendi aklını üstün tutan, bir başkasından öğrenmeyi onursuzluk sayan Kreonlar yine aramızda.

Bu, ciddi bir sorundur.

Dört bir yanı kuşatacak biçimde bu sorunun üstünde durmak gerekir. *"Akıllar pazara çıkarılsa, herkes gider, yine kendi aklını alır"* sözü benim için geçerli değil. Ama ezici bir çoğunlukkesinlikle kendi aklını alır.

İnsanın kendi aklına yaslanması, kendi aklını, herkesin aklından üstün tutması acaba bir varoluş sorunu mu. Kendi aklımı, varoluş sorununa indirgemediğim için bunu bilemem. Ama şunu biliyorum, bir insanın "yanıldım" demesi, "bilmiyorum" demesi kişilik sorunu. Yanıldığı ortaya çıkarsa, bilmediği anlaşılırsa, kişiliğinde bir eksilme olur sanıyor insan. Bundan ötürü herkes, ne biliyorsa, onu "en doğru" diye biliyor

Aslında kişiliğin bununla ilgisi yoktur. Ben, bütün seminerlerimde şunu sık sık vurgularım. "Ben de olmak üzere, kim size doğrularının kesin olduğunu söyler, ona inanmayın."

Öğrenmeye geldikte... Sözgelimi ben, Türkçenin bilmediğim özelliklerini Ömer Naci'nin *Arayışlar* adlı eserinden öğrendim. Bunu söylemeyi de kendi açımdan hiç sakıncalı görmüyorum.

Ömer Naci'nin *Türkçenin Felsefe Yolları* adlı yazıları beni heyecanlandırdı. Bundan ötürü bu sorunla ilgili bir yazı hazırlıyorum.

Kimisi, kendini doğuştan bilgili sanabilir. Platon'un anımsama kuramını bile aşmış, hiç anımsamadan, bütün bilgilerin, bilincinde hazır olduğu kanısına kapılabilir.

Bunlar kuruntudur aslında.

21 Kasım Cuma

Dün yazdan kalma bir gündü. Salına salına dolaşma... deniz kıyısında çay içme... böyle bir gündü işte. Ama saat 11.00 dolayında *"Levent'de patlama oldu"* haberi geldi. Nerde, nasıl derken, şiddetli bir patlamayla irkildik *İnsancıl*'da... Az sonra kirli sarı bir duman yükseldi. Bu kez Britanya Başkonsolosluğu'nda patlama olmuş.

Sonra öğrendik. Bomba yüklü kamyonetlerle yapılıyor bu iş.

Sonuç 27 ölü, 400'ü aşkın yaralı... Tabii korku. Dün 22.30 sularında İstiklal Caddesi bomboştu...

Öyle sanıyorum, korkudan *İnsancıl*'daki *Edebiyat Semineri*'ne gelmeyenler vardı. Terörün tam da istediği budur. İnsanlar korksun. Oysa durum n'olursa olsun korkmamak gerekir. Ama bunu sağlamak kolay değil. Çünkü Türkiye'de güven oluşturulmadı. Bugünün sorunu değil bu. Türkiye'nin kültür ortamı böyle. Sözgelimi, karşıt düşünceliysen, hemen açığın aranır. Ordan vururlar.

Bir yargıç, türbanlı sanığı duruşmaya almadı. Şimdi türban yanlıları o yargıcın bir açığını arıyordur. Türban yanlısında açık arama bir yöntem.

Bir tarihte bir toplantı için, izin için, valiliğe gitmiştik beş-altı kişi. Valilik bizden kuşkulanıyordu. Bir vali yardımcısı bizi güler yüzle karşıladı. Çay içip içmeyeceğimizi sordu. Kuşkulandım ben.

Eskiden her olay solculara yüklenirdi. Bundan ötürü bir olay olunca solcu tedirgin olurdu. Bu tedirginlik devam etmiyor denemez.

Son olaylara gelince... İslamcıların ikide bir, *"Bu işi yapan müslüman olamaz"* demelerinin nedeni olay, üstlerine yıkılmasın diyedir.

Şimdi tedirginlik şu. Bundan sonra n'olacak... Kimler toparlanacak... Acaba bu "demokrasi" fazla mı görülecek... Fazla görülürse kimler tırpanlanacak.

Yetkililerin sözleri didik didik ediliyor, oralardan bir anlam çıkarılmak isteniyor. Güvenmiyoruz çünkü.

Önce güven ortamı sağlanmalı. Kötü günler güvenle aşılır. Ama bugün Türkiye'de bunu düşünen bir yetkili var mı, bilmiyorum.

Yazdan kalma bir gündü... Bombalar cehenneme çevirdi günü...

24 Kasım Pazartesi

Yine uzun bir tatil... Ramazan ya da Kurban bayramı hafta arasına geldi mi, hafta başıyla, hafta sonu da tatile ekleniyor.

Bu tatiller, yüzlerce yaralı, yüzlerce ölümle sonuçlanıyor.

Bu bayram da öyle olacak...

Şimdi ben, bombalı saldırılardan sonra, ölenlerin arkada bıraktıklarını, sayrılar evinde yatanları düşünüyorum...

Beklenmedik bir anda hayat durdu.

Tabii şimdi bunları düşünen yok. Bombalı saldırıları birilerinin üstüne yıkma uğraşı var. Eskiden olsa kolaydı, *"Bu işi kızıl komünistler yaptı"* der çıkılırdı işin içinden.

İslamcılar, bu işin üstlerine kalacaklarını sezdiler. Günlerdir, islamın barış dini olduğunu söylüyorlar.

O yazıları okurken içim eziliyor. Şunu düşünüyorum. Bu yazıları yazarken, acaba, bombalı saldırıları "kızıl komünistlere" yıktıkları için içleri sızlamıyor mu.

Üstelik o zaman komünistler, *"Hayır, bu iş komünistlerin değil"* bile diyemiyorlardı.

Peki kim yaptı... Bilemem...

Kimin bu işi yaptığını bilebilmek için, en azından elli yılın hesabını çıkarmak gerekir. Sözgelimi Kanlı 1 Mayıs'ın...

26 Kasım Çarşamba

İstanbul, günlerdir sis altında. Sisli İstanbul, Tevfik Fikret'in *Sis* şiirini getiriyor akla.

Sisle örtünmüş bir kent... daha güzel bence. Koca koca binalar görünmüyor. Sis dağılacak ama. Sisin içinde görünmeyen nesneler, yine ortaya çıkacak... Bu anlamda genel sözleri sise benzetiyorum... İşte İstanbul'daki patlamalar... onca ölü, onca yaralı... Olan bu. Sonra genel sözler *"Birlik ve beraberliğimizi koruyalım.*

"Birlik ve beraberliğimizi koruyalım" sözünü sise benzetiyorum. Şöyle. *Bugün Hürriyet*'te okudum. 15. sayfada küçük bir haber. Gazetenin yönetmeni olsaydım, bu haberi, birinci sayfada ilk haber olarak verirdim.

Haberin başlığı şöyle, *"Patlamada 2.5 kilo altının yağmalandı."* Britanya Başkonsolosluğunun karşısında bir kuyumcu dükkanı varmış. Patlamadan sonra herkes can derdine düşmüşken kimi kişiler kuyumcudaki altınları yağmalamışlar.

"Birlik ve beraberlik" sözleri genel, kuyumcunun yağmalanması olan.

"Genel sözlerle olan" zıtlığı ülkemizin, insanın kemiklerini sızlatan nemli ortamı oluşturuyor. Bu nemli ortamda kemiklerimiz çürüyor, etlerimiz dağılıyor.

Bu çürüme, bu dağılma genel sözlerle durdurulamaz. Dağılma, çürüme bugünün işi değil tabii. 1940'ların sonunda başlayan, bugün de süren soğuk savaşın ciddi etkisi var bu nemli ortamın oluşmasında.

Komünizmle mücadele diye nice dernekler kuruldu. Türkiye cehennemi bir ortamda tutuldu hep. Böylece geldik bugünlere... O dönemde *"tarafsız olan, bertaraf olur"* diye bir söz çıkartmışlardı. Mutlaka... mutlaka komünizmle mücadele edeceksin. Taraf olacaksın, milliyetçi olacaksın, yoksa bertaraf olursun.

Gerçekten de komünizmle mücadele edilseydi. Hayır. Sömürüye, emperyalizme karşı mücadele, toplumsal adalet için mücadele komünizmle özdeşleştiriliyordu.

Ve şimdi... *"Tarafsız olan bertaraf olur"* diye kan damlası yazılar yazanlar, şimdi sosyolojik çözümlemeler yapıyorlar.

Peki katledilen, hapislerde çürütülen onca insanın acısı, bir gece olsun, bir gece olsun uykusunu bölmedi mi bu kişilerin.

Türkiye yıllardır sisin içinde yaşatılıyor. Kuyumcuyu yağmalayanlar sisin içinde görülebiliyor Peki. Türkiye'yi yağmalayanları görebilecek miyiz.

Sis dağılacak mı.

1 Aralık Pazartesi

Şükran Kurdakul'un *Cezaevinden Babıali'ye-Babıali'den Tip'e* adlı anılarını okuyorum. (*Evrensel* Basım Yayın)

İlk elde şunu söylemeliyim. İnsanlığın aydınlık yüzüdür Şükran Kurdakul.

Anılardan söz etmeden önce, ben bir anımdan söz etmek istiyorum. Tam tarihini anımsamıyorum. Herhalde 18-20 arasındaydım. Şimdi unuttuğum bir nedenden *Ataç* Yayınevi'ne gitmiştim, Şükran Kurdakul'u görmek için. Ben Şükran Kurdakul'u kadın sanıyordum. Bundan ötürü, *"Şükran hanımı görmek istiyorum"* dedim karşımdaki erkeğe. Erkek gülümser bir yüzle, tatlı bir sesle *"Şükran hanım benim, buyurun"* dedi.

Kıpkırmızı olmuştum.

Şükran Kurdakul'un anılarının daha başındayım. İlk elde dikkatimi şu çekti. Türkiye'de kimi liberaller, cumhuriyeti demokratikleştirme tekeli kurdular. Gerçekte demokrasi mücadelesi verseler canım yanmaz.

Şükran Kurdakul'un anılarında *Sosyalist Savaşımda İlk Adım* başlıklı bölümde Şefik Hüsnü'nün bir yazısından alıntı var. Şefik Hüsnü, ta 1946 yılında şöyle demiş, *"Hakiki demokrasiye varmak için cumhuriyet idaresi içinde dahi buna mani olanlar varsa, bunlarla mücadele bütün vatandaşların, işçilerin köylülerin birinci vazifesidir Demokrası başta saltanat süren bir zümrenin, bir sınıfın menfaatlerini korumak için yüzlere geçirilmiş bir maske değildir."*

Yine 1946'da Behice Boran şöyle demiş, *"Demokrasi davası, tek tek, birkaç hürriyetin verilmesi davası değil, bütün bir cemiyet sistemi davasıdır."*

Şükran Kurdakul da demokrasi mücadelesi içindedir. Bu mücadeleye 18 yaşındayken katılmıştır. Tabii hemen tutuklanır, hapise gönderilir

Anıları yavaş yavaş okuyorum. Tanıdığım *"Şükran abi"* dediğim Şükran Kurdakul'un güzel sesini duya duya...

2 Aralık Salı

Şükran Kurdakul, Cezaevinden Babıali'ye Babıali'den Tip'e adlı anılar kitabında şöyle der, *"Her yayıncı ister istemez kültür savaşımın içindedir kuşkusuz. Ama bu savaşımda geçmişi, günceli ve geleceği düşünür. yorumlarken geniş bakış açıları gerektirir Bu nedenle kendine özgüdür yayınevinin sorumluluğu. Yurt yönetiminden, politikadan soyutlanamaz ama, politikanın doğru yanlış gördüğünü kabullenmek zorunda da değildir. Doğrudan düşün ve sanat adamıyla, yaratma özgürlüğü ile ilgilidir yayınevinin işlevi. Yoksa eski halk cumhuriyetlerindeki yazarlar birliklerinin işlevine döner olay. Merkez komitesine bakıp hizaya gelerek kitap yayımlamayı ideolojinin gereği sayarsanız, iş Dostoyevski'yi, Kafka'yı yasaklamaya kadar gidebilir."*

Şükran Kurdakul'un söyledikleri son derece önemli. Gerçekten de bir yayıncının *"geçmişi, günceli ve geleceği düşünür, yorumlarken geniş bakış açılsı olması gerekir."* Ama aradan bunca yıl geçtikten sonra bile Türkiye'de yayıncılık bu noktada değil. Yazarlar da, yayıncıların bu konumunu pekiştiriyor.

Sorun şurda. Yayıncı olguya ticari yaklaşıyor. Yazar da telif hakkı diye yayıncının bu yaklaşımını destekliyor. Bu ister istemez, bakış açısını daraltıyor. *İnsancıl*'ı da ticari olmamakla, yayıncılığa ticari bakmamakla eleştirenler var. Dahası bir yayıncı bana *"Ben tüccarım"* demişti de ben de ona *"Biz tüccar değiliz. tüccar da olmayacağız"* demiştim.

Tüccarlık yalnız para kazanmak, para açısından yayıncılığa bakmak değildir. Yazarın bir yerde yer kapma düşüncesi de tüccarlıktır.

Şöyle der Şükran Kurdakul, *"Ben yayıncılık yaptım. Yayıncı değildim. Yazarlığa en yakın meslek olarak düşünmüştüm işe girişirken. Benden tacir olmamı istediği aşamada kurumlaşmaya en yakın çizgideyken bıraktım acımadan."*

Şükran Kurdakul olmak kolay değil.

BİÇİM SORUNU
Varlıkta, Bilgide ve Sanatta
Nilüfer ÖNDİN

8.000.000 TL.

İNSANCIL Yayınları

MASAL

"Bir" vardı, "bin" yoktu
Beyaz erik çiçeği
Serçenin sesine,
Serçe
Göğün mavisine bakarak
Açtı yüreğini
Çamurlu İstanbul sabahına

Çocukluğun yüksek kuleleri
Gözyaşı ve ter kusuyordu
Paydoslarda
Vidaları çevirmekten
Daha gerçek değildi hayat.
Mavi önlüklerinin cepleri,
Düşlerinin sığacağı kadar
Genişti ancak.

Önlükleri dar gelmeye başladığında,
Özlenen baharın kırıntılarını
Islatıp
Serçelere attılar
Erik çiçeği serçe,
Serçe gök,
Gök biraz bahar,
Bahar bolca umut
Umut insanlık oldu

Gökten üç yağmur damlası düştü.
Birini serçe tuttu,
Diğerini ben.
Sonuncu damla denize düştü.
Deniz taştı
Dünya yıkandı.

İnci AYDIN

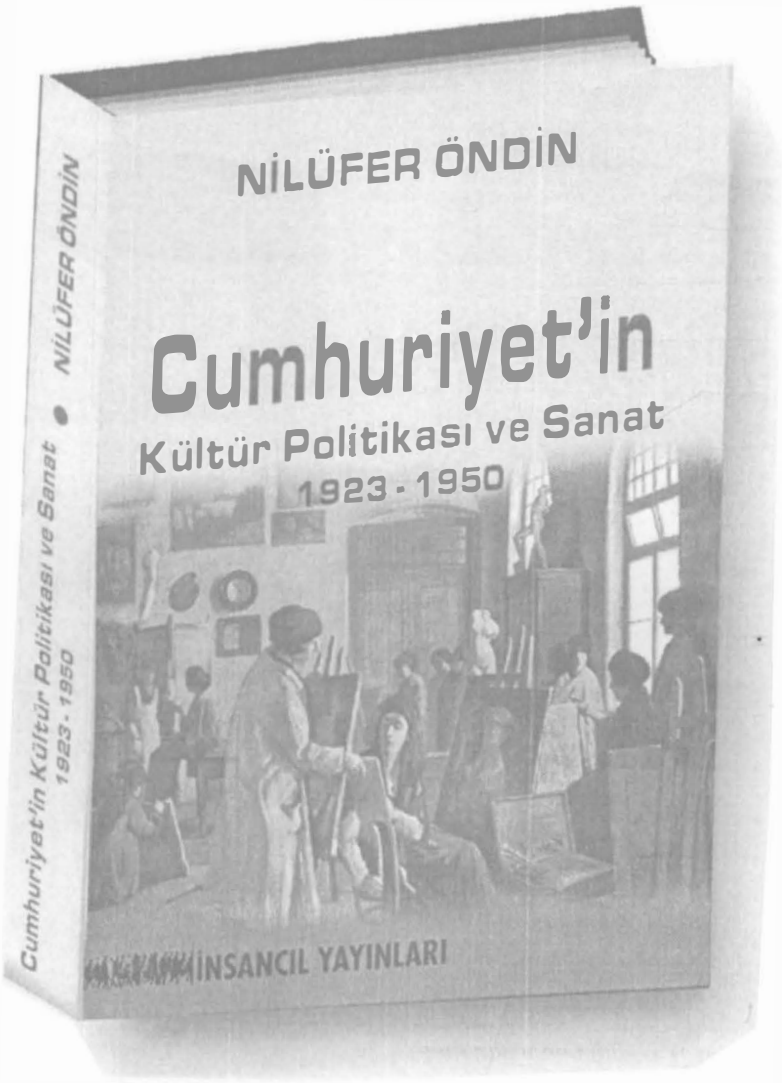

Nilüfer ÖNDİN'in yeni kitabı

CUMHURİYET'in

Kültür Politikası ve Sanat

(1923-1950)

İNSANCIL Yayınlarından

Ç I K T I

İnsancıl Gülümsüyor...

Ömer Naci Soykan'ın İnsani Kültüre Katkı Yapan Eserleri, İnsancıl Yayınları'nda Çıktı...

8.000.000 TL.

8.500.000 TL.

7.500.000 TL.

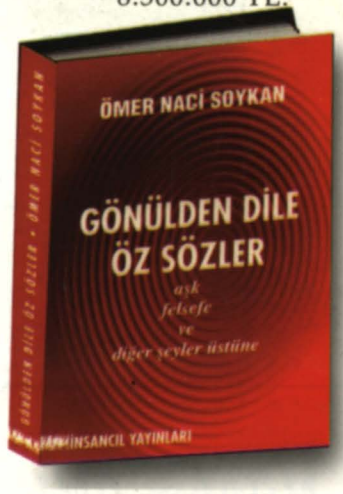

6.500.000 TL.

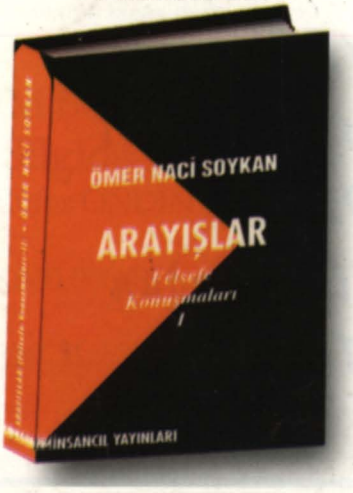

9.500.000 TL.

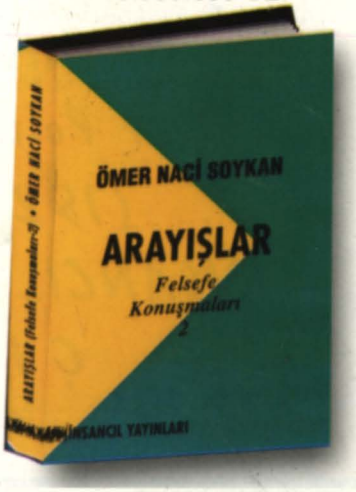

7.000.000 TL.